

LAPSEN OSALLISUUDEN ÄÄNET SINISESSÄ TALOSSA

Kertomuksen intertekstuaalinen luenta

TUOVI LEHTONEN

Tampereen yliopisto

Yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden yksikkö

Sosiaalityön Pro gradu –tutkielma

Helmikuu 2017

TAMPEREEN YLIOPISTO

Yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden yksikkö

LEHTONEN, TUOVI: Lapsen osallisuuden äänet Sinisessä Talossa

Kertomuksen intertekstuaalinen luenta

Pro gradu –tutkielma, 79 sivua

Sosiaalityö

Ohjaaja: Kirsi Günther

Helmikuu 2017

Tämän pro gradu –tutkielman aiheena on lapsen osallisuus lastensuojelun sijaishuollossa. Tavoitteenani on tuoda näkyväksi lapsen osallisuutta Sinisen talon kirjan kertomuksessa intertekstuaalisen luennan kautta. Lähtökohtanani on ajatus, jonka mukaan yhteiskunta heijastuu sen kulttuurissaan ja lapsen osallisuus muodostuu vuorovaikutuksessa.

Tutkimusaineistonani on Jussi Sutisen (2014) kirjoittama kertomus, Sininen talo, jonka avulla huostaanotetut lapset voivat käsitellä tunteitaan ja kokemuksiaan. Tutkielman viitekehyksenä toimii sosiaalinen konstruktionismi. Sen mukaisesti sosiaalinen todellisuus nähdään rakentuvan kielellisessä vuorovaikutuksessa. Aineiston analyysimenetelmänä on intertekstuaalisuuteen liittyvä äänen käsite. Äänellä tarkoitan kirjoittajan tekstiin tuomia ja siellä puhuvien hahmojen sanomaa. Tekstin luennassa hyödynnän Mihail Bahtin ajattelua moniäänisyydestä. Lapsen osallisuutta tarkastelen Thomas Niegelin (2002) osallisuuden mallin ulottavuuksien kautta.

Tutkielman tulokset kuvaavat Sinisen talon kertomuksen ääniä ja niistä muodostuvia hahmoja, monipuolisesti osallisuutta sekä äänien välistä hienosyistä vuorovaikutusta. Sinisen talon kertomuksen kuvauksista muodostuu eläin- ja ihmishahmoja. Sinisessä talossa lapsen osallisuus toteutuu kohtaamisessa sekä asenteessa osallisuuteen. Kun tarinan äänet puhuvat lapsen osallisuudesta on vuorovaikutuksessa havaittavissa toimivaa, kitkaa sisältävää sekä ristiriitaista vuorovaikutusta. Tulosten mukaan toimiva vuorovaikutus mahdollistaa lapsen osallisuutta. Vuorovaikutuksen kitka aiheuttaa lapselle puutteellista osallisuutta. Ristiriitainen vuorovaikutus luo velvoittavaa osallisuutta. Tutkielmani mukaan osaton lapsi jää Sinisessä talossa yksin. Epämiellyttävät tilanteet luovat lapselle kertomuksessa osittaista osattomuutta ja osallisuus avaa lapselle erilaisia mahdollisuuksia. Lapsen osallisuuden lisääminen sijaishuollossa edellyttää tutkielmani mukaan huomioon kiinnittämistä arjen vuorovaikutustilanteisiin.

Avainsanat: Intertekstuaalisuus, moniäänisyys, Mihail Bahtin, lastensuojelu, sijaishuolto, lapsen osallisuus, Thomas Niegel osallisuuden ulottuvuudet, kertomus.

UNIVERSITY OF TAMPERE
School of Social Sciences and Humanities
LEHTONEN, TUOVI: Voice of foster care in Sininen talo
The intertextual reading of narrative
Master's Thesis, 79 pages
Social Work
Supervisor: Kirsi Günther
February 2017

The subject of this thesis is a child's participation in child welfare foster care. The aim is to make visible the child's participation Sininen talo book's narrative through intertextual reading. My point of departure is the idea that society is reflected in its culture, and the child's participation consists interact.

My research material is Jussi Sutinen (2014) written by narrative, Sininen talo, which enables taken into care the children can deal with their feelings and experiences. The thesis frame of reference is social constructionism. In accordance with the social reality is seen, building interact linguistically. The analysis method is the concept of the sound associated with intertextual. I mean voice is that, when author bring and produce the characters speech to the text. I use reading of the text by Mihail Bakht's thinking polyphony. I look at the child's participation through Niegel Thomas (2002) model portion of participations.

The results of the thesis illustrate the Sininen talo narrative characters, diversely participation and voices fine grained interaction. The narrative of Sininen talo descriptions consist of animal and human figures. In the Sininen talo the child's participation come true in the encounter and that related attitude of participation. When voices are talking child participation, voices of narrative interaction is interaction with functional interaction, friction and contradictory interaction. According to the results functional interaction enables the participation of the child. Friction interaction cause a child to deficient participations. The conflicting interaction creates to the child obligation participations. According to the thesis whiteout participation child stay alone. Unpleasant situations in narrative create for a child the partial participations and participations create for a child various opportunities. Adding a child participation in foster care requires of my thesis, the attention to everyday interaction situations.

Keywords: Intertextuality, polyphony, Mihail Bakhtin, child protection, foster care, child participation, Thomas Niegel portion of participations, narrative.

Johdanto	7
2 Sijaishuolto osana lastensuojelua	10
2.1 Lastensuojelun yhteiskunnallinen tehtävä	10
2.1.1 Avohuolto	12
2.1.2 Sijaishuolto	14
2.1.3 Kertomukset sijaishuollon menetelmänä ja työvälineenä.....	17
2.2 Osallisuus	18
2.2.1 Osallisuus lapsen oikeutena.....	22
2.2.2 Osallisuus lastensuojelussa.....	23
2.2.3 Osallisuuden vuorovaikutus.....	25
3 Tutkimusasetelma	28
3.1 Sosiaalisen konstruktionismin viitekehys	28
3.2 Tutkimuskysymys	29
3.3 Tutkimusaineisto ja sen keruu.....	29
3.5 Aineiston analyysi	31
4. Tulokset.....	37
4.1 Äänet ja osallisuus.....	37
4.1.1 Malinin ääni ja hahmo	37
4.1.2 Ajattelijan ääni ja hahmo	41
4.1.3 Äidin ääni ja hahmo.....	43
4.1.4 Romun ja Remun ääni ja hahmo.....	44
4.1.5 Kai Haran ääni ja hahmo	46
4.1.6 Martti Pikiturkin ääni ja hahmo	47
4.1.7 Käytettykarusellihevosen ääni ja hahmo	48
4.1.8 Rappurutturotan ääni ja hahmo.....	49
4.1.9 Kamiinin ääni ja hahmo.....	50
4.1.10 Yhteenveto.....	51
4.2. Lapsen osallisuuden vuorovaikutus.....	53
4.2.1 Malinin mahdollisuus valita	53
4.2.2 Malinin mahdollisuus saada tietoa.....	56
4.2.3 Malinin mahdollisuus vaikuttaa prosessiin.....	58
4.2.4 Malinin mahdollisuus ilmaista itseään.....	60
4.2.5 Malinin mahdollisuus saada apua ja tukea itsensä ilmaisemiseen.....	62
4.2.6 Malinin mahdollisuus itsenäisiin päätöksiin.....	64

4.2.7 Yhteenveto	66
5 Johtopäätökset.....	69
5.1 Tutkimuksen luotettavuus ja eettisyys	71
5.2 Mitä opin?.....	73
Lähteet.....	75

Kuviot ja taulukot:

Kuvio 1: Thomas Niegel (2002) osallisuuden mallin mukaiset ulottovuudet.....	34
Kuvio 2: Äänet tekstissä.....	51
Taulukko 1: Äänien näkökulma osallisuuteen.....	52
Taulukko 2: Osallisuus vuorovaikutuksessa.....	67
Taulukko 3: Osallisuuden toteutuminen.....	68

Johdanto

”Ajattelija tarttui Malinia isolla kädellään

ja johdatti huoneesta toiseen.

Käsi tuntui kädeltä, johon oli hyvä tarttua.”

Yllä oleva ote on Jussi Sutinen kirjoittamasta kertomuksesta¹ Sininen talo. Kertomuksessa Malin Vaaksa sijoitetaan Siniseen taloon, kun hänen ei ollut enää hyvä asua kotona. Malinin kertomus sijoittuu lastensuojelun sijaishuoltoon ja kuvaa sijaishuollon lapsen arkea.

Malinin kertomus koskettaa Suomessa THL:n tilaston (2015) mukaan 17 664 lasta. Nämä lapset jakavat Malinin tavoin yhteisen kokemuksen siitä, etteivät voineet asua enää kotonaan ja lastensuojelu on joutunut sijoittamaan heidät kotinsa ulkopuolelle. Lapsen huostaanotto ja sijoittaminen ovat lastensuojelun viimesijaisia toimenpiteitä lapsen suojelemiseksi. Toimenpiteillä autetaan lasta kiinnittämään uudelleen yhteiskuntaan. Huostaanottojen ja sijoittamisen taustalla on usein vanhemmuuden vaikeuksia, päihde- ja mielenterveysongelmia, jotka aiheuttavat haasteita lapsen kasvuympäristöön sekä luovat eriarvoisia lähtökohtia lapsen kasvulle ja kehitykselle. Nykyisin puhutaan myös yleisesti yhteiskuntamme eriarvoistumisesta ja sen vaikutuksista lapsiperheiden arkeen. Samanaikaisesti lapsi nähdään yhteiskunnassamme aktiivisena yksilönä, jolla on omia oikeuksia. Lapsen osallisuus on yksi lapsen oikeuksista. Osallisuus tukee lapsen oman elämän hallinnan kokemuksia ja antaa eväitä ehjän identiteetin muodostamiseen. Lapsen osallisuus vahvistaa ihmisarvoa ja oikeuksien toteutumista. Lapsen osallisuus on myös lastensuojelun toiminnan periaatteita ja osallisuus on yksi toimintatapa, jolla autetaan lasta kiinnittymään uudelleen yhteiskuntaan. Tutkimusten mukaan lapsen osallisuus ei kuitenkaan useinkaan toteudu lastensuojelussa. Lapsen osattomuus lastensuojelun sijaishuollossa vaarantaa sijaishuollon vaikuttavuutta ja yhteiskunnallisen tavoitteen saavuttamista.

Tutkielmani tavoitteena on tuoda näkyväksi lapsen osallisuutta lastensuojelun sijaishuollossa Sinisen talon kertomuksen luennan kautta. Tutkielmani lähtökohtana on ajatus, jonka mukaan yhteiskunta heijastaa toimintaansa sen kulttuurissaan ja lapsen osallisuus muodostuu vuorovaikutuksessa. Tutkielmani aineistona on Jussi Sutisen kirjoittama kertomus Sininen talo (2014), joka kuvaa lapsen elämää sijaishuollossa. Tutkimuskysymykseni ovat, kenen äänet puhuvat

¹ Käytän tutkielmassani kertomuksen käsitettä. Näen kertomuksen tarkoittavan raportoinnin tapaa sekä keinona ymmärtää ja jäsentää elettyä kokemusta. Kertomukset ovat myös vuorovaikutuksen väline, joka mahdollistaa kokemusten jakamisen muille ja tulla sitä kautta ymmärretyksi. (Hänninen 2007.)

Sinisen talon kertomuksessa ja millaisia hahmoja kertomuksen äänistä ja äänten sanomista muodostuu? Lisäksi tarkastelen, miten äänet puhuvat lapsen osallisuudesta ja miten tässä vuorovaikutuksessa lapsen osallisuus toteutuu? Äänellä tarkoitan kirjoittajan tekstiin tuomia ja siellä puhuvien hahmojen sanomaa. Hahmot muodostuvat äänten kuvauksista ja sanomista. Tekstin luennassa hyödynnän Mihail Bahtin ajattelua moniäänisyydestä. Äänen käsitteen kautta avautuu mahdollisuus tarkistella kertomuksen tekstiä läheltä ja tuottaa rikasta ja monimuotoista ymmärrystä lapsen osallisuudesta sijaishuollossa.

Lapsen osallisuuden tarkastelussa hyödynnän Thomas Niegelin mallia osallisuuden ulottavuuksia. Tutkielmassani ymmärrän lapsen osallisuuden muodostuvan vastavuoroisessa vuorovaikutuksessa toisen kanssa. Osallisuus muodostuu osista, jotka toimivat väylinä osallisuuden kokonaisvaltaisempaan toteutumiseen. Osallisuus voi toteutua, jos siihen annetaan vuorovaikutuksessa mahdollisuus. Osallisuutta voi havaita ja mahdollistaa kaikissa arjen toiminnoissa ja tapahtumissa.

Lapsen osallisuutta on tutkittu viimeaikoina opinnäytetöissä ja pro graduissa varsin paljon sekä jonkin verran väitöskirjatasolla. Esimerkiksi Johanna Kiili (2006) on tutkinut väitöskirjassaan lasten osallistumisen voimavaroja, Pölkki kumppaneineen (2012) on tutkinut Itä-Suomen yliopistossa lasten osallisuutta lastensuojeluprosessin eri vaiheissa ja Pipsa Varjo (2014) on tutkinut pro gradu – tutkielmassaan kokemusasiatuntijalasten avulla näkemyksiä hyvinvoinnista ja lastensuojelusta. Lapsen osallisuuden tutkimukseen on selvästi mielenkiintoa, mutta tutkimusten mukaan lapsen osallisuus ei käytännössä kuitenkaan toteudu riittävästi. Tutkimusten kautta saadaan lisätietoa lapsen osallisuudesta ja sen toteutumisesta, joka lisää lapsen osallisuutta lisäävien käytäntöjen kehittämistä ja jalkauttamista käytännön kentälle. Lapsen osallisuus ei ole käsitteenä ja ilmiönä pysyvä vaan se muuttuu yhteiskunnan ja sen toimivuuden mukana. Lapsen osallisuuden jatkuva tutkiminen on siten välttämätöntä.

Oma mielenkiintoni lapsen osallisuuden tutkimukseen nousee työni kautta. Työskentelen lastensuojelussa ja työtehtäviini kuuluvat myös sijaishuollon tehtäviä. Pyrin työssäni huomioimaan lapsen osallisuuden, mutta toisaalta koen huonoa omatuntoa sen riittämättömyydestä. Lastensuojelutyö on hetkistä ja sen työmäärä on suuri. Mielestäni on tärkeää, että lapsen osallisuus toteutuu niissä arkisissa kohtaamisissa, joissa kohtaamme lapsia päivittäin. Näin lapsen osallisuuden velvoite ei kuormita työpaineiden alla työskenteleviä ammattilaisia enempää vaan lapsen osallisuus tulee osaksi tavallista vuorovaikutustamme. Toivon tutkielmani osaltaan avaavan

näitä vuorovaikutuksen hienosyisiä vivahteita, joilla voidaan lapsen osallisuutta lisätä arkisissa kohtaamisissa.

Tutkielmani jakautuu viiteen lukuun. Tutkielmani teoriaosassa johdatan lukijan lastensuojelun maailmaan, jossa avaan lastensuojelun yhteiskunnallista tehtävää ja sen toimintakontekstia. Paneudun lastensuojelun prosessiin huoli-imaisusta, avohuollon kautta lapsen huostaanottoon saakka. Sijaishuoltoa koskevassa kappaleessa keskityn tarkemmin sijoittamisen perusteisiin ja sijoitusmuotoihin. Teoria-osassa toinen pääpaino on lapsen osallisuudessa. Avaan osallisuuden merkittävyyttä ja esittelen osallisuus käsitteen määrittelyä sekä osallisuutta lain velvoitteen näkökulmasta. Lisäksi tuon näkyväksi aiempaan tutkimustietoon perustuen osallisuuden kokemuksia ja vaikutuksia lasten elämään sijaishuollossa. Oma käsitykseni lapsen osallisuudesta painottuu tutkielmassani vuorovaikutuksen näkökulmaan, joten tarkastelen osallisuutta myös tästä näkökulmasta. Koska tutkimusaineistoni on sijaishuoltoon työvälineeksi tarkoitettu lastenkirjan kertomus, esittelen myös lastensuojelussa käytettäviä välineitä sekä kirjojen ja kertomusten käyttämistä hoidollisena keinona.

Kolmannessa luvussa avaan tutkimusasetelmani eli esittelen tutkielmani viitekehyksen ja tutkimusaineistoni sekä avaan analyysin vaiheet. Luvussa neljä tarkastelen tutkielmani tuloksia kahdesta eri aspektista, joista ensimmäisessä avaan kertomuksen äänistä muodostuvia hahmoja ja näiden tuottamaan näkökulmaa osallisuuteen. Toisessa aspektissa avaan äänten vuorovaikutusta ja osallisuuden toteutumista kertomuksessa. Johtopäätös kappaleessa tarkastelen keskeisiä tutkimustuloksiani suhteessa aiempiin tutkimuksiin. Lisäksi pohdin tutkielmani keskeisten käsitteitä suhteessa laajempaan yhteiskunnalliseen kontekstiin. Lopuksi reflektoin tutkielmani eettisiä kysymyksiä koko tutkielmani näkökulmasta sekä pohdin omaa oppimistani tutkimuksen tiellä.

2 Sijaishuolto osana lastensuojelua

2.1 Lastensuojelun yhteiskunnallinen tehtävä

Lastensuojelu on osa yhteiskuntamme toimintaa ja sen tehtävät ovat sidoksissa yhteiskuntaan. Lastensuojelu toteuttaa niitä tarpeita ja käytäntöjä lasten ja nuorten hyvinvoinnin edistämiseksi, joita yhteiskunta tarvitsee. Lastensuojelu käyttää julkista valtaa, jonka yhteiskunta on sille antanut. (Heino 2009a, 198.) Julkisen vallan käyttö perustuu lakiin. Lastensuojelun tehtävät on määritelty lastensuojelulaissa. (Alhanen 2014, 18–19.) Lastensuojelun käsikirjan mukaan lastensuojelun yhteiskunnallisia perustehtäviä ovat seuraavat; vaikuttaa lasten yleisiin kasvuoloihin, tukea vanhempia heidän kasvatustehtävässään sekä todelliset lastensuojelutyöt. Siten lastensuojelun työkenttä muodostuu laajasta yhteiskunnallisesta vaikuttamisesta sekä sangen yksilökohtaisesta työskentelystä ja toimenpiteistä.

Historiallisesti tarkasteltuna käsitys lapsesta ja lapsuudesta on ajan saatossa muuttunut. Lapsi on 1900-luvun alkuun asti nähty ensisijaisesti työvoimana ja siten taloudellisesti arvokkaana. Tällöin lasten tilannetta tuettiin parantamalla heidän elinehtojaan tai pelastamalla heidät sopimattomista ympäristöistä. Vähitellen lapsuus alettiin nähdä elämänkaaren ensimmäisenä vaiheena, jossa lapsi harjaantui yhteiskuntaelämää varten. Tällöin lasten yhteiskunnallinen noviisius oikeutti heidät aikuisten suojelun kohteeksi. Yhteiskunnan lapsikeskeisyyden vaatimus ja velvoite hyvän lapsuuden järjestämiseen on lisääntynyt lapsuustutkimuksen myötä. Tämän päivän lapsuuden ei katsota olevan enää valmistautumista yhteiskuntaelämään vaan se on yksi tapa osallistua siihen. Nykyinen käsitys lapsesta ja lapsuudesta sisältää näkemyksen, jossa lapset ovat sosiaalisia toimijoita ja osallistujia oman lapsuuden rakentamisessa. (Alanen 2009, 13–28.) Lapsuus on vahvasti kulttuurinen ja yhteiskunnallinen sekä aikaan ja paikkaan liittyvä ilmiö (Forsberg ym. 2006, 6–15). Nykypäivän lastensuojelun sosiaalityö on lapsilähtöistä asiantuntijuutta. Tällöin lapsi on toimija, jonka omia kokemuksia ja erityisyyttä kunnioitetaan. Lapsi nähdään aktiivisena toimijana ja osallisena. Aikuisen rooli on siten enemmänkin välittäjä ja ”kättilö” kuin yläpuolelle asettuva ”paremmin tietävä”. (Mt.)

Lastensuojelu voidaan ymmärtää laajasti koko yhteiskuntaa koskevana toimintana, joka velvoittaa kaikkia viranomaisia ja kansalaisia edistämään ennaltaehkäisevästi lasten ja nuorten hyvinvointia (Lastensuojelun käsikirja). Laajan käsitteen mukaan lastensuojelu on lasten hyvinvoinnin edistämistä ja turvaamista sekä vanhemmuuden tukemista ennaltaehkäisevästi kunnan

peruspalveluissa yleisesti, eikä lapsen ja perheen tarvitse olla vielä lastensuojelun asiakkaana. Tätä ehkäisevää lastensuojelua toteutetaan esimerkiksi yhteiskuntasuunnittelussa, päivähoidossa, opetuksessa, nuorisotyössä ja äitiys- ja lastenneuvolassa. (Mt.) Lastensuojelu voidaan ymmärtää myös suppeammin lastensuojelutyöksi, jota tehdään lastensuojelun sosiaalityössä, kun lapsi tai nuori on lastensuojelun asiakas. Tutkielmassani lastensuojelu ymmärretään kuntien sosiaaliviranomaisten toteuttamaksi sosiaalityöksi. Sosiaalityöllä pyritään Aranevan (2016, 59) mukaan vähentämään sosiaalisia ongelmia ja vahvistamaan hyvinvointia yksilön sekä yhteisöjen tasolla. Sosiaalityö perustuu ihmisoikeuksien ja yhteiskunnallisen oikeudenmukaisuuden vaalimiseen. Lastensuojelun päätehtävä on turvata lapsen oikeus arvokkaaseen elämään ja turvallisiin ihmissuhteisiin. (Mt.) Bardy (2009, 41) toteaa, että lastensuojelun keskiössä on lapsen kehityksen ja terveyden turvaaminen sekä sitä vaarantavien tekijöiden poistaminen. Bardy (2005, 18–19, 178–180) kuvailee lastensuojelun toimintakentän sijoittuvan perheen ja yhteiskunnan rajapinnoille, jossa lastensuojelu kunnioittaa perheiden yksityisyyttä ja toisaalta lastensuojelua veloitetaan puuttumaan lasten kaltoinkohteluun.

Bardyn (2005, 18–19, 178–180) mukaan lastensuojelun tarpeiden taustalla on todennäköisesti monien tekijöiden yhteisvaikutukset, joista hän nostaa esille muun muassa yhteiskuntamme elinolojen kiristymisen ja sen myötä eriarvoisuuden syvenemisen sekä yleisten käsitysten muuttumisen riittävän hyvästä lapsuudesta. Bardy (mt.) muistuttaa lastensuojelun olevan sidoksissa aikakautensa arvoihin ja ongelmiin. Kiteytetysti voisi todeta, että lastensuojelun työ kohdentuu marginaaliryhmän pulmiin, mutta ne voivat juontua laveasti koko elämänkirjosta sekä niiden aiheuttajat saattavat olla yhteiskunnan toimimattomuudessa. Lastensuojelun voidaan katsoa olevan yhteiskunnan erityinen toimintakenttä, mutta sillä on kuitenkin kiinteä yhteys yhteiskuntaan muun muassa sitä säätelevien säädösten muodossa. Siten lastensuojelu heijastaa toiminnassaan yhteiskuntaa. (Mt.) Heinon (2009b, 61) mukaan lastensuojelun asiakaslasten hyvinvointi ja kasvuolot poikkeavat, kun niitä verrataan väestön muihin lapsiin. Lastensuojelu kohdistuu muun muassa niihin lapsiin ja perheisiin, joiden psykososiaalinen tilanne on jo entuudestaan heikko. Sosiaaliset ongelmien ja huono-osaisuuden on todettu lisääntyvän lastensuojelulasten keskuudessa. (Mt.)

Lastensuojelutyötä säätelee lastensuojelulaki (2007/417). Lastensuojelutyötä tehdään lapsi- ja perhekohtaisesti, jossa yksilökohtaisesti ja suunnitelmallisesti tuetaan lapsen myönteistä kehitystä ja hyvinvointia. Lapsen vanhemmat ovat ensisijaisesti vastuussa lapsensa hoidosta ja kasvatuksesta sekä hyvinvoinnista. Lastensuojelu tarjoaa tukeaan perheille lapsen kasvatukseen ja huolenpitoon sekä järjestää tarvittavia palveluja ja tukitoimia. Lastensuojelussa ehkäistään havaittuja ongelmia

sekä puututaan todettuihin epäkohtiin. (2007/417, 3–4§.) Lastensuojelu turvaa myös lasten oikeuksien toteutumista. Lapsella on oikeus kasvaa turvallisessa ja virikkeellisessä kasvuympäristössä. Lapsen tulee saada kasvaa ja kehittyä monipuolisesti ja tasapainoisesti sekä saada tarvittaessa erityistä suojelua. Lasta tulee kasvattaa siten, että hän kokee tulevana ymmärretyksi sekä kokee saavansa osakseen turvaa ja rakkautta. (2007/417, 1-3§.)

Lastensuojelun lähtökohtana on aina lapsen etu. Lapsen edun arviointi on yksilökohtainen arvio lapsen parhaasta kyseisessä elämäntilanteesta. Lapsen edun toteutumisessa arvioidaan, miten eri teot ja valinnat parhaiten turvaavat lapsen eheän kehityksen ja hyvinvoinnin. Miten turvataan lapsen mahdollisuus tulla ymmärretyksi ja annetaan hänen tarvitsemansa huolenpito? Lisäksi arvioidaan millä tavoin mahdollistetaan lapsen turvallinen kasvuympäristö, joka turvaa ruumiillisen ja henkisen koskemattomuuden sekä tukee lasta kasvussaan itsenäistymisen ja vastuullisuuteen. (2007/417, 4§.) Lapsen etua arvioitaessa tulee selvittää ikätasoisesti lapsen toivomukset ja mielipide. (2007/417, 4–5§.) Lapsen osallisuus kuuluu lapsen edun periaatteeseen. Lapselle tulee tarjota mahdollisuutta olla mukana selvittelemässä ja suunnittelemassa hänen omia asioitaan. Lapselle tulee antaa riittävästi tietoa, jotta hän pystyy muodostamaan ja ilmaisemaan oman näkemyksensä asiasta. Lapselle nimetyn sosiaalityöntekijän on seurattava, että lapsen etu ja osallisuus toteutuu lapsen tarpeita vastaavalla tavalla. (2007/417, 4–5§, 20§, 24§.)

2.1.1 Avohuolto

Lastensuojelua toteutetaan avohuollon, sijaishuollon ja jälkihuollon konteksteissa. Lastensuojelun työtä tehdään ennaltaehkäisevän ja korjaavan lastensuojelun periaatteiden mukaisesti. Ennaltaehkäisevän lastensuojelun tarkoituksena on tarjota tukea perheelle riittävän varhain ennen kuin vaikeudet kasvavat liian suuriksi (Räty 2015, 1–3, 21). Lastensuojelun kaikessa työskentelyssä pyritään ennakoimaan tilanteita niin, etteivät ratkaisut ja toimenpiteet aiheuta enempää haittaa tai vahinkoa (Saarela & Viheriävaara 2002, 13–15).

Varsinainen lastensuojelun prosessi lähtee liikkeelle, kun sosiaalityöntekijä saa tietoonsa huolen liittyen lapseen tai hänen tilanteeseensa. Sosiaalityöntekijälle tieto voi tulla hakemuksen, lastensuojeluilmoituksen (2007/417, 25§) tai sosiaalihuollon palvelutarpeen ilmoituksen kautta (2007/417, 26§). Kun lastensuojeluasia on tullut vireille, arvioidaan lapsen mahdollinen kiireellinen lastensuojelun tarve. Kiireellisissä tapauksissa lastensuojelun asiakkuus voidaan aloittaa ennen palvelutarpeen arvioinnin valmistumista ja tarjota tarvittavia palveluja ja tukea. Mikäli asia ei vaadi kiireellisiä lastensuojelullisia toimenpiteitä, on vuodesta 2015 alkaen tehty sosiaalihuoltolain 36 §:n

mukainen palvelutarpeen arviointi (2014/1301). Tämän palvelutarpeen arvioinnin yhteydessä selvitetään ei-kiireellinen lastensuojelun tarve. Sosiaalihuoltolain palvelutarpeen arvioinnin jälkeen lapsen asiakkuus sosiaalitoimessa voidaan päättää selvitykseen tai hänelle voidaan aloittaa sosiaalihuoltolain mukainen asiakkuus tai hänelle voidaan aloittaa lastensuojelulain mukainen asiakkuus. Mikäli lapselle aloitetaan sosiaalihuoltolain mukainen asiakkuus, tarjotaan hänelle ja hänen perheelleen sosiaalihuoltolain mukaisia tukitoimia. Sosiaalihuoltolaissa (2014/1301, 14–29§) määritellään sosiaalipalvelujen tukitoimia. Näitä ovat muun muassa kotipalvelu, vertaisryhmätoiminta, tukihenkilö tai -perhe sekä taloudellinen tuki toimeentulotuen muodossa. Jos lapsen kasvua ja kehitystä sekä kokonaisvaltaista hyvinvointia ei voida turvata riittävästi sosiaalihuollon palveluilla, avataan hänelle lastensuojelulain mukainen avohuollon asiakkuus. Lastensuojelulain (2007/417, 27§) mukainen asiakkuus voidaan aloittaa, kun lapsi omalla käytöksellään tai lapsen kasvuolosuhteet vaarantavat tai eivät riittävästi turvaa lapsen terveyttä ja kehitystä, sekä lapsen arvioidaan tarvitsevan palveluja ja tukitoimia. Avohuollon tukitoimilla tarkoitetaan lapselle ja perheelle järjestettyjä palveluja, jotka edistävät ja tukevat lapsen kehitystä ja tukevat hänen vanhempiaan kasvatustehtävässään. Lastensuojelun avohuollon tukitoimet toteutetaan yhteistyössä lapsen ja vanhempien kanssa. (2007/417, 4§, 34§.)

Avohuollon tukitoimien tavoitteena on löytää työskentelykeinot, jotka parhaiten auttavat lasta ja hänen perhettään ja puuttuvat vähiten perheen yksityisyyteen ja itsemääräämisoikeuteen (Araneva 2016, 178). Lastensuojelulain (2007/417) mukaisia palveluja voidaan toteuttaa kohdistuen ne lapseen tai koko hänen perheeseensä. Lapsilähtöisyyden tavoite haastaa lastensuojelun työskentelytapoja lasten kanssa. Perhekeskeisessä työskentelyssä lapsen tarpeita on selvitetty perinteisesti hänen vanhemmiltaan. Perhekeskeisyyden korostaminen lastensuojelussa aiheuttaa haasteita lapsen edun ja osallisuuden näkökulmasta. Lapsilähtöinen työskentely ei sinällään estä perhekeskeistä työskentelyä, mutta edellyttää myös lapsen mielipiteiden selvittämistä suoraan lapselta. Lapsen etu ei välttämättä ole aina sama kuin perheen etu. Lisäksi lapsen yksilöllisyys ja osallisuus voi jäädä perheen kokonaisuuden jalkoihin. (Rantala 2002, 44.) Lastensuojelun lapsilähtöisessä työskentelyssä lapsen tapaamisten tarkoituksena on kuulla lapsen omia kokemuksia arjestaan ja elämäntilanteestaan sekä antaa hänelle riittävästi tietoa omasta tilanteestaan ja mahdollisuuksistaan. Lapsilähtöisessä työskentelyssä halutaan varmistaa lapsen osallisuus omassa asiassaan. (Muukkonen & Tuulensalo 2004, 4.) Bardyn (2009, 41) mukaan lastensuojelu perustuu ”*lapsikeskeiseen perhelähtöisyyteen*”. Tällöin lastensuojelun työskentely lähtee ajatuksesta, jossa perhe on ensisijainen ja lapsen oikeuksia kunnioitetaan. Heino (2009b, 73) näkee vastaavasti, että lastensuojelu koostuu lapsi- ja perhekohtaisista työprosesseista. Työprosessissa tuotetaan lapsen

etuun ja tarpeeseen vastaavia palvelukokonaisuuksia, joita seurataan ja arvioidaan säännöllisesti yhteistyössä lapsen, perheen ja yhteistyötahojen kanssa. Lastensuojelun avohuollon palvelukokonaisuudet rakennetaan yksilöllisten tarpeiden mukaan yhteistyössä lapsen ja lapsesta huolta pitävien henkilöiden kanssa. (Mt.) Avohuollon tukitoimien toteutumista seurataan ja arvioidaan säännöllisesti, jotta ne vastaavat suunniteltuun tarpeeseen (Araneva 2016, 179).

2.1.2 Sijaishuolto

Jos avohuollon tukitoimenpiteet eivät riitä turvaamaan lapsen edun mukaista huolenpitoa ja kehitystä, eikä niillä pystytä saamaan pysyvää muutosta kohtuullisen ajan kuluessa, on sijaishuolto järjestettävä lapsen edun mukaisesti viipymättä ja lapsen arki tulee järjestää muualla kuin lapsen kotona (Araneva 2016, 179). Lapsen huostaanotto ja sijaishuoltoon sijoittaminen on viimesijainen toimenpide, jolla turvataan lapsen oikeus hyvinvointiin, mutta toisaalta toimenpiteellä puututaan lapsen ja perheen perus- ja ihmisoikeuksiin (mt, 279). Aro-Salosen mukaan (2014, 33) huostaanoton ja sijoittamisen keinoin yhteiskunta pyrkii ehkäisemään lapsen syrjäytymistä ja toimenpiteiden tavoitteena on kiinnittää hänet takaisin yhteiskuntaan.

Sijaishuollosta on säädetty lastensuojelulaissa (2007/417). Sijaishuolto käsitteenä tarkoittaa sitä, että lapsen hoito ja kasvatus järjestetään kodin ulkopuolella, kun hänelle on tehty päätös huostaanotosta tai kiireellisestä sijoituksesta. (Mt.) Taskisen ja Törrösen (2004, 15) mielestä sijaishuolto viittaa käsitteenä siihen, että vanhemmat ovat saaneet itselleen sijaiset, jotka hoitavat, kasvattavat ja pitävät huolta lapsesta sovitun ajan. Kun lapsi on huostaanotettu, lapsen vanhemmat eivät menetä vanhemmuuttaan eivätkä huoltajuuttaan, mutta siinä on tiettyjä rajoituksia. Lapsen asiat pyritään sopimaan edelleen yhdessä lapsen vanhempien kanssa. Sijaishuollon aikana vanhemmilla on oikeus saada tietoa lapsensa asioista ja pitää lapseen yhteyttä. (Mt.) Sinclair (2005, 88–95) painottaa sijoitetun lapsen ja hänen biologisen perheen yhteyden säilymisen tärkeyttä sijoituksen aikana. Biologinen perhe vaikuttaa muun muassa lapsen identiteetin rakentumiseen. Lapsen yhteydenpito biologisiin vanhempiin voi olla lapselle suotuisaa tai haitallista. Yhteydenpitoa tulee arvioida yksilöllisesti ja pyrkiä arvioinnissa avoimeen yhteistyöhön vanhempien, lapsen ja sijaishuoltopaikan kanssa. (Mt, 88–89.)

Lastensuojelulaki (2007/417, 40§) määrittelee lapsen huostaanoton kriteerit. Huostaanoton kriteerit täyttyvät, jos lapsen kodin olosuhteet tai lapsi omalla käytöksellään uhkaa vakavasti vaarantaa kasvua ja kehitystään, sekä jos avohuollon tukitoimenpiteet eivät riitä tai ole tarkoituksenmukaisia. Lisäksi sijaishuollon tulee olla yksityiskohtaisesti perustellen lapsen edunmukaista. (Mt.) Aranevan

(2016, 282–283) mukaan huostaanoton syiden olemassaolo ei sinällään ole peruste huostaanotolle vaan niistä aiheutuva haitta tai vaara lapsen kehitykselle tai terveydelle on osoitettava yksilökohtaisesti kullekin lapselle hänen ikä, kehitystaso sekä muut yksilölliset ominaisuudet ja tarpeet huomioiden. Myös lapsen oma mielipide ja käsitys asiasta on selvitettävä sekä otettava se huomioon huostaanottoasiaa valmisteltaessa (mt, 284).

Huostaanoton ratkaisevana kriteerinä on lapsen etu. Aranevan (2016,163) mukaan lapsen etua arvioitaessa tulee punnita eri vaihtoehtojen vaikutusta lapsen hyvään hoitoon, huolenpitoon ja kasvatukseen sekä turvalliseen kasvuympäristöön. Lapsen edun toteutuminen edellyttää lapsen oikeuksien turvaamista. Lapsella on oikeus tasapainoiseen sosiaaliseen, älylliseen ja tunne-elämän kehitykseen ja hyvinvointiin sekä oikeus hyvään psyykkiseen ja fyysiseen terveyteen. Edun toteutumisen arvioinnissa tulee huomioida lapsen ikä, kehitystaso, yksilölliset ominaisuudet sekä lapsen omat mielipiteet ja toivomukset. (Mt, 175.) Huostaanoton ja kodin ulkopuolelle sijoittamisen voidaan katsoa olevan lapsen edun mukaista, jos sijaishuolto tarjoaa lapselle paremman vaihtoehdon, kuin kotiin jääminen ja sijoitus vastaa lapsen tuen tarpeeseen. Aro-Salosen (2014, 30–31) mukaan lapsen edun määrittely huostaanottoon liittyen on hyvin suhteellista. Aro-Salosen (mt) näkemys on, että tapauksia ratkotaan yksilöllisesti lapsen näkökulmasta eri tavoin. Hänen mukaansa lapsen edun käsite on vahva ja tunteita nostattava, johon vaikuttaa se, kenen näkökulmasta etua arvioidaan (mt). Aro-Salosen (2014, 89–95) tutkimuksen mukaan sosiaalityöntekijät määrittelevät lapsen edun muun muassa siten, että sijaishuolto mahdollistaa kiintymyssuhteen ja pysyvät elinolot.

Lapsen sijaishuoltopaikkaa valittaessa on Aranevan (2016, 203) mukaan ensisijaisesti taattava lapsen etu. Hänen mukaan sijaishuoltopaikan arviointi on erityisen tärkeä siksi, että se on lapselle ja hänen perheelleen, oman kodin ulkopuolelle sijoittamiseen liittyvä tärkein ja näkyvin oikeusvaikutus (mt). Sijaishuoltopaikan valinnassa sosiaalityöntekijän tulee ottaa huomioon lapsen edun lisäksi, huostaanottoon johtaneet syyt, lapsen fyysiset, psyykkiset, emotionaaliset ja sosiaaliset tuen tarpeet sekä lapsen oikeuksien toteutuminen sijaishuollon aikana. Sijaishuoltopaikan valinnassa on huomioitava lapsen oikeus pitää yhteyttä läheisiinsä, esimerkiksi sisaruksiinsa. Sijaishuoltopaikan valinta tehdään lapsen yksilöllisistä sijaishuollon tarpeista käsin. Mahdollisuuksien mukaan myös lapsen kielellinen, kulttuurinen sekä uskonnollinen tausta on huomioitava sijoituspaikkaa valittaessa. (Mt, 304–305.)

Sijaishuoltoa järjestetään perhehoidossa, ammatillisessa perhekodissa ja laitoshoidossa (Saastamoinen 2010, 7). Perhehoito on laitoshoitoon nähden ensisijainen sijaishuollon muoto. Lapsen sijoitus voidaan toteuttaa laitoshoitona, jos sitä ei voida järjestää lapsen edun mukaisesti

tukitoimin muualla. (Sosiaali- ja terveysministeriö, 2011.) Saastamoisen (2010, 7–9) mukaan perhehoidolla tarkoitetaan lapsen ympärivuorokautisen hoidon ja huolenpidon järjestämistä yksityiskodissa. Perhehoidon päämääränä on tarjota lapselle kodinomainen hoito ja mahdollisuus läheisiin ihmissuhteisiin. Perhehoitoa voidaan antaa sijaisperheissä tai ammatillisissa perhekodeissa. Molemmat ovat yksityiskoteja, mutta ne eroavat merkittävästi toisistaan. Toimeksiantosuhteisessa sijaisperheessä lapselle mahdollistetaan tavanomaista perhettä vastaava kasvuympäristö ja lapsi asuu perhehoitajan kanssa yhteisessä kodissa. Luvanvaraisessa ammatillisessa perhekodeissa lapsen kanssa yhteisessä kodissa asuvat vähintään kaksi lapsen arjesta vastaavaa henkilöä ja heidän lisäksi yksikössä on usein palkattua henkilökuntaa. Ammatillisen perhekodin henkilöstöllä on soveltuva ammatillinen koulutus. Nämä ammatilliset perhekodit sijoittuvat sijaiskodin ja laitoksen välimaastoon. (Mt, 7–9.)

Lapsen sijaishuolto voidaan järjestää myös lastensuojelulaitoksessa. Saastamoisen (2010, 11) mukaan lastensuojelulaitoksia ovat muun muassa lastenkodit, nuorisokodit, vastaanottokodit ja koulukodit. Saastamoinen (mt) toteaa, että laitoshuolto on usein tarkoituksenmukaisin ratkaisu murrosikäiselle lapselle. Laitoshuoltoon sijoitetaan hänen mukaansa usein vaikeahoitoisia ja erityisosaamista edellyttäviä lapsia ja siksi laitoksen henkilöstöllä tulee olla aina tehtävän edellyttämää ammattitaitoa (mt). Sinkkosen (2010, 10) mukaan lastenkodin ennustettava ja säännöllisenä toistuva arki luo lapselle mahdollisuuden kuntoutumiseen.

Huostaanotto on voimassa toistaiseksi ja se voidaan lakkauttaa, jos huostaanoton edellytyksiä ei enää ole ja lakkauttamisen voidaan katsoa olevan lapsen edun mukaista. Sijaishuollon keskeisenä periaatteena onkin perheen jälleenyhdistäminen. Sosiaalityöntekijän tulee arvioida säännöllisesti sijaishuollon jatkamisen edellytyksiä. Lapsen kotiuttamisen biologisille vanhemmilleen ja siten perheen jälleenyhdistämisen tulee olla aina lapsen edun mukaista. Vastaavasti sijaishuollon toimenpiteiden tulee auttaa ja tukea perheen jälleenyhdistämistä. Perheen jälleenyhdistämistä edistää se, että lapsen on mahdollisuus ylläpitää suhteitaan hänelle läheisiin ihmisiin koko sijaishuollon ajan. Tavoitteen saavuttaminen vaatii myös muita toimenpiteitä, muun muassa lapsen vanhempien tukeminen tarpeen mukaisilla palveluilla. (Araneva 2016, 180–181). Ward ja Schofield (2011, 203–215) painottavat, että sijaishuoltoon liittyy oleellisesti sosiaalityö, jossa lapsen hyvinvoinnin tueksi tehdään yhteistyötä vanhempien, hänen sijoituksestaan vastaavan tahon ja sosiaalityöntekijän kesken. Lapsen vanhemmat tarvitsevat tukea koko lapsen sijoituksen ajan. Sijaishuoltoa toteutetaan niin, että vanhempien asiantuntijuutta lapsensa asioissa kunnioitetaan. Sijaishuollon sosiaalityötä tehdään yhteistyössä myös lapsen muiden läheisten ihmisten sekä virallisten verkostojen kanssa. (Mt.)

2.1.3 Kertomukset sijaishuollon menetelmänä ja työvälineenä

Sosiaalityön menetelmien voidaan käsittää sisältävän erilaisia palveluja ja toimenpiteitä, mutta sen voidaan ymmärtää myös tarkoittavan erilaisia toimintatapoja (Kaikko & Friis 2009, 79). Tässä kohdin menetelmillä ymmärretään erilaisia toimintatapoja ja menetelmiä, jotka toimivat sosiaalityön välineenä tiettyyn tavoitteeseen pääsemiseksi. Menetelmät ovat laajoja kokonaisuuksia ja niiden käyttämiselle on omat periaatteensa. Lastensuojelun menetelmät on tuotettu yleensä tutkimus- ja kehittämistyön tuloksena. Esimerkkeinä lastensuojelun kontekstissa menetelmistä voi mainita muun muassa Läheisneuvonpito, Sisukas –malli, Sadutus, Vertaisryhmätoiminta ja Menneisyysmatkailu. (Mt.) Menetelmiä voidaan Kaikon ja Fiisin (2009, 81) mukaan käyttää muun muassa kriisiauttamiseen, tunnetyöhön, voimaannuttamiseen sekä vuorovaikutuksen tukemiseen. Kunkin menetelmän sisällä työntekijä voi käyttää myös erilaisia välineitä. Sosiaalityötä auttavia välineitä ovat muun muassa kortit, erilaiset listat, lomakkeet ja tehtävät. (Lastensuojelun käsikirja.) Kaikon ja Friisin (2009, 80) mukaan menetelmän käytön tavoitteena voi olla esimerkiksi yhteistyösuhteen rakentaminen, kohtaamisen tukeminen sekä mahdollistaa asiakkaan kuulluksi tuleminen. Sijaishuollossa käytettävä menetelmä voi selkeyttää tilannetta asiakkaalle ja työntekijälle sekä toimia keskustelun apuvälineenä tai muutoksen vauhdittajana (mt, 80).

Usein työmenetelmät lisäävät lapsen osallisuutta omassa asiassaan. Bardy ja Känkänen (2005) esittävät monivuotista lastensuojelun tutkimus- ja kehittämishanketta ”Elämäkertaketju – ilmaisutaidot syrjäytymisen ehkäisyssä. Ideana hankkeessa on ollut luoda lastensuojeluun mahdollisuuksia ja välineitä pohtia, keitä olemme, mihin kuulumme ja kuinka elämme sekä lapsen elämäntarinan auki kirjoittaminen yhdessä lapsen kanssa. Lasten kanssa harjoiteltiin elämäkerrallista työskentelyä taidelähtöisin välinein sijaishuollon toimintakentällä. Tavoitteena hankkeella oli ehkäistä itsestä syrjäytymisen riskiä, joka estää omien ja yhteisten voimavarojen järkevän käytön. Hankkeen myötä aikuisten ja lasten välinen kanssakäyminen syveni ja pysähtyminen arjen kiireen ja rutiinien keskelle nousi tärkeäksi kokemukseksi. Hanke mahdollisti sijaishuollon lasten tunteiden ja kokemusten kohtaamista sekä aitoa kuuntelemista, jotka vahvistivat lapsen osallisuuden kokemusta. (Mt.)

Heinon (2009b, 75) mukaan sijaishuollossa korostetaan sijaishuollon väliaikaista luonnetta ja tähdätään perheen jälleen yhdistämiseen sekä vastaavasti korostetaan arjen vakautta ja lapsen identiteetin turvallista kehittymistä. Sijaishuollossa tarvitaan menetelmiä, jotka auttavat ja tukevat lasta elämään näiden ristivetojen paineessa. Välinettä valittaessa tulee ensisijaisesti arvioida lapsen yksilöllinen tarve ja menetelmälle asetettu tavoite. (Mt.) Sijaishuollossa lasten kanssa luettavat kirjat toimivat yleensä keskustelun apuvälineenä. Yhteiset lukuhetket voivat toimia mukavina

yhdessä olon hetkinä, mutta ne voivat kannustaa lasta pohtimaan myös omaa tilannettaan. Sijaishuollossa käytetään lisäksi tehtävä- ja työkirjoja. Heikkilä-Halttusen (2010, 274) mukaan työkirjatyöskentelyssä lapsi yhdistää sanat traumaa koskeviin sanattomiin muistikuviin, jolloin aiemmat aistimukset, tunteet ja ajatukset yhdistyvät ja saavat muodon. Näin muistoihin liittyvät tunteet tulevat siedettävämmiksi.

Heikkilä-Halttusen (2015, 49) mukaan kirjojen kertomukset opettavat lapselle empatiaa sekä omien tunteiden tunnistamista. Lapselle luettavissa kirjoissa on myös hoitava ja hoivaava ulottuvuus ja lisäksi ne laajentavat lapsen käsitystä elämästä (mt, 52). Arvolan ja Mäen (2009, 12–15) mukaan kertomuksia voidaan lastensuojelulaitoksissa käyttää myös kirjallisuusterapeuttisena menetelmänä. Satuja, kertomuksia ja muita tekstejä sekä lasten omia suullisia ja kirjallisia tuotoksia käytetään sekä ennaltaehkäisevästi että kuntouttavina välineinä (mt). Arvolan (2009a, 98) mukaan sadut ja kertomukset toimivat väylänä lapsen tunteisiin. Lisäksi kirjallisuusterapeuttiset ryhmät vastaavat lastensuojelulaitoksen lapsen erityisen suuren tarpeeseen saada aikuisen läsnäoloa, huomiota ja mahdollisuutta tulla kuulluksi (mt). Ylönen (1998, 166) toteaa tutkimuksessaan, että kertomusten myötävaikutuksella voidaan pyrkiä myös ajattelun muutokseen. Kertomusten käyttäminen varsinaisena terapiana vaatii terapiakoulutuksen, mutta yleisesti terapeuttisia kertomuksia voidaan käyttää Ylönen (2000, 62) mukaan apuna käsittelemään ja vähentämään tunne-elämän ongelmia. Heikkilä-Halttunen (2015, 51) toteaa, että kertomukset tarjoavat lapsille mahdollisuuden samaistumiseen. Terapeuttisten kertomusten hahmot ovat Arvolan (2009b, 151) mukaan pärjääviä, vahvoja ja lopussa he saavuttavat aina voiton. Näin hahmoihin on helppo samaistua ja voitto viestittää lapsille toiminnan oikeudellisuudesta. Lisäksi eläinten elollistaminen tarjoaa lapselle etäisyyttä käsitellä vaikeiksi miellettyjä asioita. Etäännyttämisen oletetaan auttavan lasta samaistumaan tilanteeseen, jolloin hänen on helpompi puhua kertomuksen herättämistä ajatuksista tunteisiin vetoavan satueläimen kautta. (Heikkilä-Halttunen 2010, 13.)

2.2 Osallisuus

Lapsen osallisuus on lastensuojelun keskeisiä periaatteita. Suomessa lasten osallistuminen lastensuojelutyössä on lähtenyt leviämään menetelmällisenä muotona 1990-luvulta alkaen (Kuvonen 2011, 212). Kuitenkaan lapsen aktiivinen mukaan ottaminen ei vielä nykyisinkään täysin toteudu lastensuojelun arjessa. Archard ja Skivenes (2009, 391–399) kritisoivat lapsen osallisuuden toteutumista. Heidän mukaan aikuiset vain kuuntelevat lapsia, mutta jättävät huomioimatta lasten näkemykset päätöksen teossa (mt). Archard ja Skivenes (mt) väittävät, että sosiaalityöntekijöillä on

hallussaan taitoja ja kykyjä olla vuorovaikutuksessa lasten kanssa ja siten kuulla heidän näkemyksensä, mutta sosiaalityöntekijät ohittavat usein lasten näkemykset, koska ajattelevat lasten olevan mielipiteissään uskollisia vanhempiaan kohtaan. Lisäksi Archard ja Skivenes (mt) toteavat, että lapsilla ei ole riittävästi tietoa ja he saattavat olla tietämättömiä muista asian ratkaisuvaihtoehdoista. Kuvosen (2011, 218–232) mukaan lapsen osallisuus on pääosin aikuisvetoista ja lapsen osallistuminen tapahtuu joko kokonaan tai osaksi vaieten. Myös Orasen (2008, 11) mukaan lastensuojelussa lapsilla ja nuorilla on kokemuksia, että asiat vain tapahtuvat, eivätkä he itse pysty vaikuttamaan niihin. Eskonen ym. (2006, 36) toteavat tutkimuksessaan, että usein nuoret ovat vain kuuntelemassa mitä aikuiset heistä puhuvat, eivätkä niinkään osallistumassa. Kun lapsi osallistuu, voi hän saada kokemuksen omien mielipiteiden ja ajatusten arvokkuudesta ja siitä, että asioihin voi vaikuttaa. Pölkki kumppaneineen (2012) toteaa tutkimuksessaan, että lapsilla on toive tulla kuulluksi. Lapsilla on kuitenkin kokemuksia siitä, että heidän vaikuttamisen mahdollisuudet ovat heikot. Usein heidän mielipiteet ja lapset on kokonaisuutena ohitettu. (Mitchell ym. 2010; Pölkki ym. 2012.).

Lapsen osallisuuden taustalla on lasta ja lapsuutta koskevia käsityksiä. Hotari ja kumppanit (2009, 130–131) selittävät osallisuuden käsitteen liittyvän siihen, kuinka lapsi ja lapsuus yhteiskunnassa nähdään. Heidän mukaan osallisuuteen kuuluu käsitys lapsesta yksilönä, yhteiskunnan ja yhteisöjen jäsenenä ja toimijana. Kun lapsi nähdään yhteiskunnallisena toimijana, lapsen omat käsitykset ovat olennaisia ja lapsi on osaltaan rakentamassa yhteiskunnan merkityksiä. (Mt.) Yhteiskunnallisesta näkökulmasta tarkasteltuna osallisuus korostaa lapsen oikeuksia ja asemaa sekä olosuhteita, joissa lapsi lapsuuttaan elää. Tällöin lapsella nähdään olevan sosiaalisia, moraalisia sekä poliittisia valmiuksia ja taitoja. (Kiili 2006, 24.)

Lapsen osallisuus on sosiaalityön eettisestä näkökulmasta huomionarvoista. Osallisuus on sosiaalityön perusperiaatteita ja eettisesti kestävä sosiaalityön lähtökohtia. Rostilan (2001, 23–26) mukaan sosiaalityön arvot painottavat kaikkien ihmisten tasa-arvoista ja kaikkien ihmisarvoista kohtelua. Sosiaalityön perusarvojen varmistamiseksi on laadittu sosiaalialan ammattilaisen eettiset periaatteet. Asiakkaan osallisuus on yksi näistä periaatteista. (Mt.) Erityisen haastavaksi osallisuuden arvon ja eettisen periaatteen toteutuminen muodostuu, kun työskennellään lapsen kanssa. Lapsen resurssit ovat lähtökohtaisesti jo ikänsä puolesta vähäisemmät. (Mt, 30–34.) Niirasen (2002, 72–75) mukaan osallistumisen lähtökohta on, että asiakkaalla itsellään on osallistumisen edellytykset. Osallisuuden periaatteiden mukaan lapselle on luotava mahdollisuuksia vaikuttaa itseään koskevaan päätöksen tekoon. Jotta tämä olisi käytännössä mahdollista, on lapselle tarjottava apua ja tukea itsensä ilmaisemiseen. (Hotari ym. 2009, 117 – 121; Hurtig 2006, 192.)

Osallisuus näyttäytyy käsitteenä, jota voi selittää ja ymmärtää monella tapaa. Niiranen (2002, 71) lähestyy osallisuutta sekä keinona että tavoitteena. Osallisuuden tavoite ilmenee muun muassa nyky-yhteiskuntamme lapsikäsitteessä sekä lain säädännössä. Osallisuuden selitysmalleissa vastaavasti painottuvat osallisuuden keinot. Tavoitteiden saavuttaminen edellyttää keinoja, joten tavoitteet ja keinot eivät ole toisiaan poissulkevia tai toinen toistaan arvokkaampi. (Mt.)

Shierin (2001, 110–116) tasomallin mukaan osallisuus voidaan jakaa viiteen tasoon; lapsia kuunnellaan, lapsia tuetaan mielipiteen ilmaisemiseen, lasten näkemykset otetaan huomioon, lapset otetaan mukaan päätöksentekoon ja lasten kanssa jaetaan valtaa ja vastuuta. Shierin (2001) mallissa kiinnitetään huomiota myös aikuisten valmiuksiin, mahdollisuuksiin sekä velvoitteisiin lapsen osallisuuden mahdollistamiseksi. Mallin mukaan lapsen osallisuus kasvaa sen mukaan, kun tasoilla nousee ylemmäs. Osallisuus ymmärretään asteittaisena ilmiönä, joka vähenee tai lisääntyy olosuhteiden mukaan. Aikuisen rooli on tällöin joko osallisuutta mahdollistava tai sitä rajoittava. (Mt, 110–116.)

Thomas (2002, 174–176) tarkastelee lapsen osallisuutta erilaisten ulottuvuuksien kautta. Näiden ulottuvuuksien keskinäiset suhteet voivat vaihdella ja se vaikuttaa lapsen kokemukseen osallisuudesta. Osallisuus konkretisoituu vuorovaikutuksessa ja lapsen osallisuus rakentuu mahdollisuuksien kautta. Thomas (mt) jakaa osallisuuden seuraaviin ulottuvuuksiin: mahdollisuus valita, mahdollisuus saada tietoa, mahdollisuus vaikuttaa prosessiin, mahdollisuus ilmaista itseään, mahdollisuus saada apua ja tukea itsensä ilmaisemiseen ja mahdollisuus tehdä itsenäisiä päätöksiä. Thomas (mt) lähtee ajatuksesta, että lapset ja heidän tilanteensa ovat yksilöllisiä. Tällöin kaiken ei katsota sopivan kaikille lapsille vaan osallisuuden rakenteita ja muotoja tulee soveltaa yksilöllisten tarpeiden mukaan. Esimerkiksi joku lapsi voi tarvita tukea ja rohkaisua mielipiteiden ilmaisemiseen, kun taas toiselle lapselle mielipiteen ilmaisemiseksi riittää tiedon saanti. (Mt.)

Thomasin (2002, 174–176) osallisuuden mallissa, jokaista ulottuvuutta tarkastellaan yksilökohtaisesti. Valinnan ulottuvuudessa arvioidaan sitä, onko asiakkaalla mahdollisuutta valita osallistuuko hän vai ei? Osallistumisesta kieltäytymisen voidaan katsoa olevan myös osallistumisen muoto. Riittävän tiedon saannin osalta tarkastellaan Thomasin (mt) mukaan sitä, saako asiakas riittävästi tietoa itseään koskevasta tilanteesta, omista oikeuksistaan ja koko prosessista? Siten riittävän tiedon tarve on sidoksissa myös muihin ulottuvuuksiin. Tieto ja tiedon saaminen sekä sen ymmärtäminen vaikuttavat merkittävästi lapsen osallisuuden kokemuksen toteutumiseen. (Mt.) Tietämättömyys voi lisätä Thomasin (mt) mukaan osattomuuden kokemusta ja tiedon puute heikentää myös tilanteen hallinnan tunnetta. Prosessiin vaikuttamisen ulottuvuus tarkoittaa koko

tilanteeseen vaikuttamisen mahdollisuuden arviointia (mt). Mahdollisuus ilmaista itseään sekä ajatuksiaan ja mielipiteitään, laajentaa näkökulman osallistujan omiin henkilökohtaisiin ajatuksiin ja tunteisiin. Kun asiakas ilmaisee ajatuksiaan, tunteitaan ja kokemuksiaan, tulee asiakas Thomasin (mt) mukaan näkyväksi itselleen ja muille. Itseilmaisun kautta on asiakkaan mahdollisuus kehittää myös omaa persoonaansa (mt). Thomasin (mt) mukaan osallisuudessa on tarpeen mukaan tarjottava apua ja tukea itsensä ilmaisemiseen. Luottamuksellinen suhde ja erilaiset kommunikointitavat edistävät osallisuuden kokemusta, eikä puhuminen ole aina välttämättä paras vuorovaikutuksen muoto (mt). Vuorovaikutuksessa voidaan käyttää erilaisia lähestymistapoja ja välineitä, joiden avulla osaava työntekijä luo mahdollisuuksia onnistuneeseen kanssakäymiseen ja osallisuuteen. Thomasin mallin kuudennessa ulottuvuudessa tarkastellaan mahdollisuutta itsenäiseen päätöksentekoon, joka liittyy vahvasti myös osallistujan itsemääräämisoikeuteen. (Mt.)

Ylönen (2009, 104–105) tulkitsee Thomasin mallia niin, että osallisuus muodostuu elementeistä, jotka korostuvat eri tilanteissa, eri ihmisten kanssa. Ylönen (mt) mukaan arvioitaessa osallisuutta tarvitaan sekä tilannekohtaista että yksilökohtaista arviointia. Näin ollen osallisuuden ei voida sanoa joko toteutuvan tai ei, vaan sitä tulee tarkastella pienempinä asiakokonaisuuksina (mt). Hänen mukaan osallisuuden eri elementit voivat toimia väylinä osallisuuden kokonaisvaltaisempaan toteutumiseen (mt). Ylönen (mt) lähestyy omassa tutkimuksessaan osallisuutta käsiteparin kautta; osallisuus ja osattomuus. Hänen näkemyksen mukaan nuorten kokemukset osallisuudesta ja osattomuudesta muodostuvat eri elementeissä vakavuusasteeltaan erilaisiksi. (Mt.)

Oranen (2008, 9–15) selittää osallisuutta yhteisöön liittymisenä, kuulumisena ja siihen vaikuttamisena. Osallisuudessa painottuu tällöin vastavuoroinen toiminta, jossa yhteisön jäsenet huomioidaan ja jäsenet osallistuvat aktiivisesti. Hänen (mt, 9–15) mukaan osallisuus tapahtuu yksilön tunnetasolla. Syntyneen tunnekokemuksen myötä lapsi voi kokea tulleen kuulluksi ja hänelle muodostuu kokemus mahdollisuudesta vaikuttaa tapahtumien kulkuun (mt). Näin perusteltuna osallisuus näyttäytyy yksilöllisenä ja kokemuksellisenä tapahtumana. Myös Karlsson (2005, 8) toteaa osallisuuden olevan kokemuksellinen tunne sekä vahvasti yhteisöllistä ja vastavuoroista. Osallisuutta ei ole ilman toista ihmistä (mt). Osallisuus ei Karlssonin (mt) mukaan kuitenkaan jää vain yksilön tai ryhmän tunteeksi vaan se näkyy konkreettisina tekoina toiminnassa toisten kanssa. Kiili (2006, 27–28) näkee myös, että osallisuudessa on vahvasti kyse vuorovaikutuksesta. Osallisuuteen liittyvät hänen mukaan myös vallan, valtasuhteiden ja sosiaalisten suhteiden näkökulmat. Tällöin valtaa käyttävä osapuoli voi estää tai edistää osallisuuden toteutumista. (Mt.)

Muukkonen (2009, 133–137) lähestyy osallisuutta kohtaamis- ja prosessiosallisuuden käsitteiden kautta. Hänen (mt) mukaan osallisuudessa annetaan mahdollisuus osallistua johonkin tai päästä osalliseksi jostakin. Lasta kutsutaan mukaan yhdessä toteutettavaan prosessiin, jossa dialogisuuden kautta pyritään yhteiseen ja jaettuun ymmärrykseen. Työntekijä on osallisena tässä dialogisessa prosessissa. (Mt.) Osallisuus muodostuu Muukkosen (mt) mukaan sekä yksittäisissä kohtaamisissa että asiakasprosessin osien kokonaisuuksissa. Kohtaamisosallisuudessa korostuu dialogisuus ja prosessiosallisuudessa vastaavasti tiedonvälitys ja – muodostus (mt). Muukkosen (mt) mukaan molemmissa käsitteissä osallisuutta rakennetaan lapsikeskeisin elementein, jonka tavoitteena on viedä keskustelu ja huomio lapsen etuun ja hyvinvointiin sekä varmistaa lapsen osallisuus. Lapsen osallisuutta on tärkeää toteuttaa aktiivisesti ja lapsisensitiivisyys huomioidaan koko asiakkuuden ajan (mt).

2.2.1 Osallisuus lapsen oikeutena

YK:n lapsen oikeuksien sopimuksella (jatkossa LOS) vahvistetaan lapsen oikeutta ihmisoikeuksiin syntymästä lähtien. LOS on tullut voimaan Suomessa 1991. Sopimus koskee kaikkia alle 18-vuotiaita lapsia. Godzinsky (2015) mukaan LOS on velvoittava, mutta sen valvonta ja sopimuksen artiklat ovat luonteeltaan tavoitteellisia ja periaatteellisia. LOS:n ja Suomen muiden säädösten osalta velvoite lapsen osallisuuteen on vahva. Godzinsky (2015) mukaan Suomi on kuitenkin toistuvasti saanut YK:n lapsen oikeuksien komitealta huomautuksia siitä, ettei lasten mielipiteitä kuulla, eikä heidän etua huomioida päätöksen teossa. Hänen mukaan lasten muodollinen kuuleminen useimmiten toteutuu, mutta todellinen kuuleminen ja painoarvon antaminen lapsen mielipiteille edellyttää aikuisten asennemuutosta. Lapsen osallisuutta koskeva 12.artikla kuuluu LOS:n perusarvoihin. Perusarvot ilmentävät itsenäisiä oikeuksia, mutta ne tulee ottaa huomioon myös tulkittaessa ja toteutettaessa muita sopimuksen artikloita. (Mt.) Godzinsky (2015) painottaa, että lapsen osallisuudessa on kyse pelkästään lapsen oikeudesta. Lapsella ei ole mitään velvollisuutta osallistua. Näin osallisuudessa korostuu tapauskohtainen harkinta, vaikka lastensuojelulaki ja lapsen oikeuksien sopimus siihen vahvasti ohjaavatkin. (Mt.)

Lapsen osallisuus on kirjattu Suomen lain säädäntöön. Lakiin kirjatussa osallisuudessa näkyy lapsen osallisuuden ja edun välinen yhteys. Lapsen osallisuuden tulee aina olla lapsen edun mukaista. Lakiin kirjoitetun osallisuuden tavoitteena on, että lapsi voi tosiasiallisesti vaikuttaa häntä koskeviin päätöksiin. (Godzinsky 2015.) Lapsen osallisuus ja päätöksiin vaikuttamisen mahdollisuus ilmenee muun muassa Suomen perustuslaissa (1999/731, 6.3§) seuraavasti:

”Lapsia on kohdeltava tasa-arvoisesti yksilöinä, ja heidän tulee saada vaikuttaa itseään koskeviin asioihin kehitystään vastaavasti.”

Asiakkaan osallisuudesta on säädetty myös sosiaalihuollon asiakkaan asemaa ja oikeutta koskevassa laissa (2000/812). Lain (2000/812, 8§) mukaan työntekijän on edistettävä asiakkaansa osallisuutta, jonka keinoin asiakkaalla on mahdollisuus vaikuttaa omaan elämäänsä liittyviin päätöksiin ja tapahtumiin. Kun sosiaalihuoltoa toteutetaan, tulee ensisijaisesti huomioida asiakkaan toivomukset ja mielipide (2000/812). Asiakkaalle on myös tarjottava mahdollisuus tulla kuulluksi, osallistua ja vaikuttaa palvelujensa suunnitteluun ja toteuttamiseen (2000/812). Alaikäisen asiakkaan asemasta on säädetty laissa (2000/812, 10§). Sääöksessä (mt) todetaan, että alaikäisen asiakkaan toivomukset ja mielipide on selvitettävä. Lapsen toivomukset ja mielipide on huomioitava hänen ikänsä ja kehitystasonsa mukaisesti (mt).

Lastensuojelulain (2007/417) tavoitteena on vahvistaa lapsen osallisuutta ja lapsen mielipiteen selvittämistä. Säännöksillä varmistetaan jokaisen lapsen mahdollisuus vaikuttaa itseään koskeviin päätöksiin. Laissa (2007/417, 5§) säädetään, että lapselle on iänmukaisesti turvattava oikeus saada tietoa häntä koskevassa lastensuojeluasiassa ja tarjottava mahdollisuus ilmaista siinä mielipiteensä. Säädösten hengen mukaan kaiken ikäisille lapsille on annettava tietoa ja heidän mielipiteensä tulee selvittää, mutta erityisesti kaksitoista vuotta täyttäneen lapsen osalta säädös on velvoittava. (2007/417, 20§). Lain (2007/417) mukaan lapsen mielipidettä ei selvitetä, jos se vaarantaisi lapsen terveyttä tai kehitystä tai, jos se on ilmeisen tarpeetonta. Lapsen osallisuuteen liittyy myös lapsen suojelemisen näkökulma, joka ilmenee muun muassa lastensuojelulaissa (2007/417, 20§). Laissa (mt) todetaan, että lapselle annettava tieto ei saa vaarantaa hänen kehitystään tai yksityistä etua.

2.2.2 Osallisuus lastensuojelussa

Sijaishuollon prosesseissa lapsen osallisuuden merkitys on suuri. Sijaishuollossa lapsi on yleensä tekemisissä useiden eri viranomaisten ja aikuisten kanssa, jotka tekevät hänen elämäänsä koskevia päätöksiä (Pölkki ym. 2012). Pölkki kumppaneineen (2012) toteaaakin, että sijaishuollon lapsi ei voi välttyä viranomaisilta elämässään. Tutkimuksessaan Pölkki ja kumppanit (2012) ovat havainneet, että lapsen osallisuuden kokemukset lisääntyvät sijaishuollon aikana, kun aiemmin avoimuuden prosesseissa kokemukset osallisuudesta olivat vähäisemmät. Osalla tutkimukseen osallistuneista lapsista oli kokemuksia siitä, että ennen sijoitusta kukaan ei ollut kuullut heitä, eikä heitä otettu mukaan sosiaalityöntekijöiden työskentelyprosesseihin. (Mt.)

Osallisuuden vaaliminen luo mahdollisuuksia lapsen elämänhallinnan kokemuksiin. Niiranen (2002, 63–80) toteaa, että asiakkuudessa saadut kokemukset kuulluksi tulemisesta ja osallisuudesta voivat vahvistaa elämänhallintaa ja kokemusta täysivaltaisesta kansalaisuudesta. Niirasen (2002, 72–75) mukaan osallisuutta voidaan pitää keinona, jolla ehkäistään syrjäytymistä itseään koskevasta päätöksentekosta. Erityisen tärkeänä Niiranen (mt, 71) pitää osallisuuden toteutumista huostaanotetuille lapsille, koska heidän lapsuuden kokemukset ja käyttäytymismallit ovat voineet vaikuttaa heikentävästi heidän itsetuntoonsa. Osallisuuden myötä lapsille voidaan tarjota myönteisiä kokemuksia kuulluksi tulemisesta ja mahdollisuudesta vaikuttaa omiin asioihin liittyvään päätöksentekoon (Niiranen 2002, 71–75).

Osallisuuden vaikutus lapsen kehitykseen ja identiteetin rakentamiseen on havaittu sijaishuoltoon liittyvissä tutkimuksissa merkittäväksi (Mitchell ym. 2010; Pölkki ym. 2012; Narendorf ym. 2012). Tutkimusten mukaan osallisuus luo mahdollisuuden olla mukana asioiden käsittelyssä sekä tarjoaa mahdollisuuden tulla aidosti kuulluksi itselle merkittävissä yhteisöissä. Osallisuus tukee myös sijoituspaikkaan sopeutumisessa. (Mt.) Myös Bardy ym. (2001, 125) painottavat lapsen osallisuuden merkitystä keinona rakentaa ymmärrystään itsestään. Osallisuus mahdollistaa lapselle osallistumisen osana lähiympäristönsä toimintaa. Heidän mukaan osallisuus on lapsen kasvun ja kehityksen perusoletus. Osallistumisen kautta lapsi oppii yhdessä elämisen taitoja muiden kanssa. (Mt.)

Riittävä tiedon saanti, on yksi lapsen osallisuuden edellytyksistä. Mitchell ja kumppaneiden (2010) sijaishuoltoon liittyvän tutkimuksen mukaan, lapsilla on tarve saada tietoa. He haluavat tietää esimerkiksi, miksi heidät on sijoitettu. Tieto auttaa lasta mukautumaan muuttuvaan tilanteeseen muun muassa sijaishuoltopaikan vaihtuessa. Lasten mukaan tieto vähentää sijoitukseen liittyvää stressiä ja auttaa ymmärtämään mitä tapahtuu. Tieto vähentää myös epäselvyyksiä. (Mt.) Pölkin ym. (2012) mukaan tiedon saamisen avulla lapsi rakentaa käsitystä historiastaan ja ymmärrystään, mistä hän on tullut, mikä hän on nyt ja miten hänen tulevaisuutensa rakentuu.

Tiedon antamiseen liittyy myös haasteita. Lapsen tulisi saada tietoa itseään koskevista prosesseista ja tavoitteista kehitystasonsa ja ikänsä mukaisesti. Aikuiset voivat käyttää lapselle vaikeasti ymmärrettävää kieltä ja käsitteitä. (Pölkki ym. 2012.) Pölkin ym. (2012) ovat havainneet, että lapsen tiedonsaanti voidaan toteuttaa sijaishuollossa myös lapsen passiivisella osallistumisella, esimerkiksi lapsi on mukana asiakassuunnitelmanneuvottelussa kuuntelijana. Lapsi saattaa jäädä myös yksin tiedon aiheuttamien tunteiden kanssa (Ylönen 2009, 121). Tiedon saanti omiin asiakirjoihin tutustumalla, voi Pölkin ja kumppaneiden (2012) mukaan tuntua lapsesta pelottavalta. Mitchell kumppaneineen (2010) ohjaavat huomioimaan, miten lapselle annetaan tietoa sekä millä

tavoin lapselle puhutaan. Bijleveld ym. (2013) tutkimuksen mukaan lapset kokivat, että heille ei ole annettu riittävästi tietoa päätettävistä asioista, eivätkä he saaneet samoja tietoja kuin aikuiset. Riittämätön tietojen saanti estää lapsia osallistumista täysivaltaisesti heitä itseään koskevilla kokouksissa ja he jäivät passiiviseen kuuntelijan rooliin. (Mt.)

Bijleveld ym. (2013) tutkimuksen mukaan lapset toivovat, että heidän mielipiteitään kuullaan ja ne otetaan vakavasti päätöksen teossa. Mikäli päätöstä ei voida tehdä lapsen toiveiden mukaisesti, tulee lasten mielestä selittää, miksi asiassa on tehty erilainen päätös. Lapsen kuuleminen on myös työntekijän keino kerätä tietoa lapsen tilanteesta päätöksen teon tueksi. Lapsen kuuleminen auttaa työntekijää tekemään lapsen tarpeita vastaava päätös. Kun työntekijä kunnioittaa lapsen mielipiteitä ja lisää lapsen äänen kuuluvuutta päätöksissä, voi lapsen osallisuuden kokemus merkittävästi lisääntyä. Työntekijöiden mielestä lapsi sitoutuu ja noudattaa tehtyä päätöstä helpommin, kun lapsi on tullut kuulluksi päätöksen teossa. Työntekijöiden näkökulmasta lapsen kuulemisessa painottuu usein myös lapsen kuuleminen juridisesta näkökulmasta. (Bijleveld ym. 2013.)

Osallisuudessa on myös varjopuolensa. Kiilin (2006, 34) mukaan vahvalla osallisuuden vaatimuksella aktiivisesta ja osallistuvasta lapsesta saattaa tulla normi. Tällöin lapsi, joka ei osallistu, voidaan nähdä poikkeavana ja leimaavana tekijänä. Lapsen on aina mahdollisuus valita osallistuuko hän vai ei. (Mt.) Niirasen (2002,75) mukaan myönteiset kokemukset osallisuudessa voivat lisätä kokemuksia mahdollisuudesta vaikuttaa päätöksen tekoon, mutta negatiiviset kokemukset heikentävät sitä entisestään. Lapsen suojeleminen on yksi merkittävä osallisuuteen liitettävä haaste. Tutkimuksen mukaan näkemys lapsesta haavoittuvana ja suojelun kohteena, vähentää lapsen osallisuutta (Bijleveld ym. 2015). Bijleveld ym. (2015) tutkimuksessa lapset kokivat, että he ovat ylisuojeltuja. Myös Weisza ym. (2010) tekemä tutkimus luo rohkaisevaa näyttöä siitä, että lapset kokivat osallistumisensa itseään koskevaan päätöksen tekoon myönteisenä ja luottamusta lisäävänä. Pölkki ym. (2012) painottavat aikuisten roolia lapsen osallisuuden mahdollistajana sekä jatkuvan arvioinnin tärkeyttä lapsen osallisuuden ja suojelemisen välillä. Heidän mukaan lapsi tarvitsee aikuisen, joka mahdollistaa osallisuuden ja pitää samalla lasta turvassa, antaen heidän olla lapsia ilman liiallista vastuuta (mt).

2.2.3 Osallisuuden vuorovaikutus

Karlssonin (2005, 8–20) mukaan lapsen aito kuuleminen on tapahtuma, jossa molemmat osapuolet tulevat osalliseksi kyseisestä toiminnasta. Vastavuoroinen vuorovaikutussuhteen syntyminen edellyttää luottamuksellista ilmapiiriä (mt). Kiili (2006, 28–34) näkee, että osallisuus tapahtuu

vastavuoroisessa ja dialogisessa kohtaamisessa. Arnil & Seikkulan (2014, 18–21) mukaan avoimen dialogisten suhteiden perusta on, että lapsi nähdään ainutlaatuisena ja häntä kunnioitetaan ehdoitta. Tällöin aikuinen luopuu ajatuksesta, jossa hän näkee lapsen poikkeavat näkökannat haittana ja esteenä, eikä vaadi lasta omaksumaan omaa näkökulmaansa. Dialoginen puhetapa on avointa ja kutsuu ajattelemaan yhdessä. Se ei edellytä samanmielisyyttä ja ihmisten samanlaisuutta vaan erilaiset mielipiteet nähdään rikkautena ja dialogisuutta avartavana. Avoimella dialogisuudella pyritään jaettuun kokemukseen ja voimavarojen yhdistämiseen. (Mt.)

Pölkki kumppaneineen (2012) toteaa, että osallisuuden toteutuminen edellyttää aitoa läsnäoloa, lapsen tunteiden kohtaamista ja luottamussuhteen muodostumista. Aikuisella tulee olla rohkeutta puhua vaikeistakin asioista. Heidän (mt) mukaan osallisuuden toteutumisen edellytyksenä on kohtaaminen, jossa on riittävästi aikaa ja oikeanlainen tila. Myös Bijleveld ja kumppanit (2013) toteavat, että lapsen ja työntekijän välinen henkilökohtainen suhde, on yksi tärkeimmistä osallisuutta ohjaavista tekijöistä. Lasten näkökulmasta hyvä suhde aikuiseen edistää merkittävästi osallisuutta. Osallisuuden mahdollistamiseksi on tärkeää luoda tilanteita, jossa lapset voivat rohkeasti sanoa, mitä he haluavat ja tuntevat. (Mt.) Mitchell ym. (2010) esittävät tutkimuksessaan lasten toiveita vuorovaikutussuhteelle sijaishuollossa. Lapset toivovat henkilökohtaisen suhteen muodostumista aikuiseen. Lapsilla on toiveita, että tutustuminen luottamussuhteen rakentuminen tapahtuisi epäsuorassa vuorovaikutuksessa, esimerkiksi television katselun ohessa. Lapset toivovat, että aikuiset kohtaavat vuorovaikutustilanteissa heidän tunteensa sensitiivisesti ja vähättelemättä niitä. (Mt.) Helavirran (2011, 77) mukaan arjen osallisuus sijaishuollossa vaatii aikaa ja pysähtymistä.

Kivistön (2006, 84) mukaan lasten ja nuorten kanssa työskentelyn keskiössä on se, miten ja mitä lapsi ja aikuinen toisilleen kertovat ja miten he toisiaan kuuntelevat. Hänen (mt, 84) tutkimuksessaan ilmenee, että osallisuuden myötä työntekijöiden ja nuorten kesken on syntynyt luottamusta. Nuorille on syntynyt tunne siitä, että he ovat saaneet sanoa sanottavansa. (Mt.) Kivistö (2006, 80) toteaa tutkimuksessaan, että nuoret odottavat työntekijältä perehtyneisyyttä ja sensitiivisyyttä. Hyvänä työntekijänä tutkimuksen nuoret pitävät aikuista, joka kuuntelee ja on aktiivisesti läsnä. Nuoret pitivät tärkeänä sitä, että työntekijä on aidosti mukana tilanteessa, joka vaikutti myös nuorten halukkuuteen osallistua. (Mt.)

Pölkkin ym. (2012) ja Narendorf ym. (2012) tutkimuksissa ilmenee, että vuorovaikutuksessa epäonnistuminen voi aiheuttaa lapselle haluttomuuden yrittää jatkossa osallistua vuorovaikutukseen. Vuorovaikutustilanteet voivat olla sijoitetulle lapselle haasteellisia. Heidän vuorovaikutustaidot voivat olla heikot ja heillä ole välttämättä aiempia kokemuksia tilanteista, jossa

heidän mielipiteitään kuunnellaan ja heidän kanssaan keskustellaan. (Mt.) Hurtig (2006,173) toteaa, että lapsen ikä ja kognitiivisen taso vaikuttaa kykyyn osallistua ja ilmaista ajatuksiaan. Lapsen on joskus vaikeaa pyytää aikuista kuuntelemaan ja lapsi viestii asioitaan myös olemuksellaan ja käytöksellään. Aikuisen tulisi huomioida myös sanattomat viestit liittyen lapsen kokonaistilanteeseen. (Mt.)

Tutkielmassani ymmärrän lapsen osallisuuden muodostuvan vastavuoroisessa vuorovaikutuksessa toisen yksilön kanssa. Osallisuus muodostuu osista, jotka toimivat väylinä osallisuuden kokonaisvaltaisempaan toteutumiseen. Osallisuuden osat ovat Thomasin (2002) mallin mukaisesti mahdollisuus valita, mahdollisuus saada tietoa, mahdollisuus vaikuttaa prosessiin, mahdollisuus ilmaista itseään, mahdollisuus saada apua ja tukea itsensä ilmaisemiseen sekä mahdollisuus tehdä itsenäisiä päätöksiä. Osallisuutta voi havaita ja mahdollistaa kaikissa arjen toiminnoissa ja tapahtumissa. Osallisuus voi toteutua, jos siihen annetaan vuorovaikutuksessa mahdollisuus.

3 Tutkimusasetelma

3.1 Sosiaalisen konstruktionismin viitekehys

Tutkimusotteeni on luonteeltaan kvalitatiivinen ja se sijoittuu sosiaalisen konstruktionismin viitekehykseen. Tutkielmani viitekehyksessä sosiaalinen todellisuus nähdään rakentuvan kielellisessä vuorovaikutuksessa. Jokinen ym. (1993a, 9) lähestyvät kielen käyttöä keinona rakentaa todellisuutta sekä osana itse todellisuutta. Kielen kautta on mahdollista luoda merkityksiä, jäsentää ja rakentaa sosiaalista todellisuutta. (Mt.) Saaranen-Kauppinen ja Puusniekka (2006) muistuttavat kielen tutkijaa myös siitä, että kieli on suhteellista ja käyttäjästä riippuvaista. Kielenkäyttö ja muu todellisuus eivät siis ole irrallisia vaan toisiinsa kietoutuneita. Kieltä tulee lähestyä sen merkityssysteemissään sekä osana yhteisöjen sosiaalista todellisuutta. Kielenkäyttö on sidoksissa myös aikaan, paikkaan ja kulttuuriin. (Jokinen ym. 1993a, 9.) Ymmärrän kielen tutkielmassani konteksti- ja tilannesidonnaiseksi sekä seurauksia tuottavaksi, jolla on suuri merkitys sosiaalisessa vuorovaikutuksessa. Tutkimusaineistonani oleva Sinisen talon kirjan kertomus on kirjoitettu lastensuojelun sijaishuollossa olevia lapsia varten. Kirja asemoituu sosiaalihuoltoon. Kieli rakentaa kuvaa yhteiskunnastamme, jonka ymmärrys syntyy kielen tuottamisen kontekstin kautta. Kieli ja sen merkitykset ovat olennainen osa yhteiskuntamme toimintaa. Ne ovat sidoksissa toisiinsa. (Jokinen ym. 1993b, 18–21; Lehtonen 1996, 11, 53; Latour 2006, 107.)

Kielenkäyttöä voidaan tutkia esimerkiksi erilaisista teksteistä. Jokinen ym. (1993b, 28) toteavat, että kaikki tekstit ovat avoimia erilaisille tulkinnoille. Tekstin tulkinnan tulee kuitenkin pohjautua perustellulle tulkinnalle, jossa tutkija ja aineisto ovat vuorovaikutuksessa keskenään. Lehtosen (1996, 52–53, 154) mukaan kieli on moninaista ja tekstistä muodostuvat tulkinnat riippuvat siitä, millaisia tietoja ja käsityksiä kullakin lukijalla on entuudestaan kyseisestä aihepiiristä. Hänen mukaan teksti saa ymmärryksen vuorovaikutuksessa kontekstin kautta (mt). Lehtonen (mt, 126) painottaa, että tekstit eivät sisällä valmiita merkityksiä vaan merkityspotentiaaleja, jotka mahdollistavat erilaisia tulkintoja merkityksistä. Yhdyn Lehtosen (1998, 66–67) esittämään näkemykseen kontekstin vaikutuksesta merkitysten muodostamisessa. Esimerkiksi ilman lastensuojelun sijaishuollon toimintaympäristöön ymmärrystä, on tutkimusaineistoni kirjan kertomusta vaikea ymmärtää. Lehtosen (mt) mukaan tekstit ovat avoimia kenttiä, joiden merkitys rakentuu tulkinnan kautta, kun ne sijoitetaan laajempaan tekstuaaliseen, kulttuuriseen ja käytännön kenttään.

3.2 Tutkimuskysymys

Tutkielmani tavoitteena on tehdä lapsen osallisuutta näkyväksi Sininen talon kertomuksessa, joka sijoittuu lastensuojelun sijaishuoltoon. Lähtökohtanani on ajatus, jonka mukaan yhteiskunta heijastaa toimintaansa sen kulttuurissaan ja lapsen osallisuus muodostuu vuorovaikutuksessa. Tarkastelen kieltä kirjoitetussa tekstimuodossa tekstintutkimuksen keinoin. Luen kertomuksen tekstiä äänen ja osallisuuden käsitteiden kautta.

Tutkimuskysymykseni ovat:

- 1) Kenen äänet puhuvat Sinisen talon kertomuksessa ja millaisia hahmoja äänet saavat?
- 2) Miten äänet puhuvat lapsen osallisuudesta Sinisen talon kertomuksessa ja miten tässä vuorovaikutuksessa lapsen osallisuus toteutuu?

3.3 Tutkimusaineisto ja sen keruu

Tutkimusaineistonani on Sininen talon kertomus, jonka on kirjoittanut Jussi Sutinen. Valitsin kyseisen kirjan kertomuksen tutkimusaineistokseni, koska se on valmis aineisto ja kytkeytyy mielenkiinnon kohteenani olevaan sijaishuoltoon. Kirja on tilattavissa Suomen psykologian instituutilta ja on kaikkien saatavilla. Aineiston valintaani vaikutti myös se, että aineistoon ei liity vahvoja eettisiä kysymyksiä. Kertomuksen eettiset kysymykset ovat kytköksissä lähinnä kirjan juonen ja tapahtumien kulkuun sekä tulkintaani niistä. En myöskään rasita tutkimuksellani sijaishuollossa olevia lapsia ja nuoria. (ks. luku 5.1.) Lisäksi olen kiinnostunut satujen mielikuvitusmaailmoista ja niiden rikkaasta kielestä.

Ajattelen Lehtosen tavoin, että kirjallisuudella voidaan vaikuttaa yhteiskuntamme arvoihin, käyttäytymistapoihin ja reagointimalleihin ja toisaalta ne myös heijastavat yhteiskuntaamme (Lehtonen 1998, 41–61). Sinisen talon kirjan kertomus avaa mahdollisuuden löytää muun muassa tekstin taustalla vaikuttavia arvoja ja ideologisia seurauksia. Kertomus luo myös kuvaa yhteiskunnastamme. Sinisen talon kirjan kertomus sijoittuu lastensuojelun sijaishuollon kontekstiin, jonka tekstuaalinen kenttä muodostuu sijaishuollolle tyypillisten intertekstien ja tyyllilajien sekä sijaishuollon institutionaalisen toiminnan kautta. Ylösen (1998, 162) mukaan fiktiivistä tekstiä tulkitaan oman elämämaailman kautta. Lehtosen (1998, 74) mukaan kaunokirjallisuuden fiktiivisissä teksteissä kielelliset merkitykset tuotetaan samalla tavalla, kuin tosiasioihin perustuvissa teksteissä. Hänen mukaan kaunokirjallisuus voi omilla fiktiivisillä keinoilla tuoda ilmi jotain todellisempaa ja kestävämpää todellisuuden luonteesta ja ihmisenä olemisen pulmista kuin

tosiasioihin perustuvat teksti, mutta molemmat ovat kuitenkin osa laajempaa kulttuurista koodistoa. (Mt. 1998, 74.) Lehtonen (1996, 123) toteaa:

”Olivat tekstit ”tosia” tai eivät, ne ovat osa sitä kielellistä toimintaa, jolla ihmiset tuottavat merkityksiä.”

Sininen talo on kertomus, joka avulla on mahdollisuus käsitellä huostaanotettujen lasten tunteita ja sijoitusta. Jussi Sutisen (2014) mukaan sijoitus on traumaattinen kokemus lapselle ja käytännön työssä tarvitaan välineitä sen käsittelemiseen. Sinisen talon kertomusta voidaan käyttää työvälineenä muun muassa sijaisperheissä, adoptioperheissä ja erilaisissa sijoituspaikoissa, joissa työskennellään lasten kanssa, jotka eivät voi asua kotonaan. Kirjan avulla lapsen kanssa voidaan jakaa tunteita, samaistua, ymmärtää ja nauttia yhteisistä lukuhetkistä, Sutinen (mt) toteaa. Sutisen (mt) mukaan Sininen talon kertomusta on käytetty menetelmänä käytännön työssä huostaanotettujen lasten parissa. Kirjaa on käytetty lasten satuterapiaryhmissä ja muissa lastensuojeluyksiköissä. Osalle lapsista kirjan lukeminen on ollut mukava yhteinen hetki ja toiset ovat samaistuneet kertomukseen. Sutinen (mt) näkee, että Sinisen talon kertomusta voidaan käyttää satuna kaikille lapsille ja se tarjoaa lukijalle kiehtovia kokemuksia, mahdollisuuksia ja rikasta kieltä. Sutinen (mt) kertoo käyttäneensä kertomuksessa paljon vanhojen kansansatujen elementtejä ja fantasiaa, jotka tarjoavat lapselle mahdollisuuden käyttää mielikuvitustaan.

Sutinen (2014) on kirjailija, kirjallisuusterapeutti ja psykoterapeutti, joka on työskennellyt lastensuojelun sijaishuollossa ja avohuollossa pidemmän aikaa. Hän on kehittänyt hoitotapoja ja menetelmiä traumatisoituneiden lasten ja nuorten hoitoon (mt). Sutinen (mt) kertoo aloittaneensa vuonna 2006 projektin, jossa hyödynnettiin narratiivisia menetelmiä ja kansansadun psykoterapeuttisia elementtejä lasten traumakokemusten käsittelemisessä. Työskentelyn tavoitteena oli antaa lapsille mahdollisuus vapautua alitajuisista jännitteistä, ilman voimakasta ahdistusta. Projektin pohjalta syntyi Sininen talo – kirja. Sutisen (mt) mukaan kertomuksen hoitavuus perustuu sen tapaan nimetä tunteita ja antaa niille siten käsiteltävä muoto. Hän näkee, että fantasiat ja mielikuvat auttavat lasta selviytymään. (Mt.)

Sininen talo on suomenkielinen lastenkirja ja kuvitteellinen kertomus. Kirjassa on 10 lukua ja 47 sivua. Kirjan ensimmäisessä luvussa kirjailija käyttää puheenvuoron aikuisille, jossa hän kertoo kirjan kertomuksesta ja käyttötarkoituksesta. Lisäksi hän kertoo kirjan menetelmällisestä käytöstä ja käyttökokemuksista. Varsinaista Sinisen talon kertomusta on kirjassa 8 luvun ja 41 sivun verran. Kirjan kertomuksesta on löydettävissä sille tyypilliset vaiheet, jotka alkavat ajan ja paikan sekä keskeisten henkilöiden orientaation ja tilanteen tiivistyksen kautta. Malinin arjen haasteet tuovat

kerrontaan mutkistuvaa toimintaa, joita hän arvioi kuvitteellisten ihmis- ja eläinhahmojen avustuksella. Kertomus saavuttaa tuloksen ja päättyy onnellisesti. (Hänninen 2007, 132.) Hännisen mukaan (mt, 134) kertomisessa on käytettävissä laaja semanttisten roolien valikoima. Malin esiintyy kertomuksessa sekä toimijan roolissa kokijana ja sanojana, mutta toisaalta myös uhrina ja emotionaalisesti haavoittuvana.

Sinisen talon kertomuksen on kuvittanut kuvataiteilija Juulia Terho. Juulia Terhon piirtämiä kuvia on kirjan sivuilla kahdeksan. Kirjan takakannen mukaan taitelija tavoittelee teoksissaan usein intensiivistä tunnelmaa. Kuvat on julkaistu eri sivuilla kuin tekstit ja ne kuvaavat taiteilijan näkemystä tarinasta. Olen kiinnostunut tutkimuksessani kertomuksen tekstistä ja jätän siten kuvien tulkinnan tutkielmani ulkopuolelle.

Kirjan kertomus kertoo pienestä työstä, nimeltään Malin Vaaksa, joka sijoitetaan Siniseen taloon. Malin Vaaksan nimi on anagrammi ja tarkoittaa, kasvaa ilman. Sinisessä talossa Malin tutustuu muihin lapsiin ja kohtaa sijoitetun lapsen arjen vaikeuksia, ennakkoluuloja ja hän oppii tunnistamaan omia tunteitaan. Malin tutustuu mielikuvitusystäviin, jotka auttavat Malinia sopeutumaan Siniseen taloon.

3.5 Aineiston analyysi

Tekstintutkimuksen lähtökohtana on ajatus kielenkäytön intertekstuaalisuudesta eli tekstivälitteisyydestä. Tutkielmani keskeisiä käsitteitä ovat intertekstuaalisuus ja moniäänisyys. Raitakari ja Günther (2012, 656–661) rohkaisevat käyttämään näitä perinteisemmin kielitieteisiin liittyviä analyysivälineitä sosiaalitieteiden tutkimuksessa lisäämään ja rikastuttamaan yhteiskunnallisten ilmiöiden ymmärtämistä. Intertekstuaalisuus eli tekstienvälisyys lähtee ajatuksesta, että mikään teksti ei synny tyhjästä vaan aiemmat tekstit vaikuttavat siihen (Fiske 1994, 218). Heikkinen ja Voutilainen (2012, 21) toteavat, että Bahtin on kirjoituksissaan painottanut tekstien riippuvuutta toisistaan sekä niiden tuottamista ja tulkitsemista aina suhteessa muihin teksteihin. Barthesin (1993, 115) mukaan intertekstuaalisuus on jokaisen tekstin edellytys. Hänen (mt) mukaansa kaikki on periaatteessa jo kirjoitettu ja uudet tekstit voivat synnyttää uusia merkityksiä.

Tutkimusmenetelmänä tekstianalyysissä käytän äänen käsitettä. Ääni on yksi intertekstuaalisuuden muoto. Kirjoittaja valitsee äänet teksteihinsä ja luo äänille tietyn tehtävän, esimerkiksi eri näkökulmien esiin tuominen. Ääni käsitteenä sisältää ajatuksen kielenkäytöstä, jossa käytämme aina

toisten aiemmin sanottuja tai kirjoitettuja sanoja. Ääni kantaa siis useampia ääniä, useammasta eri lähteestä ja jokainen ilmaisu sisältää kannanoton. Ääni käsitteenä kuvaa sanoihin kohdistuvia merkityksiä. Tekstissä on siis löydettävissä useita ääniä, josta käytetään käsitettä moniäänisyys eli polyfonia. (Günther 2016.) Kalliokosken (2005, 9–10) mukaan moniäänisyys on toisen kontekstin aktivoitumista puheessa tai kirjoituksessa. Kun useat näkökulmat kietoutuvat toisiinsa samassa tekstissä, syntyy moniääninen teksti. Kielen ilmaisut saavat hänen mukaan uuden tulkinnan ja niiden alkuperäinen esittäjä voi muuttua tunnistamattomaksi. (Mt.) Kalliokosken (2005, 33–35) mukaan tekstin kirjoittajan äänessä saattaa kuulua läpi myös toinen tai toisia ääniä kerronnan näkökulman vaihtuessa. Tällöin kirjoittaja ikään kuin luovuttaa äänensä toisen käyttöön. Näkökulman muuttuminen voi ilmetä tekstissä muun muassa tyylin muutoksena tai kuten tieteellisessä tekstissä on tapana; viittauksina ja sitaatteina. Tekstin äänet ovat vuorovaikutuksessa keskenään, joko vahvistaen toisen äänen sanomaa tai esittämällä eriävää näkemystä. (Mt.) Referointi on yksi tapaa tuoda tekstiin moniäänisyyttä. (Phillips & Hardy 2002, 4). Heikkisen (2006) mukaan ääniä voidaan referoida tekstissä suoraan tai epäsuoraan, jonka kautta tuodaan esiin tekstin merkityksiä. Käytän analyysissäni referointia, jonka kautta tuon näkyväksi kertomuksen ääniä ja niiden sanomaa.

Polyfonia eli moniäänisyys on Mihail Bahtinin kirjallisuudentutkimukseen luoma käsite, joka merkitsee kerronnan kielellistä moniaineeksisuutta sekä rakenteellisessa että ideologisessa mielessä (Hosiaisuus 2016, 719–720). Bahtinin (1991, 19–77) mukaan tekstin maailma rakentuu polyfonisesti. Äänet liittyvät toisiinsa dialogin eli vuorovaikutuksen kautta. Dialogisuutta voidaan pitää Bahtinin (mt) mukaan kielen ja kirjallisuuden perusominaisuutena. Merkitykset tuotetaan kollektiivisina ääminä, jotka ennakoivat toisiaan ja vastaavat toisilleen, jolloin kieli on väistämättä vieraan sanan kyllästävä (mt). Äänet luovat omia tietoisuuksia ja moninaisia maailmoja, mutta äänet eivät ole aina tasa-arvoisia. Bahtin (1991, 19–77) painottaa tasavertaisten äänien moneutta, jossa äänet kilpailevat keskenään. Äänet ovat yksilön näkökantoja, jotka muodostavat ehjän henkilöhahmon elävässä äänessä ja yhtyvät kuvattuun tapahtumaan. Tekstin äänien luomat hahmot käyvät ulkoista dialogia keskenään, joka vaikuttaa myös hahmon identiteetin muotoutumiseen. (Mt.) Äänet luovat näkökulmia maailmasta. Näin maailma muotoutuu sen mukaan, millä tavalla henkilöt maailmaa tarkastelevat. (Mt.) Bahtin (mt) teoriassa olennaista on äänien monitasoisuus ja samanaikaisuus sekä äänien keskinäinen vuorovaikutus. Äänet kuuluvat aina jollekin ja ne ovat riippuvaisia toisistaan. Moniääninen teos on läpikotaisin dialoginen, jossa tekstin kaikki elementtien osat ovat keskenään dialogisia. Bahtinin mukaan dialogisuutta on ihmiselämän kaikissa ilmauksissa

ja moniäänisyys ilmentää elämän moninaisuutta ja inhimillisten kokemusten monimutkaisuutta. (Mt.)

Käytän aineiston analyysissä intertekstuaalista luentaa. Lukemisen kautta paneudutaan tekstin tekstuaalisiin verkostoihin ja tekstien välisiin suhteisiin (Heikkinen ym. 2012b, 102). Luettaessa voi huomata, kuinka tekstin ilmaisut aktivoivat toisia ilmaisuja ja ne keskustelevat keskenään. Tekstit luovat siten jatkuvasti uutta, vaikka uusi asettuu aina vuorovaikutukseen aiemman kanssa. (Mt.) Keskinen (2014, 110–111) toteaa, että olennaista intertekstuaalisessa luennassa on luennan tulkinta. Intertekstuaalisessa luennassa korostuu lukijan aktiivinen osallistuminen tekstin merkitysten rakentamisessa sekä lukijan oman sosiaalinen ja kulttuurinen kokemus (Fiske 1994, 191). Myös Lehtosen (1996, 132) mukaan tekstin merkitykset muodostuvat tekstin ja lukijan välisessä vuorovaikutuksessa. Tekstin tulkinta edellyttää Kakkuri-Knuutilan ja Ylikosken (1998, 24) mukaan tekstin sisällön ymmärtämistä. Tämä sisällön ymmärtäminen tarkoittaa tekstin kokonaisuuden merkityksen ymmärtämistä. Merkityssisällön ymmärtäminen edellyttää tekstin tulkitsemista sekä argumentoinnin muotoilemista omin sanoin. (Mt.) Tuon tutkielmassani näkyväksi tulkintaani esittämällä otteita kertomuksesta ja avaan ne perusteluineen.

Tekstin kirjoittaja tuo tekstiin oman tapansa käyttää kieltä ja sitä kautta oman äänensä tekstiin (Günther, 2016). Kakkuri-Knuutilan (1998, 235–237) mukaan kirjoittaja kirjoittaa tekstin tietylle yleisölle ja pyrkii vakuuttamaan yleisöönsä, käyttämällä argumentoinnissaan erilaisia tyyplejä. Lehtosen (1996, 151–152) mukaan tekstit eivät ole täysin avoimia kaikenlaisille tulkinnoille, sillä tekstin kirjoittajalla on yleensä aina jokin funktio tekstillään. Kirjoittaja pyrkii asemoimaan lukijan niin, että lukija ymmärtää tekstin kirjoittajan toivomalla tavalla (mt). Keskinen (2014, 112) toteaa, että vaikka merkitysten tulkinnoissa pyritään löytämään vaihtoehtoisia näkökulmia, olennaiseksi nousee kuitenkin asiaankuuluvuus, jolla tulkitsija liittyy merkityksen johonkin kontekstiin. Kalliokosken (2005, 240–241) mukaan tekstin äänet perustuvat lukijan ja tekstin kohtaamiseen.

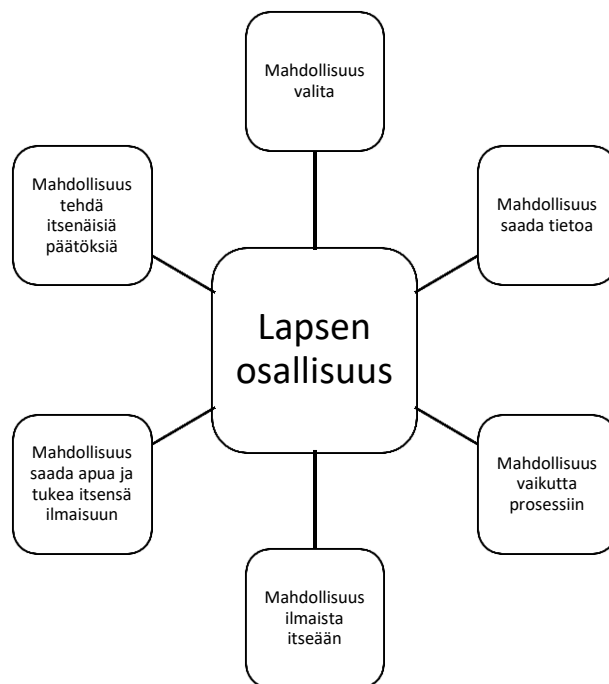
Tutkielmani kannalta ei ole olennaista löytää intertekstuaalisuuden perimmäisiä lähteitä vaan havainnoida Sinisen talon kertomuksen maailmaa mahdollisimman laajasti ja vuorovaikutuksellisesti. Tutkielmassani ymmärrän äänen olevan yksi intertekstuaalisuuden muoto. Ääni pitää sisällään muiden tekstien ääniä. Ymmärrän äänen kuvauksista ja sanomista muodostavan hahmoja, jotka pitävät sisällään erilaisia ääniä ja muodostavat siten moniäänisyyttä. Omat kokemukseni lukijana ja kielen käyttäjänä vaikuttavat tekstin äänien tulkitsemiseen. Pyrin käyttämään tutkielmani aineiston lukutavassa herkkyyttä ja avoimuutta sekä havainnoimaan äänien vuorovaikutuksellisuutta tutkielmani teoreettisista lähtökohdista käsin. Luen kertomuksen tekstiä

tukeutuen Bahtin ajatuksiin moniäänisyydestä. Moniäänisyys ilmentää elämän moninaisuutta ja inhimillisten kokemusten monimutkaisuutta. Moniäänisyys mahdollistaa aineiston rinnakkaiset näkemykset ja mahdollistaa vaihtoehtoisten tulkintojen tekemisen sekä tuottaa monitasoista ymmärrystä.

Rajaan äänten tarkastelua lapsen osallisuuteen. Olen valinnut lapsen osallisuuden tarkasteluun Nigel Thomas (2002) mallin, koska se määrittelee selkeästi, mutta myös monipuolisesti lapsen osallisuutta (katso luku 2.2). Thomasin (mt) mukaan lapsen osallisuus voidaan jakaa ulottuvuuksiin seuraavasti:

”Mahdollisuus valita, mahdollisuus saada tietoa, mahdollisuus vaikuttaa prosessiin, mahdollisuus ilmaista itseään, mahdollisuus saada apua ja tukea itsensä ilmaisuun sekä mahdollisuus tehdä itsenäisiä päätöksiä.”

Havainnollistan ulottuvuuksia alla olevalla kuviolla (kuvio 1):

Kuvio 1: Thomas Niegel (2002) osallisuuden mallin mukaiset ulottuvuudet.

Hyödynnän tutkimuksessani Thomas Niegelin (2002) mallin ulottuvuuksia ilmentämään osallisuutta. Osallisuuden eri ulottuvuudet toimivat väylinä osallisuuden kokonaisvaltaisempaan

tarkasteluun. Päämääränäni on tarkastella äänten puhetta osallisuudesta ulottuvuuksien näkökulmista käsin. Lisäksi tarkastelen miten äänet ovat vuorovaikutuksessa keskenään, kun ne puhuvat lapsen osallisuudesta. Osallisuuden ulottuvuudet toimivat myös aineiston rajaajana, sillä keräsin aineistosta ilmaisuja, jotka ilmentävät osallisuutta kyseisten ulottuvuuksien kautta. Valitsin tekstistä kaikki ilmaisut, joissa oli osallisuuden ulottuvuuksien tunnusmerkkejä tai viitteitä niistä, riippumatta siitä toteutuiko osallisuuden mahdollisuus vai ei.

Analyysin konkreettiset vaiheet

Aineiston analyysissäni on seitsemän vaihetta. Ensimmäisessä vaiheessa luin Sinisen talon kirjan tekstin kokonaisuudessaan läpi, jonka kautta hahmotin yleiskuvan kertomuksesta, tapahtumista ja sen rakenteesta. Pyrin lukemaan tekstin mahdollisimman avoimesti, jotta saisin kertomuksesta laajan kuvan eikä ennako-olettamukseni vaikuttaisi tekstin myöhempää analysointia.

Toisessa vaiheessa luin tekstiä syvemmin paikantamalla siitä osallisuuden ulottuvuuksia. Alleviivasin osallisuuksien ilmaisuja Thomas Niegelin (2002) mallin ulottuvuuksien mukaisesti. Tässä lukemisen vaiheessa en vielä pyrkinyt selvittämään mihin ulottuvuuteen osallisuuden paikannukset kuuluvat, jotta pystyisin paikantamaan mahdollisimman paljon osallisuuden kuvauksia eikä aineistosta jäisi olennaista huomaamatta. Joissakin kohdin tarkistin Thomas Niegelin mallista, onko kyseessä mallin mukainen osallisuuden ulottuvuus vai jotain muuta ilmaisua.

Kolmannessa vaiheessa laadin Excel –taulukon, johon kirjasin ensimmäiseen sarakkeeseen allekkain Thomas Niegelin osallisuuden ulottuvuudet. Jaottelin mihin ulottuvuuteen tekstistä paikantamani osallisuuden ilmaisut kuuluvat ja kirjasin ne taulukkoon kunkin ulottuvuuden kohdalle. Analysoin taulukon pystysarakkeisiin kuka ilmaisussa puhuu ja miten osallisuudesta puhutaan.

Neljännessä vaiheessa kävin uudelleen systemaattisesti läpi tekemäni Excel –taulukon jokaisen ulottuvuuden ja äänen, kenen ääni oli kyseessä ja miten äänet puhuvat osallisuudesta. Tutkimukseni teoreettisen viitekehyksen ja tutkimuskysymysteni ohjaamana pohdin myös äänien välistä vuorovaikutusta. Tarkastelin ketkä puhuivat keskenään, mitä he sanoivat ja miten he toisilleen puhuivat. Välillä palasin lukemaan osallisuuden kuvauksia myös kertomuksesta, jotta sain paikannettua sen oikeaan kontekstiin. Tässä vaiheessa tarkensin aiemmin tekemääni arviota, kenen ääni oli kysymyksessä. Tämä aiempaa syvempi ja tarkempi intertekstuaalinen luenta avasi runsaasti tekstin moniäänisyyttä sekä avasi äänien keskinäistä vuorovaikutusta. Systemaattisessa aineiston

läpikäymisessä tarkistin myös olinko merkinnyt kyseisen ilmaisun oikeaan ulottuvuuteen ja korjasin sitä tarvittaessa.

Tulostin Excel –taulukon, joista koostui 39 sivua taulukkoaineistoa kertomuksen äänistä. Totesin tutkimusaineistoa olevan runsaasti. Palasin tarkastelemaan tutkimuskysymyksiäni ja pohdin miten tuotan aineistosta tiivistetystä tiedosta, vastatakseni paremmin tutkimuskysymyksiin. Tässä analyysini viidennessä vaiheessa kopioin ensimmäisestä analyysitaulukosta hahmot ja heidän äänet uuteen Excel -taulukkoon. Keräsin tiedot vastaten kysymykseen: Kenen äänet puhuvat ja tulkitin millainen hahmo äänten kuvauksista ja sanomista muodostuu. Tämän analyysivaiheen avulla sain paremmin esille äänet ja hahmojen identiteetin.

Analyysin kuudennessa vaiheessa kirjoitin tulokset edellisten analyysivaiheiden pohjalta. En ollut kuitenkaan tyytyväinen tuottamaani tulostekstiin, sillä se oli sekavaa ja raskasta luettavaa. Havaitsin kuitenkin, että tekstistäni löytyy otteita äänen suorasta ja epäsuorasta referoinnista. Lisäksi löysin äänten vuorovaikutukseen liittyviä kuvauksia, joissa oli ristiriitaista tai kitkaa sisältävää tai toimivaa vuorovaikutusta. Lähdin työstämään aineistoa uudelleen havaintojeni pohjalta. Palasin lukemaan Sinisen talon kirjan kertomusta kokonaisuudessaan ja erityisesti lapsen osallisuutta kuvaavia ilmaisuja, joita olin tekstistä aiemmin alleviivannut.

Analyysin viimeisessä vaiheessa luin tekstiä, tulkitin ja perustelin otteet omin sanoin. Muodostin äänten kuvauksista ja sanomista hahmoja, jossa hyödynsin analyysini aiemmassa viidennessä vaiheessa tuottamiani kuvauksia. Tarkastelin hahmojen äänien referointia. Lisäksi tarkastelin, miten äänet puhuvat osallisuudesta ja tiivistin havaintoni kahdeksi näkökulmaksi. Tarkastelin äänten vuorovaikutusta osallisuuden ulottuvuuksien näkökulmista. Selvitin, miten äänet ovat keskenään vuorovaikutuksessa puhuessaan lapsen osallisuudesta. Tutkin äänten vuorovaikutusta toimivan, siinä esiintyvää kitkan tai ristiriitaisuuden näkökulmista ja tämän vuorovaikutuksen vaikutuksia lapsen osallisuuteen. Keräsin äänten vuorovaikutuksen sekä osallisuuden toteutumisen kuvauksia ja kokosin niistä taulukon. Lisäksi tarkastelin osallisuuden toteutumista. Käytin tarkastelussa janaa, johon muodostin arviointikohdat: osallisuus – osittainen osattomuus – osattomuus. Kokosin osallisuuden toteutumisen kuvauksista taulukon ja muodostin niistä tiivistetyt kuvaukset.

4. Tulokset

4.1 Äänet ja osallisuus

Paikansin Sinisen talon kertomuksen äänien kuvauksista muodostuvia hahmoja, niiden sanomaa sekä äänien tuottamaa näkökulmaa lapsen osallisuuteen. Kirjoittajan ääni kertomuksessa on moninainen. Kirjoittaja taustoittaa tekstiä ja värittää sitä kielikuvilla sekä valitsee ja kuvittaa tekstin hahmot. Kirjoittaja antaa myös äänet hahmoille. Kertomuksessa puhuvat hahmot ovat ihmis- ja eläinhahmoja. Kirjoittajan kertomukseen tuomat hahmot paikansin niiden nimien, kuvausten ja äänen sanoman kautta. Äänten kuvausten ja sanoman kautta tulkitsin, miten hahmot puhuvat lapsen osallisuudesta. Ihmishahmoja kertomuksessa ovat Malin, Äiti, Ajattelijat sekä Sinisessä talossa asuvat kaksospojat Romu ja Remu. Eläinhahmoja ovat lintu Kai Hara, kissa Martti Pikiturkki, Käytettykarusellihevonen, Rappurutturotta ja Kamiini. Kertomuksessa on löydettävissä myös yksittäisiä hahmoja ja irtonaisia ääniä, jotka jätän tarkastelun ulkopuolelle. Ääniä referoidaan tekstissä suoraan ja epäsuoraan.

4.1.1 Malinin ääni ja hahmo

Malin Vaaksa on Siniseen taloon sijoitettu lapsi. Malinin ääni on tekstissä runsas. Malin luo kertomuksessa itseään ristiriitaisen kuvan. Välillä Malin kuvaa itsensä reippaana ja pärjäävänä, mutta toisaalta surullisena ja pelokkaana tyttönä. Malinin ääni on tekstissä paikannettavissa sekä suorina, että epäsuorina referointeina. Alla olevassa otteessa Malin ääni tulee esiin suorana:

”–Timo? Malin puhutteli Ajattelijaa nimeltä.

–Mitä? [Ajattelija]

–Ei mitään, on vain mukava istua tässä. [Malin]

–Niin minustakin. [Ajattelija]”

Otteessa Malin puhuu Ajattelijan kanssa. Kyse on dialogista, joka alkaa, kun Malin esittää suoran kysymyksen Ajattelijalle ”Timo” ja samalla nimeää hahmon Ajattelijaksi. Ajattelija vastaa Malinille suoralla kysymyksellä ”Mitä?”. Malin vastaa ja ilmaisee tyytyväisyyttään siihen, että saa olla Ajattelijan vieressä. Ajattelija vastaa vahvistamalla heidän yhteistä kokemusta.

Suorien ilmaisujen lisäksi tekstistä on paikannettavissa myös runsaasti epäsuoraa referointia. Alla olevassa otteessa Malin käy dialogia Martti Pikiturkin kanssa:

”– Opettaja kuitenkin kysyy, missä minä asun ja kaikilla muilla on äiti ja isä, mutta minä asun Sinisessä talossa.

– Liekö väliä sen, millainen koti on tyttösen, jatkoi Pikiturkki.”

Otteessa Malin ja Martti Pikiturkki keskusteleivat. Keskustelussa Malin lainaa epäsuorasti opettajaa ja kysyy itseltään, missä hän asuu. Malin vastaa epäsuorasti opettajalle asuvansa Sinisessä talossa ja siksi hän ei asu äidin ja isän kanssa. Martti vastaa vähätellen Malinin huoleen, ettei ole väliä, millainen koti Malinilla on.

Malinin kuvataan kertomuksessa arkana ja pelokkaan, mutta myös uteliaana ja rohkeana. Usein ilmaisut kuvaavat Malinin sisäistä psyykkistä olotilaa ja toimintaa. Seuraavassa otteessa Malin ilmaisee poikkeavuuden ja ujouden tunteitaan:

”Olisi vain toisia, eli kaikki olisivat samanlaisia. Mitä siitä sitten tulisi, Malin mietti. Tämän takia häntä ujostutti mennä takaisin kouluun.”

Otteessa Malin pohtii sitä, että jos kaikki olisivat samanlaisia – toisia ja siten erilaisia kuin hän. Näin Malin tekee eron toisten ja itsen välillä. Oman erilaisuuden kokemuksen takia Malinia ujostutti mennä kouluun.

Kertomuksesta paikantuu runsaasti Malinin tunnekokemuksia, jotka osaltaan rakentavat kuvaa Malinista ihmishahmona. Alla olevassa otteessa Malin kuvaa tunteitaan:

”En voi. Olen uudessa paikassa ja minua pelottaa. En ole ollut täällä kauaa, enkä osaa edes lentää, vastasi Malin.”

Otteessa Malin kertoo olevansa pelokas, koska paikka on hänelle uusi ja hän ei osaa toimia paikassa miten paikassa kuuluisi toimia, lentää. Ote tuottaa kuvaa Malinista arkana ja epävarmana. Usein Malinin tunteet vaihtelevat mukavista ja turvallisuuden tunteista säikähdyksen, pelon ja surun tunteisiin. Malin myös kokee itsensä erilaiseksi kuin muut. Tämä tulee näkyväksi alla olevasta otteesta:

”Älkää ihmetelkö sitä, jos olen välillä hieman eriskummallinen. Silloin kun minua jännittää tai pelottaa, minulla on tapana luetella mitä päättömimpiä sanoja ääneen.”

Otteessa Malin kuvaa omaa poikkeavuuttaan, joka tulee ilmi jännittäessä tai pelätessä. Tällöin Malinin puhe muuttuu epäloogiseksi ja hän alkaa luetella sanoja.

Malinia paikantuu tunne-elämältään ajoittain varsin kypsäksi ja rohkeaksi. Hän pystyy tunnistamaan tunteitaan, kertomaan muille tunteistaan ja miettimään sitä, mitkä asiat ovat auttaneet

häntä vastaavassa tunnetilanteessa. Malinin tunteissa on havaittavissa muutosta siitä, kun hänet sijoitettiin sijaishuoltoon ja kotiutumisen välillä. Malinin tunteet muuttuvat sekavasta ja pelkäävästä rohkeudeksi kohdata ikäviä tunteita, kuten alla oleva esimerkki tekee näkyväksi:

”Tuntui kuin olisi herännyt eloon. Kaikki asiat naurattivat ja tuntuivat hyvältä. Tunteemisessa oli kuitenkin pelottavaa se, että myös ikävät asiat tuntuivat jossain.”

Ote tekee näkyväksi Malinin tunnekokemuksen. Malinin kokee heränneensä jälleen eloon. Hän pystyy nauramaan ja tuntemaan mielihyvää sekä kokemaan negatiivisia tunteita. Tämä pelottaa Malinia.

Malin paikantuu kertomuksessa myös osallistujaksi. Erityisesti eläinhahmojen seurassa Malin on aktiivinen ja omatoiminen osallistuja. Malinin osallistuminen on välillä suunnittelematonta, hetkessä elämistä. Alla olevassa otteessa on luettavissa kuvauksia Malin osallistumisesta:

”Malin astui ensimmäiselle portaalle ja huusi kellarin syvyyksiin. Ääni vaimeni pimeyteen. Hän astui toiselle rappuselle – ja yhtäkkiä kovaääninen rapsahdus pelästytti hänet suunniltaan. Pelon valtaamana Malin astui harhaan kolmannelta rappuselta ja putosi päistikkaa pölyisen kellarin kovalle lattialle.”

Otteessa Malin astuu rohkeasti kellarin syvyyksiin. Malin astui ensimmäiselle portaalle ja huutaa. Pelokas Malin putoaa kellarin lattialle. Malinin osallistuminen tulee otteessa näkyväksi astumisena portaalta toiselle, huutamisena, säikähtämisenä ja putoamisena. Yllättävissä tilanteessa Malinin toiminta on sattumanvaraista reagoitua.

Toisinaan Malinin osallistuminen on suunnitelmallista. Tällöin Malin ottaa asioista selvää ja pohtii asioita. Hän myös uskaltaa ilmaista mielipiteitään, olla empaattinen muita kotoaan ja tehdä omia päätöksiä, kuten alla oleva epäsuora ote tekee näkyväksi:

”Hän päätti, että tästä lähtien hän pitäisi aina korvat auki, jos se vaan auttaisi jota kuta niin kuin se oli auttanut Käytettyäkarusellihevosta.”

Ote tekee näkyväksi Malinin päätöksen auttaa muita. Malin auttaa muita olemalla tarkkana ja kuuntelemalla. Malin auttamishalu pohjaa siihen, että muut auttavat häntä. Hän haluaa auttaa muita siten, kun muut auttavat häntä.

Paikansin Malinin äänestä myös instituutionaalista puhetta. Alla olevassa otteessa sijaishuoltoon sijoitetaan toisia lapsia:

”Marin, Romun ja Remun lisäksi Siniseen taloon tuli myös uusia lapsia, joiden äidit olivat lakanneet puhumasta tai isät lähteneet.”

Otteessa Malin kertoo sijoituspaikassa Sinisessä talossa olevan useampia lapsia ja avaa oman ymmärryksensä lapsien sijoituksen syitä. Malin ilmentää näin puheessaan instituutionaalista tietoa lastensuojelun toiminnasta. Malin kuvaa sijoituspaikkaa paikkana, jossa voi olla useampia lapsia. Lisäksi hän tietää kertoa sijoituksen syitä, jotka voivat liittyä vanhempien, isien ja äitien vaikeuksiin.

Instituutionaalista ääntä on löydettävissä Malinin puheesta hänen kuvatessaan omaa sijoitustaan, kuten seuraavasta otteesta ilmenee:

”Erityisesti Malin kertoi siitä, miten oli tullut Siniseen taloon. Kuinka hänet oli haettu kotoa, ja miten hän oli lähtenyt repun kanssa kahden Ajattelijan matkaan.”

Otteessa Malin kertoo, kuinka Ajattelijat ovat hakeneet hänet ja sijoittaneet Siniseen taloon. Instituutionaalinen puhe ilmenee kuvauksessa, jossa Malin kertoo kahden Ajattelijan hakeneen hänet kotoa. Hänen puheensa kuvaa tilannetta, jossa lapsi lähtee yksin kotoa kahden sosiaalityöntekijän mukaan ilman vanhempiaan.

Malin käyttää instituutionaalista puhetta myös kuvatessa arkeaan. Seuraavassa otteessa avaan Malin ajatuksia koulusta:

”Malin meni äkkiä takaisin sänkyyn, sillä huomenna olisi mentävä ensimmäistä päivää uuteen kouluun.”

Otteesta tekee näkyväksi sitä, kuinka Malin valmistautuu kouluun menoon menemällä ajoissa nukkumaan. Malin tietää, että hänen on aloitettava koulu ja mentävä uuteen kouluun. Malinin puhe ilmentää instituutionaalista periaatetta, joka liittyy oppivelvollisuuteen.

Malinin osallisuus tulee näkyväksi vuorovaikutuksessa muiden hahmojen kanssa. Malinin osallisuus avaa näkökulman aktiiviseen osallistumiseen ja uuden oppimiseen. Malin on aktiivinen osallistuja ja oppija. Malin lähtee tutkimaan ympäristöönsä ja matkallaan hän uskaltaa kohdata erilaisia hahmoja. Malin ja erilaisuuden kohtaamista ilmentää seuraava esimerkki:

”Ensin Malin hieman pelästyi puhuvaa kissaa. Hän mietti Kai Haraa, Sinistä taloa ja kaikkea kokemaansa. Puhuva kissa oli pientä siihen verrattuna. Mummi sanoi aina, että kaikessa kuvittelussa on aina jotain totta. Malin vastasi rohkeasti...”

Otteesta ilmenee, kuinka Malin pelästyy puhuvaa kissaa. Hän pohtii aiemmin kokemaansa Sinistä taloa ja Kai Haraa. Näiden jälkeen puhuva kissa ei Malinin mielestä vaikuta kovin kummalliselta. Malin on oudoista tapahtumista huolimatta valmis vuorovaikutukseen kohtaamansa kissan kanssa. Malilla on myönteinen asenne vuorovaikutukseen, joka kautta osallisuus on mahdollista.

Malin oppii sijoituksen aikana myös käsittelemään omia tunteitaan. Emotionaalista oppimista ilmenee seuraavasta:

”Malin oppi, että äidin ikävöimisessä oli jotain hyvää ja mukavaa. Häntä helpotti kovasti se, että muut lapset ja Ajattelijat tunsivat samalla tavalla. He olivat kuitenkin jotenkin samanlaisia.”

Otteessa ilmenee, kuinka Malin oppi myönteisiä asioita ikävästä. Hän pystyy jakamaan tunteen muiden lasten ja aikuisten kanssa sekä kokee samanlaisuutta. Jaetut tunteet ja samanlaisuuden tunne luo yhteenkuuluvuutta, jotka edesauttavat osallisuutta.

Sijaishuoltopaikassa Malin on avoin ja uskaltautuu puhumaan tunteistaan. Lisäksi hän pystyy tunnistamaan tunteitaan, kuten seuraava ote tekee näkyväksi:

”Tänään Malin oli murheissaan ja oli lähtenyt kävelemään Sinisen talon sivupihalle ilman päätä ja häntää. Malinia vaivasi ikävä ja mietteissään pää alaspäin roikkuen hän kulki suurta tammea kohti.”

Ote tuo näkyväksi, kuinka Malin on murheellinen. Malin tunnistaa murheellisen olonsa syyn, häntä vaivaa ikävä. Malin on avoin ja pystyy sanoittamaan tunteitaan. Tunteiden tunnistamisen ja sanoittamisen myötä Malinin mahdollisuus ilmaista itseään helpottuu ja mahdollistaa hänen osallisuutta.

4.1.2 Ajattelijan ääni ja hahmo

Ajattelijan on sosiaalialan ammattilainen, joita on työskennellyt Malinin kanssa hänen asuessa kotona ja nyt Malinin ollessa sijoitettuna Siniseen Taloon. Ajattelijan ääni paikantuu tekstissä sekä suorina että epäsuorina referointeina. Ajattelijoiden ääni paikantuu tekstissä useimmiten suorina ilmaisuina, kuten alla oleva ote tekee näkyväksi:

”– Se on täällä edellisen asukkaan jäljiltä, eikä se ole saanut paljoakaan vettä viime aikoina. Ehkä keksit, miten se saadaan kuntoon, sanoi huoneen ovelle jäänyt Ajattelija.”

Otteen suorassa lainauksessa Ajattelijan puhe on nimetty ”sanoi huoneen ovelle jäänyt Ajattelijä.” Ajattelijä kertoo otteessa kukasta, joka ei ole saanut viime aikoina vettä. Hän rohkaisee Malinia keksimään, miten kukka saadaan virkoamaan. Ääni luo kuvan, jonka mukaan Ajattelijä uskoo lapseen ja lapsen mahdollisuuksiin.

Epäsuorissa lainauksessa Ajattelijan ääni tulee esille toiminnan kautta, kuten alla oleva tuo esiin:

”Ajattelijä tarttui Malinia isolla kädellään ja johdatti huoneesta toiseen.”

Ote tuo esiin Ajattelijan toimintaa. Toiminta ilmenee tarttumisenä ja johdattamisena. Epäsuorassa ilmaisussa Ajattelijan puhetta ei ole nimetty vaan sen on ilmaistu epäsuorasti kuvaamalla Ajattelijan toimintaa. Ote tuo esiin Ajattelijan määrätietoista toimintaa ohjaavana aikuisena.

Ajattelijä on harmaa hahmo, joka ajattelee koko ajan. Heitä kuvataan myös ystävälliseksi, kannustavaksi, kärsivälliseksi, rauhalliseksi ja kuunteleviksi. Ajattelijat pukeutuvat usein vanhoihin villapaitoihin. Lapset kuvailevat Ajattelijoita seuraavassa otteessa:

”Sinisessä talossa oli paljon Ajattelijoita, ja he kaikki olivat mukavia. Mari sanoi aina, että Ajattelijoilla on norsun kärsivällisyys, koska he jaksavat koko ajan olla rauhallisia. Ja isot korvat, lisäsi Remu, jolla hän tarkoitti sitä, että Ajattelijat jaksavat aina kuunnella kaikkia heidän murheitaan.”

Ote rakentaa kuvausta Ajattelijasta lasten kertomana. Sinisessä talossa on useita Ajattelijoita, joista kaikki ovat mukavia. Mari kuvaa Ajattelijoita kärsivälliseksi, koska he ovat aina rauhallisia. Remun mukaan Ajattelijat kuuntelevat kaikkia heidän huoliaan. Hahmossa on havaittavissa sosiaalialan ammattilaiseen liitettäviä stereotyyppioita kärsivällisenä ja kuuntelevana henkilönä.

Paikansin Ajattelijoiden puheesta institutionaalista toimintatapaa, kuten seuraavasta otteesta ilmenee:

”Muutaman kerran Ajattelijä tuli toivottamaan Malinille hyvää yötä ja kysyi, onko kaikki kunnossa.”

Otteessa kuvataan sitä, kuinka Ajattelijä käy toivottamassa Malinille hyvää yötä ja tarkistaa samalla, onko Malinilla kaikki hyvin. Ajattelijan toiminta välittää empaattista ja huolehtivaa asennetta, jota voidaan pitää sosiaalialan ammattilaisen toimintatapana. Toimintatapa paikantuu institutionaaliseen työhön, jossa sosiaalialan ammattilaiset huolehtivat sijoitettujen lasten hyvinvoinnista.

Ajattelijan osallisuus tulee esiin Malinin mahdollisuuksien luojana. Tämä tulee näkyväksi alla olevasta otteesta:

”Ajattelijä hymyili ja katsoi Malinia. Ajattelijan kasvot näyttivät pyöreältä kuulta, joka lempeänä valaisi pimeää yötä.

- Sinä tiesit, miten se saadaan kuntoon. [Ajattelijä]*
- Niin. Se tarvitsee vain sitä, että pitää hoitaa. [Malin]*
- Pitää huolta ja valvoa. [Ajattelijä]*
- Rakastaa. [Malin]”*

Otteessa ajattelijä ja Malin keskustelevat kukan hoidosta ja huolen pidosta. Ajattelijä kohtaa Malinin tavalla, jossa on tilaa ja aikaa vastavuoroiselle vuorovaikutukselle. Ajattelijä antaa Malinille mahdollisuuden osallistua keskusteluun tai olla osallistumatta siihen. Ajattelijan ohjaava ote rajoittaa jonkin verran Malinin omatoimista osallisuutta, joka ilmenee seuraavasta otteesta:

”– Olet tullut Siniseen taloon, tule niin näytän sinulle huoneesi.

Malin seurasi Ajattelijaa läpi sokkeloisten huoneiden, ruokasalin ja makuuhuoneiden. Ajattelijalla oli lämmin ja pehmeä ääni, joka rauhoitti häntä uudessa tilanteessa.”

Otteessa Malin on tullut juuri Siniseen taloon. Ajattelijä ottaa hänet vastaan ja ohjeistaa Malinia seuraamaan itseään. Malin tyytyy kiltisti seuraamaan Ajattelijaa, kun Ajattelijä ei anna Malinille muuta mahdollista. Ajattelijan ohjaus rajaa Malinin osallisuutta. Toisaalta ohjaaminen luo Malinille turvallisuutta ja suojaa.

4.1.3 Äidin ääni ja hahmo

Äidin ääntä on paikannettavissa kertomuksessa vähän. Malinin äidin vaikeudet ovat osa syy sille, että Malin muutti asumaan Siniseen Taloon. Tekstissä Malinin äidin ääni ilmenee suorina ja epäsuorina referointeina. Suoria referointeja tekstissä on paikannettavissa vain muutama:

” – Äiti! Minä sinä täällä? huudahti Malin yllättyen.

– Tulin vain sanomaan, että kaikki on hyvin. [Äiti]”

Malin huomaa yllättäen peilissä oman kuvansa vieressä äitinsä kuvan ja ihmettelee miksi äiti on Sinisen talon peilihuoneessa. Otteessa Malin ja äiti käyvät keskenään lyhyen dialogin. Äitiä referoidaan suoraan. Äiti kertoo, että hän tuli sanomaan kaiken olevan hyvin.

Tekstissä äidin ääni on paikannettavissa pääsääntöisesti epäsuorasti referoituna:

”Äiti oli soittanut Malinille ja kertonut, että hän tulisi vierailulle Siniseen taloon.”

Malin kertoo, mitä äiti on hänelle kertonut. Puhuja on Malin ja hän käyttää epäsuorasti äidin ääntä, kertomalla äidin soittaneen ja kertoneen tulevansa tapaamaan Malinia. Ääni luo samalla instituutionaalista kuvaa Sinisestä talosta, jossa lapsen ja vanhemman yhteydenpito säilyy sijoituksesta huolimatta.

Kertomuksessa äitiä kuvataan puhumattomaksi. Joskus äiti ei tule lainkaan yöksi kotiin. Kuva äidistä muodostuu pääasiassa Malinin kertoman kautta, kuten seuraavassa otteessa:

”[Äiti] Makasi vain sängyssä ja oli surullinen. Siitä miten hän joutui joka aamu laittamaan äidille paahtoleipää. Ja siitä, miten hänen piti herättää äiti sängystä ja valehdella koulussa, että äidillä oli vain nokka tukossa.”

Ote kuvaa äitiä Malinin kertomana. Äiti on passiivinen ja surullinen. Malin pitää huolta äidistään laittamalla aamupalaa ja herättämällä hänet aamuisin. Malin suojelee äitiä valehtelemalla. Ote kertoo äidin vaikeuksista ja niiden vaikutuksista hänen vanhemmuuteen, lapsen perusarjen huolehtijana.

Äidin osallisuus paikantuu lähinnä luvan antamiseen. Tekstissä luodaan kuvaa siitä, kuinka Äiti luottaa Ajattelijoihin ja kannustaa Malinia kuuntelemaan heitä:

”Äiti tosin sanoo, että Ajattelijoita pitää kuunnella, koska heillä on suuri sydän.”

Otteessa Malin kertoo, miten äiti on ohjannut häntä suhtautumaan Ajattelijoihin. Otteesta voi lukea, kuinka Äiti antaa luvan Malinille ottaa apua ja tukea vastaan, ja siten äiti mahdollistaa lapsen osallisuutta.

4.1.4 Romun ja Remun ääni ja hahmo

Romu ja Remu ovat kaksosia. He ovat olleet sijoitettuna Siniseen Taloon jo kauan. Paikansin Romun ja Remun ääntä tekstissä suorina ja epäsuorina referointeina. Alla olevassa otteessa Romua ja Remua on referoitu suoraan:

”– Meidän pitää löytää hänet [Malin] ennen kuin tulee pimeää, sanoi Remu.

– Jos tulee pimeä, emme ehkä näe häntä [Malinia] enää koskaan, vastasi Romu.”

Otteessa on dialogi, jonka Remu ja Romu käyvät löydettyään toisensa kuurupiiloleikissä. Dialogissa Remu ja Romun äänet on nimetty. Dialogi alkaa sillä, kun Remu toteaa, että Malin on löydettävä

ennen pimeää. Romu vahvistaa veljensä huolta vastauksessaan ja toteaa, etteivät ehkä näe Malinia enää koskaan, jos eivät löydä häntä ennen pimeää. Poikien ääni kuvaa Sinisen talon lasten yhteisöllisyyden tunnetta ja toisista huolta pitävää asennetta.

Romun ja Remun ääntä referoidaan suurimmaksi osaksi epäsuorasti, kuten seuraavassakin otteessa:

”Eräänä iltana sieltä [hillokellarista] oli kuulunut rapinaa, ja Remu oli sanonut sen johtuvan siellä asuvasta Nyksistä. Malin ei tiennyt, mikä Nyksi oli. Romu väitti sen olevan jonkinlainen yöllä esiin tuleva pimeä hirviö, joka kukaan ei ole vielä ikinä nähnyt.”

Ote tuo näkyväksi poikien epäsuoraa referointia. Poikien epäsuora referointi ilmenee Malinin puheessa. Hillokellarista kuuluu rapinaa ja Malin kertoo Remun sanoneen, että se on kellarissa asuva Nyksi. Malin ei tiedä mikä Nyksi on. Romun on kertonut Malinille, että kukaan ei ole nähnyt Nyksiä, mutta se on yöllä ilmestyvä pimeä hirviö.

Romu ja Remu paikantuvat kertomuksessa viltteinä kaksospoikina. Romu ja Remu ovat osallistujia, jotka ovat rohkeita kohtaamaan vaarallisiakin tilanteita, kuten alla olevassa otteessa:

”Romu nousi seisomaan Remun hartioille ja kiipesi katolle ja aina savupiipusta sisään asti. Remu katsoi ikkunasta ja näki Romun hiipivän kohti ilkeän akan sänkyä.”

Ote tuo esiin poikien osallistumista. Osallistuminen ilmenee seisomaan nousemisena toisen hartioille, kiipeämisenä katolle, katsomisena ikkunasta ja hiipimisenä ilkeän akan luokse. Kaksoset toimivat yhdessä, jolloin toinen veljeksistä auttaa toista katolle pääsemiseksi. Remu jää katsomaan ikkunasta, kun Romu hiipii kohti ilkeää akkaa. Ääni luo kuvaa osallisuudesta yksilö- ja yhteistyön näkökulmista.

Kaksosten osallisuus tulee näkyväksi tasavertaisena osallisuutena Malinin kanssa. Tämä avaa näkökulman tasavertaisten henkilöiden osallistuvana osallisuutena, kuten alla olevasta otteesta ilmenee:

”Yhdessä he leikkivät keksimiään leikkejä, pyöräilivät isoa kahdeksikkoo ja kävivät uimassa järvessä, joka näytti aivan lintujen peililtä.”

Otteesta ilmenee, että lasten keskinäinen osallisuus tulee näkyväksi tekemisessä. Useiden hahmojen yhteisöllisyyden kokemus ja osallisuus liittyvät toisiinsa. Osallisuudessa ei ole havaittavissa jonkun hahmon aktiivisempaa roolia. Yhteisöllisyys liittyy läheisesti lastensuojeluyksiköiden toimintaperiaatteisiin ja viestii siten myös institutionaalista ääntä.

4.1.5 Kai Haran ääni ja hahmo

Kai Hara on iso harmaa lintu. Paikansin Kai Haran ääntä tekstistä suorana ja epäsuorana referointina. Esimerkkiote tuo esiin Kai Haran suoran referoinnin dialogissa Malinin kanssa:

*”–Tule ulos. Lähdetään lentämään, pyysi lintu hieman ruosteisella äänellä.
–En voi. Olen uudessa paikassa ja minua pelottaa. En ole ollut täällä kauaa, enkä osaa edes lentää, vastasi Malin.
–Minä voin opettaa, sanoi lintu.”*

Otteessa on dialogi, jonka Kai ja Malin käyvät. Dialogi alkaa, kun Kai sanoo ”Tule ulos”. Malin toteaa, ettei hän voi tulla, koska häntä pelottaa, eikä hän osaa lentää. Kai vastaa Malinille voivansa opettaa hänet lentämään. Kain ääni on aluksi käskevä, mutta huomattessaan Malinin olevan pelokas, mukauttaa hän puhettaan ja tarjoaa Malinille apuaan.

Seuraava ote tuo esiin Kain epäsuoraa referointia:

”Pihalla lintu ojensi ylväästi siipeään ja kertoi olevansa Kai Hara ilmojen kuningas ja harvinaisuus näillä main.”

Otteessa Kain hahmo huokuu itsevarmuutta. Hän korostaa omaa ainutlaatuisuuttaan. Kai Haran ääntä referoidaan epäsuorasti, joka tuottaa Kai Harasta kuvaa itseään arvostavana ja uniikkina hahmona.

Kertomuksessa Kai Hara näyttäytyy hahmona, joka on leikkimökin kokoinen harmaa lintu, jolla on alaspäin taipuva oranssi pitkä nokka ja silmissä kultaiset renkaat. Kai Hara omaa hyvän itsetunnon, hän luottaa omaan osaamiseen ja on taitava lentämään. Kai rohkaisee Malinia kohtaamaan pelkonsa ja opettaa Malinia lentämään. Kain hahmon luonne tulee näkyväksi Malinin ja Kain dialogissa alla:

*”– Ei täältä saa edes lähteä ja on sanottu, että ei voi lähteä kenenkään matkaan jos ei tunne. [Malin]
Lintu kopautti nokallaan ikkunan alareunaan ja työnsi pitkän nokkansa yläosalla ikkunan auki niin, että hänen suunsa aukesi ammolleen kuin haukotuksessa.
– Olen Kai. Nyt olemme tuttuja, tule! Voin opettaa sinut lentämään.”*

Ote tekee näkyväksi Kain hahmon määrätietoisena, toiminnallisena ja tehtäväorientoituneena. Kain ensisijainen tehtävä on saada Malin mukaansa lentämään. Dialogi alkaa sillä, kun Malin kieltäytyy lähtemästä Kain mukaan ja perustelee sitä sillä, ettei saa lähteä tuntemattomien mukaan. Malinin

estelyistä huolimatta Kai avaa ikkunan ja esittelee itsensä. Kain mukaan Malin ja Kai tuntevat nyt toisensa ja Kai tarjoaa lento-opetusta.

Kain osallisuus kertomuksessa näyttyy tehtäväkohtaisena ja toiminnallisena. Kun Kai saa Malinin mukaansa suorittamaan antamaansa tehtävää, tarjoaa hän myös mahdollisuuden Malinin osallisuudelle toiminnassa, kuten seuraavasta otteesta ilmenee:

*”Lintu kierteli meren yllä, teki syöksylaskuja puiden latvojen välistä ja kiepautti piruetteja taivaan tanssilattialla. Malin nauroi kydyissä ja huusi korkealla äänellä:
– Painu koloosi pelko, sinne mistä tulitkin!”*

Otteesta ilmenee kuinka Kai Hara suorittaa tehtävänsä, rohkaisemalla Malinia kohtaamaan pelkonsa. Malin nauraa ja hallitsee pelkoaan määrämällä pelon poistumaan. Näin muodostuu kuva, jonka mukaan osallisuuden toteutuminen voi joskus vaatia erilaisia tehtäviä ja toimintaa toteutuakseen.

4.1.6 Martti Pikiturkin ääni ja hahmo

Martti Pikiturkin hahmo on puhuva musta kissa. Martti Pikiturkin ääni paikantuu tekstissä suorana referointina. Suorailmaisuus tulee esille seuraavassa dialogiotteessa Malinin ja Martin kesken:

*”– Olen menossa kouluun ja minua harmittaa eräs asia. [Malin]
– Kerro toki. [Martti]”*

Dialogi tekee näkyväksi Martin suoran referoinnin. Dialogi alkaa, kun Malin kertoo Martille olevansa menossa kouluun, mutta hänen mieltään painaa. Martti vastaa ”Kerro toki” ja kannustaa siten Malinia jatkamaan.

Kertomuksessa Martti kuvaa itseään erilaisena kuin muut. Hän vertaa itseään valkoisiin kissoihin, eikä koe olevansa yhtä suosittu. Martti liittää itsensä myös epäonnea tuottaviin kissoihin. Martti puhuu tasa-arvoisuuden puolesta, joka ilmenee otteesta alla:

”Minulla on unelma, jatkoi Martti. Minulla on unelma, että kaikki voisimme olla samanarvoisia siitä huolimatta, millaisia olemme.”

Ote on osa Martin ja Malinin välisestä dialogista. Martti kertoo otteessa unelmastaan, jossa kaikki olisivat samanarvoisia. Martin äänestä voi paikantaa kaikuja Suomen perustuslain periaatteita tasa-arvoisuudesta ja Martin Luther Kingin legendaarisesta puheesta.

Martti Pikiturkin osallisuus tulee näkyväksi tekstistä aktiivisena osallistujana ja toimijana. Kohdatessaan Malinin, Martti aloittaa keskustelun kysymällä suoraan:

– Mikä pielessä, tytön mielessä?”

Ensin Malin hieman pelästyi puhuvaa kissaa.... Malin vastasi rohkeasti:...”

Ote tuo näkyväksi kuinka Martti on aktiivinen vuorovaikutuksen aloittaja. Martti aloittaa keskustelun, esittämällä suoran kysymyksen Malinin voinnista. Martti antaa Malinille mahdollisuuden vastata kysymykseensä ja jatkaa keskustelua. Martti antaa Malinille aikaa miettiä ja mahdollisuuden vastata halutessaan.

4.1.7 Käytettykarusellihevosen ääni ja hahmo

Käytettykarusellihevosen hahmo on entinen tivolin hevonen, joka on sijoitettu Siniseen taloon. Karusellihevosen ääni paikantuu tekstissä suorina ja epäsuorina referointeina. Karusellihevosen äänen suorareferointi tulee esille Malinin ja karusellihevosen dialogissa alla:

”– Olet auttanut minua suuresti, tyttö pieni.

–Enhän minä mitään ole tehnyt. Kunhan istuin ja kuuntelin, vastasi Malin.”

Ote tekee näkyväksi Käytettykarusellihevosen suoraa ääntä. Dialogi alkaa sillä, kun Käytettykarusellihevonen toteaa Malinin auttaneen häntä suuresti. Malin vastaa ihmetelleen, ettei hän tehnyt muuta kuin istunut ja kuunnellut Käytettykarusellihevosta.

Käytettykarusellihevosen ääni tulee esille usein myös epäsuorana referointina. Seuraavassa ote epäsuorasta lainauksesta:

”Uuden trampoliinin tulon jälkeen kukaan ei kuitenkaan enää halunnut ratsastaa

Käytetykarusellihevosen selässä ja niin hänet tuotiin tänne peilihuoneeseen

nurkkaan keräämään pölyä.”

Ote tuo näkyvästi Käytettykarusellihevosen ääntä epäsuorasti. Malin kertoo tarinan, jonka Käytettykarusellihevonen on hänelle kertonut. Malin kertoo Käytettykarusellihevosen nykyisestä tilanteesta Sinisessä talossa. Uusi trampoliini on syrjäyttänyt kiinnostavuudellaan Käytetykarusellihevosen. Teksti luo kuvaa Käytettykarusellihevosesta hahmona, joka on ollut aiemmin menestynyt ja menevä, mutta nyt unohdettu ja jätetty nurkkaan pölyä keräämään.

Käytettykarusellihevosen osallisuus tulee näkyväksi vastavuoroisuuden kautta. Malin kuuntelee Käytettykarusellihevosta, joka vastaa Malinille alla olevassa otteessa:

–Nii-iin, vastasi hevonen. Usein riittää vain se, että kuuntelee toista oikeasti.”

Otteessa Käytettykarusellihevonen avaa näkyväksi Malinin osallisuutta. Käytettykarusellihevonen tuo esiin, että toisen aito kuunteleminen riittää. Tehden näkyväksi sitä, että osallisuus on mahdollista toteutua, jos vuorovaikutuksessa asettuu vastavuoroisesti kuuntelijan rooliin.

4.1.8 Rappurutturotan ääni ja hahmo

Rappurutturotta on hillokellarissa asuva rotta. Paikansin Rappurutturotan ääntä tekstistä suorina referointeina. Suoria referointeja paikantuu tekstissä dialogeissa, joita Malin ja Rappurutturotta käyvät keskenään, kuten alla:

”– Näinkö helppoa se nauru on? kysyi Malin.

– Kyllä, vastasi rotta ja jatkoi.

– Ympärillämme on joka päivä surullisia ja iloisia asioita. Täytyy vain osata huomata ne hauskat asiat ja nauraa niille sydämen pohjasta. [Rotta]

Malin aloittaa dialogin kysymällä, ”näinkö helppoa nauru on?”. Rotta vastaa myöntävästi ”Kyllä”. Rotta kertoo, että ympärillämme on aina surullisia ja iloisia asioita. Hän neuvoo Malinia huomaamaan hauskat asiat ja ohjaa Malinia nauramaan niille. Suorareferointi tulee näkyväksi nimeämällä Rotta puhujaksi ”vastasi rotta ja jatkoi”.

Kertomuksen mukaan Rappurutturotta hahmo on yli 100-vuotias, hyvätapainen ja viisas eläin. Rotalla on musta knalli ja keppi. Hän hypähtelee sirosti ilmaan napauttaen kantapäitään yhteen. Rotan tehtävänä on opettaa Malinin nauramaan, sillä sen kerrotaan pidentävän ikää. Rotta jakaa elämänohjeitaan ja positiivisen elämänotteen neuvoja, joista seuraava ote:

”Ilo on sitä, että osaa nauttia siitä mitä tekee. Eikä vain ajattele aina huomista tai muita tulevia murheita, vaan nauraa itselleen aina kuin mahdollista.”

Ote tuo näkyväksi Rotan elämänohjeen. Rotan mukaan iloa saa elämäänsä, kun tekee tykkäämiään asioita. Rotta ohjaa elämään hetkessä ja nauramaan aina, kun on mahdollista sekä olla murehtimatta tulevaa.

Rotan osallisuus ilmenee pääasiassa tiedon tuottajana ja konkreettisen tekemisen ohjaajana. Rotta ohjaa ja neuvoo Malinia huomaamaan asioiden myönteiset puolet. Lapsen osallisuuden huomiointi

tulee erityisesti näkyväksi siitä, miten hän kannustaa Malinia tekoihin, jotta voisi löytää jälleen ilon. Malin haluaa oppia asioita Rotalta, kuten otteessa alla:

”Malin nauroi rotan hassuja juttuja ja toivoi, että tulisi yhtä viisaaksi. Malin sanoi rotalle:

- Haluaisin olla yhtä viisas kuin sinä.*
- Viisaus on sitä, että tietää, ettei tiedä, sanoi rotta ja hoputti Malinia lähtemään.”*

Dialogiote tuo näkyväksi Malinin tarpeen saada tietoa ja oppia asioita. Hän toivoo voivansa olla yhtä viisas kuin Rotta. Rotan mukaan viisautta on se, että tiedostaa tietämättömyytensä. Teksti luo kuvaa osallisuudesta, jossa jaetaan tietoa vastavuoroisessa vuorovaikutuksessa.

4.1.9 Kamiinin ääni ja hahmo

Kamiinin hahmo on kaniinin tapainen eläin. Kamiinin puhe paikantuu suorina referointina. Suora referointi tulee esille seuraavassa otteessa:

”–Ikävä on kuin tuuli, Kamiini sanoi. – Se on aina olemassa, mutta joskus se tuntuu kovemmin ja toisinaan se tuntuu hyvältä.”

Otteessa Kamiinin näkemykset tulevat esiin suoran referoinnin kautta. Kamiini vertaa ikävää tuuleen, joka on aina olemassa, mutta joskus se tuntuu voimakkaammin ja joskus tuuli tuntuu hyvältä. Otteessa Kamiinin puhe on tehty näkyväksi nimeämällä puhuja Kamiiniksi.

Kamiinilla on essu ja hän kuorii porkkanoita. Hänen korvat on vedetty umpisolmuun pään päälle ja sen tassujen kärjet ovat pikimustat. Kamiinin hahmo vaikuttaa kaniinilta, mutta tekstistä ei ilmene mikä tai kuka Kamiini oikeasti on. Kamiini kuuntelee ja saa Malinin kertomaan elämästään ennen sijoitusta Siniseen taloon. Kamiini näyttäytyy omana hassuna persoonanaan, josta dialogiote alla:

”Samalla häntä [Malinia] kiinnosti tuo hassu otus ja hän kysyi Kamiinilta:

- Miksi sinulla on korvat solmittu yhteen?*
- Ah, oiva kysymys, sitä ei monikaan tiedä. Kamiineilla kun on niin isot korvat, että niihin tulee joskus helposti korvatulehduksia. Se, että sitoo korvat yhteen, ehkäisee tulehduksia.*

Malinia nauratti...”

Dialogiote tuo näkyväksi Kamiinin hahmoa isokorvaisena olentona. Malinin mielestä Kamiini on kiinnostava hassu otus. Hän kysyy Kamiinilta, miksi hän pitää korviaan solmussa. Kamiini pitää

kysymystä hyvänä ja kertoo sen ehkäisevän isojen korvien korvatulehduksia. Malinia tieto naurattaa.

Kamiinin osallisuus tulee näkyväksi kuuntelemisena. Kamiini kannustaa Malinia puhumaan ja asettuu itse kuuntelijan rooliin. Oteessa Kamiinin rooli kuuntelijana:

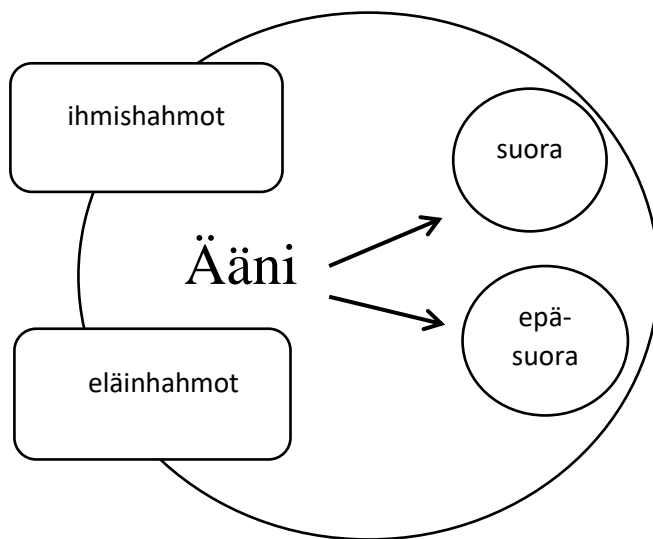
”–No mutta. Kerro toki kaikki!

Malin kertoi kaiken kodistaan... Kamiini kuunteli, kun Malin kertoi....”

Ote tekee näkyväksi, kuinka Kamiini kannustaa Malinia puhumaan. Malin kertoo avoimesti kaiken kodistaan ja Kamiini jatkaa kuuntelemista. Osallisuus näyttäytyy aktiivisena kuuntelemisena.

4.1.10 Yhteenveto

Kertomuksessa on paikannettavissa ääniä sekä äänten kuvauksista ja sanomien kautta muodostuvia hahmoja. Havainnollistan tuloksiani seuraavalla kuviolla (kuvio 2):

Kuvio 2: Äänet tekstissä

Havainnollistan kuvassa kertomuksen ääniä ympyrällä. Äänet paikantuivat tekstistä suorina ja epäsuorina referointina. Suorat referoinnit esiintyivät yleensä dialogeissa. Epäsuorat referoinnit paikantuivat tekstissä useimmiten jonkun toisen kertomana. Muodostin kertomusten äänten kuvauksista ja sanomien kautta hahmoja. Kertomuksen ääntä käyttävät ihmis- ja eläinhahmot.

Ihmishahmoissa on inhimillisiä ominaisuuksia ja piirteitä. Ihmishahmoihin liittyy myös instituutionaalista ääntä. Eläinhahmot tulevat esiin auttajan tai opettajan rooleissa. Eläinhahmot auttavat Malia kohtaamaan sisäisiä tunteitaan tai opettavat hyvän elämän taitoja.

Paikansin kertomuksen äänistä, hahmojen kuvauksista ja sanomista, miten äänet puhuvat osallisuudesta. Tiivistin paikantamani näkemykset kahdeksi näkökulmaksi osallisuuteen. Nämä näkökulmat ovat kohtaaminen ja asenne osallisuuteen. Näkökulmat eivät ole toisiaan poissulkevia vaan pikemminkin toisiaan täydentäviä. Havainnollistan tulosta seuraavalla taulukolla (taulukko 1):

Ääni	Kohtaaminen	Asenne
Mahdollisuuksien luominen	luodaan tilanteita ja aikaa	uskotaan lapsen mahdollisuuksiin
Vastavuoroinen kuuntelu	aktiivinen kuunteleminen, myös lapsi kuuntelijan roolissa	
Tasavertainen osallisuus	lasten välillä	yhteisöllisyys
Tiedonsaanti vastavuoroisessa vuorovaikutuksessa	tekemisen kautta oppiminen	kysymyksiin vastataan
Avoimuus	tunteista ja ajatuksista puhuminen	kuunteleva ja omia asioita jaetaan
Lupa osallistua	lapselle annetaan lupa	vanhempi suhtautuu auttavaan tahoön myönteisesti
Aktiivisuus	aikuinen ylläpitää	lapsi haluaa osallistua
Oppiminen		halu oppia
Tehtäväkeskeisyys ja toiminnallisuus	keino kohtaamiseen	osa osallisuutta

Taulukko 1 Äänien näkökulma osallisuuteen

Kohtaamisen näkökulma liittyy kertomuksen äänien puheessa osallisuuden mahdollisuuksien luomiseen. Lapsen osallisuus on mahdollista, kun arkeen luodaan tilanteita ja aikaa. Aktiivinen kuunteleminen on merkittävä osatekijä kohtaamisessa. Kuuntelemalla mahdollistetaan lapsen osallisuutta. Kertomuksessa lapsi saa myös roolin kuuntelijana. Kohtaaminen muodostuu näin vastavuoroiseksi kuuntelemiseksi. Lasten välinen osallistuminen näyttäytyy aineistossani tasavertaisena osallisuutena. Yhdessä tekeminen ja siinä oppiminen luovat mahdollisuuksia vastavuoroiseen vuorovaikutukseen ja tiedon saantiin. Avoimuus omissa tunteissa ja ajatuksissa myötävaikuttaa kertomuksessa kohtaamista. Lapsen kohtaamiseen vaikuttaa kertomuksessa myös

hänen läheisten antama lupa osallistua. Osallisuuden toteutuminen vaatii aktiivisuutta ensisijaisesti aikuiselta. Kohtaamisen apuna käytetään kertomuksessa erilaisia tehtäviä ja toimintaa.

Toinen näkökulma kertomuksen äänten puheessa liittyy asenteeseen osallisuudessa. Myönteinen asenne lapseen, luo kertomuksessa osallisuuden mahdollisuuksia. Yhteisöllinen asenne mahdollistaa tasavertaista osallisuutta. Kertomuksessa asennoidutaan vastaamaan lapsen kysymyksiin vastavuoroisessa vuorovaikutuksessa. Avoin asenne ja omien tunteiden jakaminen toimivat kertomuksessa väylänä osallisuuteen. Lapsi tarvitsee osallisuuteensa myös vanhemman, jonka asenne osallisuutta kohtaan on myönteinen. Liitän asenteeseen myös halun oppia. Malin oppii ja harjaantuu arjen haasteissa ja tunteissaan kertomuksen edetessä, joka mahdollistaa hänen osallisuuttaan. Tehtäväkeskeinen ja toiminnallinen asenne näyttäytyy kertomuksessa osana osallisuutta.

4.2. Lapsen osallisuuden vuorovaikutus

Tarkastelen lapsen osallisuutta Sinisen talon kertomuksessa Malin Vaaksan näkökulmasta. Hyödynnän lapsen osallisuuden tarkastelussa Nigel Thomasin (2002) mallin ulottuvuuksia:

”Mahdollisuus valita, mahdollisuus saada tietoa, mahdollisuus vaikuttaa prosessiin, mahdollisuus ilmaista itseään, mahdollisuus saada tukea ja apua itsensä ilmaiseamiseen sekä mahdollisuus itsenäisiin päätöksiin” (katso kuvio 1 s. 33).

Ulottuvuudet ovat väyliä kokonaisvaltaisempaan osallisuuteen. Analysoin Nigel Thomasin ulottuvuuksien kautta osallisuutta ja kuvaan kolmesta eri näkökulmasta äänien vuorovaikutusta: toimiva vuorovaikutus, kitkaa sisältävää ja ristiriitainen vuorovaikutus. Analyysi tuo esille, miten lapsen osallisuus toteutuu kertomuksessa äänien vuorovaikutuksessa. Lisäksi tarkastelen lapsen osallisuuden toteutumista kertomuksessa janalla: osallisuus – osittainen osattomuus – osattomuus.

4.2.1 Malinin mahdollisuus valita

Paikansin kertomuksen äänien toimivaa vuorovaikutusta. Se tulee näkyväksi tekstissä vastavuoroisena osallisuutena ja osallisuutta mahdollistavana valintana. Alla olevassa Malinin ja Rappurutturotan kohtaaminen, jossa Malin on pudonnut portaat alas kellarin lattialle:

”–Ei tässä ole kuin kuhmu, totesi rotta.

–Sitä täytyy painaa villasukalla. Se auttaa. [Rotta]

Malin kiskaisi sukan jalastaan ja painoi sitä otsaansa vasten.”

Otteessa Rotta tutkii Malinin kolhuja ja antaa Malinille hoito-ohjeen. Malin ottaa vastaan Rotan antaman hoito-ohjeen ja toimii sen mukaisesti. Otteessa Malinin ja Rotan vuorovaikutus etenee sujuvasti ja Rotta antaa Malinin mahdollisuuden valita, miten tilanteessa toimii eli ottaako ehdotetun hoito-ohjeen vastaa ja toimii sen mukaisesti tai ei.

Äänten vuorovaikutuksen kitka tulee esiin tilanteissa, joissa vuorovaikutus ei ole lasta osallistavaa vaan asiat tapahtuvat, mutta eivät lapsen ehdoilla. Esimerkkiotteessa Ajattelijat hakevat Malinia kotoaan Siniseen taloon:

”Aurinko oli vasta nousemassa ja auton ikkunat olivat huurussa, kun painoin raskaan kassini penkille. Äiti jäi rappukäytävän ovelle heiluttamaan ja katosi auton lähtiessä. Lähdin kahden naisen kanssa, joita kutsun Ajattelijoiksi.

Otteessa on paikannettavissa äänten vuorovaikutuksen kitkaa ja lapsen osattomuutta. Tämä tulee näkyväksi, kun Malinin jää tilanteessa yksin. Malinin ja Ajattelijoiden välinen vuorovaikutus jää otteessa vähäiseksi. Malinin valinnan mahdollisuus on rajoittunut tilanteen pakosta. Ajattelijat, eivät tarjoa Malinille mahdollisuutta valita, joten Malinin keino on lähteä heidän mukaansa. Malinin ja Ajattelijoiden äänten vuorovaikutuksen ja yhteyden puute luo kitkaa, eikä mahdollista lapsen osallisuutta.

Vuorovaikutuksen ristiriitaa tulee esiin tilanteissa, joissa Malin joutuu toimimaan oman tahtonsa vastaisesti ja siten lapsi kokee itsensä osattomaksi tilanteessa. Vuorovaikutuksen ristiriitaa tulee esiin alla olevasta Kai Haran ja Malinin kohtaamisesta:

”– Ei täältä saa edes lähteä ja on sanottu, että ei voi lähteä kenenkään matkaan jos ei tunne. [Malin]

Lintu kopautti nokallaan ikkunan alareunaan ja työnsi pitkän nokkansa yläosalla ikkunan auki niin, että hänen suunsa aukesi ammolleen kuin haukotuksessa.

– *Olen Kai. Nyt olemme tuttuja, tule! Voin opettaa sinut lentämän.*

– *Entä mitä jos he huomaavat, että olen lähtenyt?*

– *Tee paidastasi itsesi mittainen möykky peiton alle ja laita tyynyt päälle kohdalle, niin kaikki luulevat, että olet vielä nukkumassa.*

Malinin sydän hakkasi ja hänen kätensä hikoilivat, kun hän taitteli tyynystä itsensä näköisen hahmon peiton alle.”

Otteessa Kai Hara pyytää Malinia lähtemään mukaansa lentämään ja Malin vastustelee. Kai ei suostu vastaanottamaan kieltävää vastausta Malinilta vaan vaatii Malinia lähtemään mukaan. Malin perustelee sillä, ettei voi lähteä, kun joku on kieltänyt. Kai Hara esittää Malinille myös keinon, millä hän voi peitellä lähtöään niin, että kukaan ei huomaa sitä. Malinin ja Kain vuorovaikutusta varjostaa painostamisen ilmapiiri. Tämä estää Malinin valinnan mahdollisuuden toteutumisen siten, että Kai Hara painostaa Malinia lähtemään mukaansa. Kain tehtävänä on auttaa Malinia kohtaamaan pelkonsa ja hänen tehtävän toteuttaminen menee lapsen osallisuuden toteutumisen edelle, joka näkyy äänten ristiriitaisena vuorovaikutuksena ja lapsen osattomuutena.

Lapsen valinnan mahdollisuus näyttäytyy kertomuksessa Malin kohdalla kapeana. Tämä todentuu äänten vuorovaikutuksen puutteena ja lapsen osattomuutena. Alla esimerkki valintaan liittyvästä osattomuudesta:

”Kotona hän oli tottunut menemään äidin kanssa aina aamuisin kävelyille. Malin ymmärsi, että ei ollut nähnyt äitiä moneen päivään.”

Ote tekee näkyväksi Malinin osattomuutta. Asuessaan kotona äidin kanssa Malin oli käynyt kävelyllä aamuisin äidin kanssa. Nyt asuessaan Sinisessä Talossa Malin ei ole nähnyt äitiään moneen päivään. Malinilla ei ole mahdollisuutta valita, että voisi lähteä äidin kanssa kävelyille. Äiti ei asunut Sinisessä Talossa hänen kanssaan. Malin on vuorovaikutustilanteessa yksin ja hän jää vaille osallisuuden kokemusta.

Paikansin kertomuksesta valintaan liittyvää osittaista osattomuutta. Osittainen osattomuus tulee tekstissä näkyväksi Malinin äänessä:

”Eniten aikaa Malin vietti kuitenkin kuljeskellen Sinisen talon ympäristössä odottaen näkevänsä Kai Haraa, Rappurutturottaa, Martti Pikiturkkia tai muita eläimiä.”

Otteessa Malin ilmaisee valintaansa toiminnan kautta. Hän käyttää aikaansa Sinisen talon ympäristössä kulkien ja odottaa tapaavansa eläinystäviä. Ote tekee näkyväksi Malinin osittaisen osattomuuden siten, että Malinin valitsee yksinolon muiden ihmishahmojen vuorovaikutuksen sijaan. Osallisuus toteutuu vain osittain. Malinin mahdollisuus valita, luo osallisuutta, mutta vuorovaikutuksen puute muiden kanssa, luo vastaavasti osattomuutta.

Lapsen osallisuus tulee näkyväksi kertomuksessa siinä, että lapsen ääntä kuullaan ja lapselle annetaan valinnan mahdollisuuksia. Osallisuutta paikansin seuraavasta Malinin ja Ajattelijan vuorovaikutuksesta:

”Malin ja Ajattelijat jäivät istumaan sängyn laidalle ja tuijottivat pitkään lehteä.

- Timo? Malin puhutteli Ajattelijaa nimeltä.*
- Mitä?*
- Ei mitään, on vain mukava istua tässä.*
- Niin minustakin.”*

Otteessa Malin ja Ajattelijat istuvat vierekkäin sängyllä. Malin puhuttelee Ajattelijaa ja samalla nimeää hänet ”Timo?” Malin kertoo Timolle, kuinka hänen on mukava istua vieressä. Ajattelijat jakaa Malinin kanssa saman mielipiteen. Malin valitsee yhdessä olemisen Ajattelijan kanssa ja valinta tapahtuu heidän välisessä vuorovaikutuksessa mahdollistaen osallisuuden.

4.2.2 Malinin mahdollisuus saada tietoa

Toimivaa vuorovaikutusta tulee esiin kertomuksen dialogissa, jossa molempien osallistujien ääni tulee kuulluksi ja huomioiduksi. Molemmat osallistujat saavat vuorovaikutuksessa tietoa oman toimintansa tueksi. Alla ote Rappurutturotan ja Malin kohtaamisesta:

” –Mukavaa nähdä teidän hymyilevän. Oletteko kuullut, että nauru pidentää ikää.

Minäkin olen jo yli 100-vuotias, sanoi rotta.

- Ihanko totta, huudahti Malin ja jatkoi:*
- Minä en ole paljon nauranut elämäni aikana. Olen ollut useimmiten surullinen.*
- Olen elänyt jo sata vuotta ja osaan vastata moneen suruun ja kysymykseen, rotta vastasi.*
- Mitä ilo on? Malin kysyi.*
- Ilo on sitä, että osaa nauttia siitä mitä tekee...”*

Ote tekee näkyväksi toimivaa vuorovaikutusta ja lapsen osallisuutta tietoon. Rotta on tyytyväinen, kun näkee Malinin hymyilevän. Hän kertoo naurun pidentävän ikää ja olevansa yli satavuotias. Malin ihmettelee ja kertoo nauraneensa vähän elämänsä aikana, kun on ollut yleensä surullinen. Rotalla on elämäkokemusta ja hänellä on vastuksia moneen. Malin kysyy Rotalta, ”Mitä ilo on?” Rotta vastaa, että pitää osata nauttia mitä tekee. Rotan ja Malinin välinen vuorovaikutus etenee toimivasti. Malin asettuu vuorovaikutuksessa oppilaan asemaan ja Rotta opettajan rooliin. Malin on halukas ja innokas oppija, jolle Rotta jakaa viisauksiaan ja kokemustaan. Malin suhtautuu Rotan opetukseen ihailevasti ja kunnioittavasti. Malinin mahdollisuuteen saada tietoa ei muodostu esteitä ja toimiva vuorovaikutus vahvistaa sitä.

Paikansin kitkaa äänten vuorovaikutuksessa, joka tulee esille kyseenalaistamisena ja perustelemisen tarpeena. Vuorovaikutuksen kitka ei muodostu kuitenkaan Malinin osallisuuden esteeksi, kuten seuraavassa Malinin ja Martti Pikiturkin dialogissa:

- ”– ... *Kaikki muut asuvat kotona ja kaikilla muilla on äiti ja isä, mutta minä [Malin] asun Sinisessä talossa.*
- *Liekö väliä sen, millainen koti on tyttösen, jatkoi Pikiturkki.*
 - *Olen [Malin] erilainen ja ei ole kiva olla erilainen, sillä erilaisia aina kiusataan.*
 - *Tiedän miltä se tuntuu...*” [Martti]

Otteessa Malin murehtii, kun ei asu kotonaan vaan Sinisessä talossa. Martti kyseenalaistaa Malinin huolen toteamalla, ettei kodilla ole väliä ja aiheuttaa siten vuorovaikutukseen kitkaa. Malin joutuu perustelemaan paremmin mielipidettään Martille, ettei halua olla erilainen, koska erilaisia kiusataan. –Kitkasta huolimatta keskustelu syvenee, kun Martti jakaa Malinin tunteen ja vuorovaikutuksen kitka ei muodostu osallisuuden esteeksi.

Äänten vuorovaikutuksen ristiriitaa tulee esille tilanteessa, jossa Opettaja yllättäen esittelee Malinin koko luokalle. Tilanteen yllättävyys estää Malinin osallisuutta, kuten seuraavasta ilmenee:

- ”– *Huomenta kaikille. Tässä on uusi oppilaamme Malin Vaaksa, hän asuu Sinisessä talossa. Paikassa, jonka me kaikki hyvin tunnemme.*
- Hetken aikaa Malinista tuntui, kuin joku olisi vetänyt tuolin hänen altaan.”*

Opettaja esittelee Malinin ja kertoo Malinin asuvan Sinisessä talossa. Sininen talo on kaikille tuttu. Malin säikähtää yllättävää tilannetta, eikä pysty osallistumaan vuorovaikutustilanteeseen.

Osattomuudessa lapsi jää vaille tarvitsemaansa tietoa, kuten seuraavassa otteessa:

- ”*Malin oli aina miettinyt, miksi äiti lakkasi yhtäkkiä nauramasta ja hymyilemästä.”*

Malin ei tiedä miksi äiti lakkasi nauramasta ja hymyilemästä. Kukaan ei vastaa tekstissä Malinille hänen mietteisiin.

Lapsen mahdollisuus saada tietoa voi rajoittua sillä, ettei lapsi ymmärrä mitä hänelle kerrotaan. Kun Malin ei ymmärrä, hän jää osittain osattomaksi, kuten seuraavassa otteessa:

- ”– *Ken tästä eteenpäin käy. Ei häntä enää näy. Lapsen laulavan ja varomattoman katalan kiveksi laulan, lauloi metsän kuiskaus.*
- Malin jatkoi kävelyään ymmärtämättä, mitä tämä outo kuiskaus tarkoitti.”*

Otteessa Metsän Kuiskaus antaa Malinille tietoa. Metsän kuiskaus varoittaa lasta jatkamasta matkaa tai lapsi voi muuttua lapsi kiveksi. Malin saa tietoa, jota ei ymmärrä ja jatkaa siksi kävelyään. Ymmärtämättömyys aiheuttaa äänten välisessä vuorovaikutuksessa osittaista osattomuutta.

Lapsen osallisuus mahdollistuu kertomuksessa tiedon saannin kautta. Malinin osallisuutta paikantuu tekstissä runsaasti. Malinin saa tietoa vuorovaikutuksessa eri hahmon kanssa. Malinille tietoa antavat sekä eläin- että ihmishahmot. Malin saa tietoa Sinisestä talosta, sen arjesta ja asukkaista. Lisäksi hän saa tietoa elämästä ja tunteiden käsittelemisestä. Seuraavassa dialogissa Malin saa tietoa Kamiinilta:

”– Minua [Malinia] on vaivannut ikävä.

– Ikävä! Voi tyttö pieni, syksyn sieni. Ikävä on tunteista suurin ja petollisin, ylisti Kamiini.”

Dialogissa Malin kertoo tuntevansa ikävää. Malinin osallisuus mahdollistuu, kun Kamiini kohtaa vuorovaikutuksessa Malinin tunteen ja vastaa hänelle. Kamiini kertoo, millainen tunne ikävä on.

4.2.3 Malinin mahdollisuus vaikuttaa prosessiin

Paikansin kertomuksen tekstistä äänten toimivaa vuorovaikutusta, joka vaikuttaa myönteisesti prosessiin. Tällöin prosessi etenee haluttuun yhteiseen suuntaan. Ajattelijan ja Malinin välisessä dialogissa on toimivaa vuorovaikutusta:

”–Sinä tiesit, miten se saadaan kuntoon. [Ajattelija]

–Niin. Se tarvitsee vain sitä, että pitää hoitaa. [Malin]

–Pitää huolta ja valvoa. [Ajattelija]

–Rakastaa.” [Malin]

Dialogissa Ajattelija sanoo, että Malin tiesi, miten kukka saadaan virkoamaan. Malin kertoo, että kukka tarvitsee hoitoa. Ajattelija jatkaa Malinin puheeseen, että kukka tarvitsee huolenpitoa ja valvontaa. Malin päättää dialogin sanomalla ”Rakastaa”. Keskustelijat esittävät omia näkemyksiään kukan hoidosta ja samalla täydentävät vuorovaikutuksessa toisiaan. Malinilla on mahdollisuus osallistua kukan hoitoprosessiin.

Paikansin tekstistä äänten vuorovaikutukseen liittyvää kitkaa. Kitka ilmenee kertomuksessa, kun hahmojen tunnetilat ja toimintakyky muuttuvat nopeasti. Lisäksi hahmojen keskinäinen vuorovaikutus on vähäistä. Vuorovaikutuksen vähäisyys vaikuttaa mahdollisuuksiin osallistua. Seuraava ote tuo näkyväksi vuorovaikutuksen kitkaa:

”Malin makasi peiton alla ja tärisi. Oli aivan hiljaista. Romu ja Remu makasivat omassa huoneessaan kerrossängyssä jähmettyneinä. Malin oli helpottunut. Hän tunsi taas jotain.”

Otteessa Malin on peloissaan peiton alla. Muuten on aivan hiljaista. Kaksospojat makaavat peloissaan omassa huoneessaan. Malin kokee olonsa helpottuneeksi. Hän tuntee jälleen jotain. Vuorovaikutuksen kitkaa syntyy tekstissä pelottavan ja järkyttävän tunnetilan muuttuessa helpotukseen. Kitkaa syntyy myös siinä, että Malinin jää yksin kokemuksensa kanssa. Hän jää ilman vastavuoroista vuorovaikutusta muiden hahmojen kanssa.

Kertomuksen vuorovaikutuksen ristiriita vaikuttaa Malinin mahdollisuuteen vaikuttaa omaan prosessiinsa. Vuorovaikutuksen ristiriita ilmenee, kun Malin jää Ajattelijoiden työskentelyn ulkopuolelle, kuten seuraavassa otteessa:

”Siitä yöstä lähtien heidän kotonaan kävi säännöllisesti Ajattelijoita, jotka puhuivat ja yrittivät saada äitiä hymyilemään taas. Eräänä päivänä sitten kerrottiin, että Malinin täytyy lähteä Siniseen taloon.

– Äiti lakkasi vain yhtäkkiä kastelemasta kukkasta, Malin sanoi.”

Ajattelijat työskentelevät Malinin kotona yrittäen saada Malinin äiti hymyilemään jälleen. Eräänä päivänä Malinille kerrottiin, että hänen täytyy lähteä Siniseen taloon. Malinin mielestä, äiti vain lakkasi kastelemasta kukkaa. Ajattelijat työskentelevät äidin kanssa. Malin ei ymmärrä syytä, miksi hänen pitää lähteä Siniseen taloon. Malin jää osattomaksi omassa prosessissaan, kun tekstissä ei ole Ajattelijan ja Malinin välillä vuorovaikutusta.

Paikansin kertomuksesta osattomuutta omaan prosessiin vaikuttamisessa. Osattomuus ilmenee mahdottomuutena vaikuttaa vuorovaikutukseen, kuten otteessa alla:

”Kuusen neulaset ulvoivat hetken tuulen heilutellessa metsän puita, ja Malin katosi tuulen mukana.”

Otteessa Malin on metsässä ja tulee. Malin katoaa tuulen mukana. Malin joutuu tilanteen vietäväksi, eikä hänellä ole itsellään mitään mahdollisuutta vaikuttaa prosessiinsa.

Osittainen osattomuus ilmenee kertomuksessa, kun tilanne on lapselle jännittävä tai lapsi kokee itsensä epävarmaksi. Seuraava ote tuo näkyväksi osittaista osattomuutta:

”Malinia jännitti, sillä hän ei ikinä uskonut tekevänsä jotain näin odottamatonta. Ajattelijat, Sininen talo ja kaikki muutokset olivat sekoittaneet hänet niin, että se, mitä teki, ei enää tuntunut järkevältä.”

Malinia jännittää ja hän tekee sellaista, mitä ei aiemmin olisi uskonut tekevänsä. Muutokset ovat sekoittaneet hänet niin, ettei hän tiedä mikä on järkevää. Jännittävä tilanne ja epävarmuus omassa tekemisestään haastavat Malinin mahdollisuutta osallisuuteen ja hän jää ilman vuorovaikutusta.

Malin on aktiivinen osallistuja ja osallistumisen kautta hänellä on mahdollisuus vaikuttaa, mihin suuntaan hänen prosessinsa etenee. Kertomuksessa lapsen osallisuus toteutuu myös ryhmään kuulumisen tunteena, kuten seuraavassa otteessa:

”Malinista tuntui hyvältä. Hän kuului nyt johonkin. Hän kuului Sinisen talon joukkoon. Hänen kotinsa oli nyt Sinen talo. Kaikki talon eläimet, lapset, Ajattelijat ja hupihuone.”

Malinista tuntuu hyvältä ja hän kokee olevansa osa Siniseen talon ryhmää. Hän kokee Sinisen talon kodikseen, johon kuuluu kaikki talon eläimet, lapset, Ajattelijat ja hupihuone. Malinin mahdollisuus vaikuttaa prosessiinsa ja osallisuus toteutuvat, kun hän saa olla osa Sinistä taloa ja hän kokee yhteenkuuluvuutta muiden kanssa.

4.2.4 Malinin mahdollisuus ilmaista itseään

Äänten toimiva vuorovaikutus mahdollistuu kertomuksessa lapsen kohtaamisessa vuorovaikutuksessa. Tämä tulee näkyväksi, kun Malin ja Kai Hara käyvät keskenään dialogin. Dialogissa Malin kertoo pelostaan Kai Haralle:

- *Minua [Malinia] vaivaa pelko, enkä pääse siitä eroon. Olen nimittäin uudessa paikassa ja pelkään lentämistä.*
- *Mikä se pelko on? kysyi lintu.*
- *Se on sitä, kun ei pysty tekemään mitään. Jalat ovat kuin spagettia ja sydän hakkaa kuin hulluuntunut rumpu. [Malin]*
- *Mutta eikö sen pelon voi ajaa pois niin kuin kanin koloonsa? [Kai Hara]*
- *... Hän [Malin] istahti Kain Harmaaseen selkään ja lintu nousi jaloilleen.”*

Kai ja Malin käyvät dialogin, jonka Malin aloittaa kertomalla pelkäävänsä, koska hän on uudessa paikassa ja pelkää lentämistä. Kai vastaa Malinille kysymällä, mitä pelko on? Malin vastaa Kai Haralle ja kuvaa pelkoaan kyvyttömyytenä tehdä mitään, jolloin sydän hakkaa ja jalat ovat vetelät.

Kai ehdottaa Malinille, että pelko ajettaisiin pois ja keskustelun jälkeen Malin nousee Kai Haran selkään. Dialogissa Malin ilmaisee itseään ja Kai Hara kuuntelee häntä. Kai Hara osallistuu keskusteluun ja vastaa Malinin esittämiin ajatuksiin. Tultuaan kohdatuksi ja kuulluksi Malin uskaltaa lentää Kai Haran selässä.

Kitkaa sisältävää äänen vuorovaikutusta paikantuu tekstissä sanattomassa viestinnässä. Puhumattomassa viestinnässä, lapsi tulkitsee viestin omista lähtökohdistaan. Seuraavassa otteessa Kamiini viestii sanattomasti:

”Malin kertoi myös siitä, että hän kaipasi äitiään joka päivä ja toivoi, että äiti nauraisi taas. Tänään Malinin ikävä oli erityisen kova. Kamiini näytti mielteliäältä, ja sen suurien silmien yläpuolelta otsa meni ryttyyn sen ajattellessa.

– Ikävä on kuin tuuli, Kamiini sanoi”

Otteessa Malin ikävöi äitiään kyseisenä päivänä erityisen paljon. Kamiini miettii ja hänen otsansa menee ryttyyn. Tekstissä on tauko, jolloin Kamiinin otsa on rityssä ja hän on hiljaa. Hän ei kerro Malinille, että hän miettii. Tauon jälkeen Kamiini jatkaa vertaamalla ikävää tuuleen. Malinin ja Kamiinin vuorovaikutus näyttäytyy mietinnän ajan hänen ilmeinä ja eleinä, jotka Malin voi tulkita monin eri tavoin ja aiheuttaa siten kitkaa vuorovaikutukseen. Ilmeisiin ja eleisiin liittyy riski tulkita niitä väärin.

Paikansin tekstistä äänen vuorovaikutuksen ristiriitaa. Ristiriita ilmenee tekstissä tilanteen keskeytyksenä, jolloin lapsen mahdollinen itsensä ilmaisu estyy. Seuraavassa otteessa Ajattelija johdattaa Siniseen taloon saapunutta Malinia omaan huoneeseensa ja keskeyttää Malinin mietteistään:

”Sadannen sanan kohdalla Malin tunsu olonsa sekavaksi, aivan kuin joku olisi pyörittänyt isoa pyörää hänen silmiensä edessä. Hän yritti tarttua johonkin. Ikävän, pelon, helpotuksen ja jännityksen sekasotkuun. Ajattelijan raskas hengitys keskeytti hänet mietteistään. Malin oli tullut huoneensa ovelle.”

Malin kokee olonsa sekavaksi ja laskee sokkeloisen talon huoneita. Hän yrittää jäsentää tunteitaan. Vuorovaikutuksen ristiriita syntyy, kun Ajattelija keskeyttää hänet. Malin estyy ilmaisemasta itseään.

Lapsen osattomuus tulee näkyväksi kertomuksessa, kun lapsi kokee, ettei hän tule ymmärretyksi. Seuraavassa otteessa Malin purkaa tuntojaan osattomuudestaan:

”Sitä paitsi tuskin toiset ymmärtäisivät, jos hän kertoisi asuvansa Sinisessä talossa.”

Malin on huolissaan siitä, etteivät toiset ymmärrä, jos hän kertoo asuvansa Sinisessä talossa. Malin murehtii huoltaan yksin ja jää vaille osallisuuden vuorovaikutusta.

Osittaisessa osattomuudessa lapsi on vuorovaikutuksessa, mutta vuorovaikutus ei vastaa lapsen tarpeisiin. Paikansin osittaista osattomuutta Malinin ja Kamiinin kohtaamisessa, josta ote alla:

”Malinia vaivasi ikävä ja mietteissään pää alaspäin roikkuen hän kulki suurta tammea kohti. Seuraavassa hetkessä hän törmäsi johonkin pehmeään, joka kiljaisi:

– Härre God sir, mitäs te törmäilette, onko tämä joku yleinen kulkuväylä?”

Otteessa Malin tuntee ikävää ja on alakuloinen. Hän törmää johonkin, joka moittii Malinia. Malin ja Kamiini ovat osallisuutta edellyttävässä vuorovaikutuksessa, mutta vuorovaikutus ei vastaa Malinin tunnetilan tarpeita. Malin jää vuorovaikutuksessa osittain osattomaksi.

Paikansin kertomuksesta Malinin osallisuuden toteutumista sanattomassa vuorovaikutuksessa. Vastavuoroisessa sanattomassa vuorovaikutuksessa Malinin ilmaisee itseään ja hänen osallisuus mahdollistuu. Seuraavassa otteessa Malin katsoo lähtevää Kai Haraa huoneensa ikkunasta:

”Kun linnun [Kai Hara] jalat olivat nousseet maasta, se katsoi taaksepäin Malinia ja heilautti tuhansien sulkien siipeään hyvästiksi. Malin jäi seisomaan ikkunalle ja liikutti kättään hyvästiksi.”

Otteessa Kai Hara on lähdössä ja hän katsoo Maliniin. Kai Hara heilauttaa siipeään hyvästiksi, johon Malin vastaa vilkuttamalla. Malin ja Kai ilmaisevat itseään sanattomasti ja heidän välillään on vuorovaikutuksellinen yhteys, joka mahdollistaa Malinin osallisuuden todentumisen.

4.2.5 Malinin mahdollisuus saada apua ja tukea itsensä ilmaisemiseen

Tuen ja avun saamisen mahdollisuuksia on paikannettavissa kertomuksesta jonkin verran. Tekstissä ei ilmene niinkään selviä tukimuotoja tai keinoja, mitkä tukisivat itsensä ilmaisua vaan ne ilmenevät äänien välisessä vuorovaikutuksessa ja ilmaisutavoissa.

Paikansin äänten välistä toimivaa vuorovaikutusta, jossa Malin saa tukea itsensä ilmaisemiseen. Tuki tulee esille vastavuoroisen vuorovaikutuksen ja kannustamisen keinoin. Toimivan vuorovaikutuksen avulla Malin rohkaistuu ilmaisemaan itseään, kuten seuraavassa otteessa:

” Martti saavutti Malinin vanhan ladon kohdalla ja mourusi kysymyksen:

- *Mikä pielessä, tytön mielessä?*
- *Olen [Malin] menossa kouluun ja minua harmittaa eräs asia.*
- *Kerro toki. [Martti]”*

Otteessa Malin kulkee mietteissään kouluun ja kohtaa puhuvan kissan. Kissa kysyy suoraan, mikä Malinin mieltä painaa. Malin kertoo, että häntä harmittaa eräs asia, johon Martti vastaa ja kannustaa kertomaan lisää.

Kertomuksessa tueksi tarkoitettu kommentti ei toteudu toivotulla tavalla ja aiheuttaa ristiriitaa äänten vuorovaikutukseen. Ristiriitainen vuorovaikutus estää tuen vastaanottamisen. Seuraavassa otteessa Malinin on huoneessa, jossa on useita peilejä:

”Peilin kuvajaisissa näkyi kymmeniä samanlaisia polvisukkatyttöjä ja ne kuiskaisivat yhdellä kauniilla äänellä:

– Oletko eksyksissä? [Peili]

Malinia pelotti. Puhuvat eläimet, peilit, purppuraperhoset ja uusi ympäristö.

Kadonnutrotanloukkujälkikuvalumisadepurppuraperhonen [Malin]”

Peileistä heijastuu lukuisia samanlaisia heijastuksia Malinista, jotka kysyvät yhteen ääneen, onko Malin eksyksissä? Malin on uudessa ympäristössä ja hän on peloissaan. Malinin ei koe peilin esittämää kysymystä tueksi. Tilanteeseen liittyvä pelko aiheuttaa Malinin itseensä vetäytymisen ja hän alkaa luetella absurdeja sanoja. Malinin pelko estää vuorovaikutuksen.

Lapsi jää osallisuudessaan osattomaksi, jos hän on poissaoleva ja eikä häneen saada kontaktia. Tällöin avun ja tuen tarjoaminen on mahdotonta. Seuraava ote kuvaa Malin ulkopuolisuutta vuorovaikutustilanteessa ja aiheuttaa osattomuutta:

”Vaikka Malinia oli varoitettu Metsän Kuiskauksesta, se ei sillä hetkellä merkinnyt mitään. Malin käveli kuin hypnotisoituna tai kuin unessa kohti synkän metsän vanhinta tammea, jonka lukuisissa onkaloissa oli Metsän kuiskauksen koti.”

Malinia on varoitettu Metsän Kuiskauksen vaaroista, mutta sillä ei ole tällä hetkellä mitään merkitystä. Malin kävelee synkässä metsässä poissaolevana. Malin ei pysty huomioimaan hänelle kerrottua vaaraa Metsän Kuiskauksesta, eikä häneen saa vuorovaikutuksessa kontaktia. Malin ei pysty vastaanottamaan tukea ja apua itsensä ilmaisemiseksi ja hän jää osattomaksi.

Kertomuksessa lapsen osallisuutta tukee, kun vuorovaikutuksessa käytetään lapselle tuttuja tapoja ja keinoja. Malinin osallisuus mahdollistuu, kun Kai Hara käyttää keinoja, joka on aiemmin auttanut Malinia vastaavassa tilanteessa:

*” – En tiedä, ja [Malin] jatkoi. Kun minua pienempänä pelotti, isoäiti lauloi minulle laulua. Se laulu ajoi pelon pois kuin aurinko ajaa pimeään taivaalta, vastasi Malin.
– Istu selkääni niin lupaa laulaa sinulle ja ajaa pelon pois, rohkaisi lintu.”*

Otteessa Malin kertoo isoäidin laulun auttaneen häntä aiemmin, kun Malinia on pelottanut. Kai lupautuu laulamaan ja ajamaan pelon pois. Vastavuoroisessa vuorovaikutuksessa Kai Hara saa Malinilta tiedon siitä, mikä on auttanut Malinia vastaavassa tilanteessa. Kai Hara hyödyntää Malinilta saamaansa tietoa ja auttaa siten Malinin osallisuuden toteutumisessa.

4.2.6 Malinin mahdollisuus itsenäisiin päätöksiin

Tekstistä paikantuu äänten toimivaa vuorovaikutusta ja osallisuutta. Toimiva vuorovaikutus antaa tilaa ja aikaa päätöksen tekoon. Seuraavassa otteessa Malin tekee itsenäisen päätöksen:

*”Lintu [Kai Hara] kierteli meren yllä, teki syöksylaskuja puiden latvojen välistä ja kieputti piruetteja taivaan tanssilattialla. Malin naurooi kyydissä ja huusi korkealla äänellä:
– Painu koloosi pelko, sinne mistä tulitkin!”*

Ote tuo näkyväksi toimivaa vuorovaikutusta ja osallisuutta. Kai lentee meren yllä ja Malin on hänen selässään. Kai tekee taivaalla piruetteja ja syöksylaskuja. Malin nauttii lentämisestä ja päättää ajaa pelkonsa pois. Malin osallistuu aktiivisesti pelkonsa karkottamiseen ja Kai Hara antaa Malinin toimia tilanteessa haluamallaan tavalla.

Paikansin tekstissä kitkaa äänten vuorovaikutuksessa, joka liittyy päätöksen tekoon. Kitka ilmenee vuorovaikutuksen puutteena. Malin jää päätettävän asian kanssa yksin:

”Kaikki muut lapset ja Ajattelijat tuntuivat Malinista vielä vierailta. Martin haave jäi pyörimään Malinin päähän kuin karuselli. Malin päätti, että se, missä asuu, ei voi vaikuttaa siihen, että on jonkunlainen.”

Otteessa Martti on kertonut Malinille haaveestaan ja asia jää askarruttamaan Malinin mieltä. Malin kokee Ajattelijat ja muut lapset vielä vierailta, eikä voi jakaa ajatuksiaan heidän kanssaan. Malin päättää, ettei asuinpaikka voi vaikuttaa siihen, millainen on. Malinin tekee päätöksen yksin, kun hän

ei voi puhua asiasta muiden kanssa. Puuttuva kanssakäyminen ja asian jakaminen muiden kanssa näyttäytyy vuorovaikutuksen kitkana ja heikentää Malinin osallisuutta.

Eriävät mielipiteet ja toiminta aiheuttavat kertomuksessa äänen vuorovaikutuksen ristiriitaa, mutta eivät estä päätöksen tekoa. Seuraava ote tekee näkyväksi vuorovaikutuksen ristiriitaa päätöksen teossa:

”Malin vietti yhä enemmän aikaa Romun ja Remun, Marin ja Ajattelijoiden kanssa. Aina silloin tällöin hän näki kuitenkin Martin koulun kuusi-aidassa, Kain lentävän järven yllä tai Kamiinin varastamassa porkkanoita. Hän heilutti silloin aina iloisesti kättään ja muut ihmettelivät, mikä Malinia vaivasi.”

Otteessa Malin kertoo tyytyväisyyttään osana Sinistä talon muita lapsia ja aikuisia. Välillä Malin näkee eläinystäviä, joita hän tervehtii iloisesti tavalla, jota muut ihmettelevät. Malin on päättänyt pitää kiinni eläinystävistään, vaikka toiset eivät sitä ymmärrä. Malinin mielipiteet ja toiminta aiheuttavat muissa ihmetystä ja ne näyttäytyvät tekstissä ristiriitaisena vuorovaikutuksena, mutta eivät estä Malinin osallisuutta.

Kun lapsi ei voi vaikuttaa lainkaan päätöksen tekoon, jää hän osallisuudessa osattomaksi. Paikansin kertomuksesta päätöksen tekoon liittyvää osattomuutta, kuten otteessa alla:

”Se oli aika jolloin kotona ei ollut hyvä asua ja siksi jouduin lähtemään.”

Kotona ei ollut hyvä tilanne, jonka vuoksi Malin joutuu lähtemään Siniseen taloon. Malin ei voi vaikuttaa päätöksen tekoon vaan joku muu on tehnyt päätöksen ilman hänen osallisuutta.

Tilanteen pakonomaisuus tai velvoittavuus vähentää kertomuksessa osallisuutta. Tähän tilanteeseen sopeutuminen luo osittaista osattomuutta. Seuraavassa Malin on sängyssään omassa huoneessaan ja ote kuvaa Malinin osittaista osattomuutta:

”Muutaman kerran Ajattelija tuli toivottamaan Malinille hyvää yötä ja kysyi, onko kaikki kunnossa. Malinia väsytti pitkä päivä, hän ummisti silmänsä, ja toivoi näkevänsä hyvää unta.”

Ajattelija käy muutaman kerran varmistamassa, että Malinilla on kaikki hyvin. Malin on väsynyt ja hän päättää sulkea silmänsä ja toivoo näkevänsä hyvää unta. Malinin tulee olla sängyssään tilanteen velvoittamana ja hänen osallisuus on tilanteeseen sopeutumista, eikä hän ole aktiivisessa vuorovaikutuksessa Ajattelijan kanssa.

Malinin kyky itsenäisiin pääköksiin vahvistuu hänen kuntoutusprosessin ja kertomuksen edetessä, jolloin Malin uskaltaa toimia haluamallaan tavalla. Kertomuksessa osallisuus toteutuu, kun Malin kokee hallitsevansa ja ymmärtävänsä omaa elämäntarinaansa, kuten seuraavassa otteessa:

”Olen Malin ja tämä oli minun tarinani. Ehkä ymmärrätte nyt paremmin, miksi en ole aina asunut kotona. Itsekin ymmärrän kaikkea nyt myöhemmin paremmin. Joskus kengännauhat vain menevät solmuun ja niiden avaamiseen tarvitaan aikaa ja apua.”

Malin esittelee itsenä ja esittää kertomuksen olleen hänen. Hän toivoo, että lukija ymmärtää nyt paremmin, miksi hän ei ole asunut aina kotona ja pyrkii vuorovaikutukseen lukijan kanssa. Malin ymmärtää asioita itsekin paremmin jälkeempään. Asiat tarvitsevat joskus aetakseen aikaa ja muiden apua.

4.2.7 Yhteenveto

Tarkastelin Malinin osallisuuden mahdollisuuksia kertomuksessa Thomasin (2002) osallisuuden mallin ulottuvuuksien kautta (katso kuvio 1 s.33) ja kuvaan millaista äänten vuorovaikutus on kolmesta eri näkökulmasta: toimiva vuorovaikutus, kitkaa sisältävä vuorovaikutus ja ristiriitainen vuorovaikutus. Tarkastelin, miten lapsen osallisuus toteutuu kertomuksen äänien vuorovaikutuksessa. Äänten vuorovaikutuksessa on havaittavissa toimivaa, kitkaa sisältävää ja ristiriitaista vuorovaikutusta. Toimivassa vuorovaikutuksessa on kertomuksessa vastavuoroisuutta ja se mahdollistaa lapsen osallisuuden. Paikansin toimivaa vuorovaikutusta tekstistä osallistujien dialogeista. Toimivassa vuorovaikutuksessa on tilaa ja aikaa. Se rohkaisee ja tukee lasta sekä kannustaa oppimaan. Toimivassa vuorovaikutuksessa aikuisen ja lapsen on kertomuksessa mahdollista löytää yhteinen suunta toiminnalle, joka mahdollistaa lapsen osallisuutta.

Kitkaa sisältävässä tilanteessa lapsen vuorovaikutuksen kyvyt voivat olla vähäiset tai lapselle ei anneta riittävää tukea, jotka vaikuttavat lapsen osallisuuden mahdollisuuteen heikentävästi ja näyttäytyy kertomuksessa puutteellisena osallisuutena. Vuorovaikutukseen voi tulla kitkaa, kun lapsi jää asian kanssa yksin tai vaille tarvitsemaansa tukea. Lapsen toimintakyky voi olla lähtökohtaisesti heikko tai se saattaa muuttua vuorovaikutuksen aikana. Toisen sanomisen kyseenalaistaminen ja perusteluiden vaatiminen sekä sanattoman viestinnän tulkintavirheiden riski voivat aiheuttaa kitkaa vuorovaikutukseen, mutta eivät aineistossani aina estä vuorovaikutusta ja lapsen osallisuutta, vaikkakin saattavat niitä rajoittaa.

Ristiriitaisessa vuorovaikutuksessa on kertomuksessa pakottavuutta sekä ennakoimattomuutta ja lapsen osallisuus on velvoittavaa. Ristiriitainen vuorovaikutus näyttäytyy velvoittavana osallisuutena. Lapsi voi olla vuorovaikutustilanteessa velvollisuudesta. Hän ei saa tilanteessa oikeanlaista tukea. Ristiriitaisessa vuorovaikutuksessa osallistujien mielipiteet voivat poiketa vahvasti toisistaan tai lapsen toiminta on tilanteessa poikkeavaa. Myös tilanteen ennakoimattomuus, yllättävyys ja keskeytykset aiheuttavat vuorovaikutukseen ristiriitaa ja estävät lapsen osallisuutta. Huomioitavaa on, ettei ristiriitainen vuorovaikutus kuitenkaan aina estä kokonaan kertomuksessa lapsen osallisuuden toteutumista, mutta luovat vakavia riskejä osattomuudelle. Havainnollistan tulosta seuraavalla taulukolla (taulukko 2):

Osallisuuden ulottuvuus	Toimiva vuorovaikutus	Kitkaa sisältävä vuorovaikutus	Ristiriitaa sisältävä vuorovaikutus
Valinnan mahdollisuus	mahdollisuus valita	lapsi jää yksin	osallisuus pakottavaa
Tiedon saannin mahdollisuus	halu oppia vuorovaikutuksessa	kyseenalaistaminen, perustelevuus	yllättävä tilanne
Prosessiin vaikuttamisen mahdollisuus	vastavuoroinen vuorovaikutus, yhteinen suunta	toimintakyvyn muutokset	vuorovaikutuksen puute
Itsensä ilmaisun mahdollisuus	vastavuoroinen vuorovaikutus tukee	sanattoman viestinnän tulkintavirheriski	keskeytykset
Avun ja tuen saamisen mahdollisuus itsensä ilmaisuun	vastavuoroinen vuorovaikutus, kannustus	-	tuki ei toteudu toivotulla tavalla
Itsenäisten päätösten teon mahdollisuus	riittävä aika ja tila vuorovaikutuksessa	tuen puute, yksin jääminen	eriävät mielipiteet ja poikkeava toiminta
Osallisuus	mahdollistava osallisuus	puutteellinen osallisuus	velvoittava osallisuus

Taulukko 2: Osallisuus vuorovaikutuksessa

Tarkastelin tarkemmin lapsen osallisuuden toteutumista kertomuksessa. Osallisuuden toteutumisen tarkastelussa käytin janaa, jossa osallisuus jakaantuu kolmeen eri asteeseen: osattomuus – osittainen osattomuus – osallisuus. Lapsen osattomuutta kertomuksessa kuvaa analyysini mukaan lapsen

yksin jääminen. Tällöin lapsella ei ole mahdollisuutta valita tai vuorovaikutustilanne vie mukanaan ilman mahdollisuutta vuorovaikutukseen. Osattomuudessa lapsi ei ymmärrä tai hänen kysymyksiinsä ei vastata. Osattomuus voi olla sitä, että lapseen voi puuttua kontakti tai lapselle ei anneta mahdollisuutta vaikuttaa, esimerkiksi päätöksiin. Analyysini mukaan epämiellyttävä tilanne luo kertomuksessa osittaista osattomuutta. Tällöin lapsi valitsee yksin olon. Tilanne voi tuntua lapsesta jännittävältä, velvoittavalta tai pakonomaiselta ja tilanteessa oleminen epävarmalta. Vuorovaikutus ei vastaa lapsen tarpeita ja hän voi kokea, ettei häntä ymmärretä. Osallisuutta kertomuksessa kuvaa mahdollisuudet. Analyysin mukaan osallisuus on mahdollisuutta valinta ja saada tietoa mieltä painaviin asioihin. Osallisuus mahdollistaa joukkoon kuulumisen ja vastaavasti yhteisöllisyys luo osallisuutta. Osallisuus voi ilmetä sanattomana viestintänä. Osallisuuden tueksi voidaan hyödyntää aiemmin hyväksi koettuja asioita ja keinoja. Osallisuus luo kertomuksessa kokemuksen oman elämän hallinnasta ja ymmärrystä omasta elämästä. Havainnollistan tuloksia seuraavassa taulukossa (taulukko 3):

Osallisuuden ulottuvuus	osattomuus	osittainen osattomuus	osallisuus
Mahdollisuus valita	ei mahdollisuutta valita	valitsee yksinolon	valinnan mahdollisuus vuorovaikutuksessa
Mahdollisuus saada tietoa	kukaan ei vastaa kysymykseen	ymmärtämisen vaikeus	tiedonsaanti mieltä painavaan asiaan
Mahdollisuus vaikuttaa prosessiin	tilanne vie mukanaan	jännittävä tilanne, epävarmuus	joukkoon kuulumisen kokemus
Mahdollisuus ilmaista itseään	ei tule ymmärretyksi	vuorovaikutus ei vastaa lapsen tarpeita	toimivaa sanatonta viestintää
Mahdollisuus saada tukea ja apua itsensä ilmaisuun	kontaktin puute	-	aiemmin toimivien keinojen ja tapojen käyttäminen
Mahdollisuus itsenäisiin päätöksiin	ei mahdollisuutta vaikuttaa	tilanteen velvoittavuus tai pakonomaisuus	tilanteen hallinta ja ymmärtäminen
Tiivistetty kuvaus	yksin jääminen	epämiellyttävä tilanne	mahdollisuuksia

Taulukko 3: Osallisuuden toteutuminen

5 Johtopäätökset

Tutkielmani tavoitteena on ollut tehdä näkyväksi lapsen osallisuutta lastensuojelun sijaishuoltoon liittyvässä kertomuksessa Sininen talo. Olen tutkinut, kenen äänet kertomuksessa esiintyvät ja millainen hahmo äänestä ja äänten sanomista muodostuu? Lisäksi tarkastelin, miten äänet puhuvat kertomuksessa lapsen osallisuudesta ja miten tässä vuorovaikutuksessa lapsen osallisuus toteutuu? Lähtökohtana tutkielmassani on ollut ajatus siitä, että osallisuus toteutuu vuorovaikutuksessa. Laitisen ym. (2007, 127) tutkimus vahvistaa tutkimukseni lähtöoletusta. Heidän tutkimuksen (mt) mukaan kohtaaminen ja vuorovaikutus ovat onnistuneen osallisuuden elementtejä.

Tutkielmani tavoite täyttyi ja analyysi tuo esiin kertomuksen ääniä ja äänen kuvauksista ja sanomista muodostuvia hahmoja. Tutkielmani kuvaa äänien puhetta lapsen osallisuudesta ja avaa äänien hienosyistä vuorovaikutusta sekä osallisuuden toteutumista. Sinisen talon kertomuksessa esiintyy eläin- ja ihmishahmoja. Eläinten hahmot esiintyvät auttajan tai opettajan rooleissa. Ihmishahmoilla on inhimillisiä piirteitä ja ominaisuuksia. Kertomuksen äänten osallisuuden näkökulmat avautuvat kohtaamiseen ja asenteeseen. Sinisen talon äänten vuorovaikutuksessa on havaittavissa toimivaa, kitkaa sisältävää sekä ristiriitaista vuorovaikutusta. Toimivassa vuorovaikutuksessa on vastavuoroisuutta ja se mahdollistaa lapsen osallisuuden. Riittämätön tuki ja vuorovaikutuksen kyvyt aiheuttavat kitkaa vuorovaikutukseen ja tuottaa kertomuksessa lapselle puutteellista osallisuutta. Ristiriitaisessa vuorovaikutuksessa on ennakoimattomuutta ja pakottamista ja se näyttäytyy kertomuksessa lapselle osallisuutena, johon osallistuminen tapahtuu velvoitteesta. Osaton lapsi jää Sinisessä talossa yksin. Epämiellyttävät tilanteet luovat lapselle kertomuksessa osittaista osattomuutta ja osallisuus luo vastaavasti lapselle erilaisia mahdollisuuksia. Yhdyn Kiilin (2006, 28–34) näkemykseen siitä, että vastavuoroisuuteen ja dialogiin pyrkivä kohtaaminen tarjoaa pohjan lasten osallisuuden kehittämiseksi. Osallisuus määrittyy vahvasti vastavuoroiseksi toiminnaksi (mt).

Tutkielmani lähtökohtana on ajatus, että Sinisen talon kertomus on nyky-yhteiskuntamme kulttuurituote ja heijastaa siten yhteiskuntamme toimintaa ja käsityksiä, esimerkiksi lapsen osallisuudesta. Myös Eronen (2012, 119) toteaa tutkimuksessaan, että lastenkodit kuvastavat aikansa yhteiskunnan näkemyksiä, esimerkiksi hyvästä ja huonosta lapsuudesta ja vanhemmuudesta. Sinisen talon kirjan kertomus on myös sijaishuollossa käytettävä menetelmä. Lastensuojelun työmenetelmiä voidaan Kaikon ja Friisin (2009, 80) mukaan lähestyä myös oman aikansa kulttuurisena tuotteena. Tällöin Sinisen talon kertomus kuvaa osaltaan myös sijaishuollossa

tehtävää työtä. Sinisen talon ihmishahmojen äänessä on analyysini mukaan havaittavissa myös instituutionaalista puhetta. Sinisen talon Ajattelijat toivat näkyväksi sijaishuollon arjen käytäntöjä ja lastensuojelun periaatteita. Sinisen talon lapset kertoivat arjen säännöistä ja ajatuksiaan sijaishuollosta. Yhteiskunta heijastuu siten myös sen jäsenistään. Sinisen talon lapset ovat osa sijaishuoltoa ja he ovat omaksuneet siihen liittyvää tietoa, joita vastaavaa kokemusta jakamattomilla lapsilla ei ole.

Kakkuri-Knuutilan (1998, 235–236) mukaan tekstillä on aina yleisönsä. Sinisen talon kertomuksen yleisönä toimii kodin ulkopuolella asuvat lapset tai yleensä lapset, joiden kanssa on tarve käsitellä kodinulkopuolella asumista. Sinisen talon kertomus viestittää yleisölleen toimivaa ja aktiivista lasta, joka oikeus osallistua pääosin toteutuu. Kertomus välittää yhteiskuntamme arvoja, joiden mukaan lapsen osallisuuden toteutuminen on yhteiskuntamme arvojen mukaista. Yhteiskunnan arvot kuvastavat yleisesti arvossa pitämiämme asioita. Martikaisen ja Vähämäen (2015) mukaan arvot syntyvät ihmisten välisessä vuorovaikutuksessa, mutta yksilö päättää millaisen merkityksen arvo hänelle elämässään saa. Yhteiskunnallisena ilmiönä lapsen osallisuuden painoarvo on sijaishuollossa merkittävä. Lukuisat tutkimukset kuitenkin todentavat, että lapsen osallisuus toteutuu lastensuojelun sijaishuollossa käytännössä heikosti (ks. Mitchell ym. 2010; Narendorf ym. 2012; Pölkki ym. 2012). Kun peilaan tutkielmani tuloksia aiempiin lapsen osallisuutta tarkasteleviin tutkimuksiin, havaitsen yhteiskuntamme arvojen ja käytännön välistä ristiriitaa. Sijaishuollossa yhteiskunnallisena tavoitteena ja arvona on mahdollistaa lapsen osallisuus, mutta käytännön kohtaamisissa osallisuus toteutuu huonosti. Lapsen osallisuuden mahdollisuuksien kehittämisen tulisi mielestäni lähteä kunkin työntekijän omista arvopohdinnoista. Mitä lapsen osallisuus itselleni tarkoittaa? Millaisia eettisiä kysymyksiä liittyy lapsen osallisuuteen? Miten mahdollistan lapsen osallisuuden toteutumisen arjessa?

Lapsen osallisuus on vahvasti eettinen kysymys. Kenen osallisuus mahdollistetaan ja kenen taas ei? Osallisuuteen liittyy siten myös vallan näkökulma. Aikuinen käyttää valtaa mahdollistaen tai estäen lapsen osallisuuden lastensuojelun sijaishuollossa. Jos lapsen osallisuus mahdollistetaan, avaa se lapselle väylän valtaan. Valtaa voidaan käyttää hyvin tai huonosti. Estääkö pelko vallan väärinkäytön riskistä lapsen osallisuuden mahdollisuuden? – Myös kielenkäyttöä voidaan Phillips ja Hardyn (2002, 4) mukaan tarkastella tekstissä vallan näkökulmasta, jossa jonkun ääni mahdollistetaan ja toisen ääni evätään. Olen lähestynyt tutkielmassani Sinisen talon kertomusta käyttäen äänen käsitettä. Äänen käsite sopii mielestäni hyvin lapsen osallisuuden tarkasteluun, kun huomioidaan osallisuuteen liitettävä vallan näkökulma. Sinisen talon kertomuksessa on runsaasti Malin Vaaksan ääntä. Malin saa näkemyksiään kuulluksi äänensä kautta. Näin Malin saa myös

valtaa ja mahdollisuuksia vaikuttaa asioihinsa. Kirjoittaessamme meillä on mahdollisuus vaikuttaa, kenen äänelle annamme tilaa ja kuka vaiennetaan. Myös tällöin meille syntyy mahdollisuus vaikuttaa lapsen osallisuuden toteutumiseen. Voimme valita, annammeko lapsen osallisuudelle tilaa ja mahdollistetaan hänen äänensä kuuluvuus, esimerkiksi sijaishuollon asiakirjoissa.

Osallisuus on tutkielmani keskeinen käsite. Tutkielmani mukaan osallisuuden toteutuminen tai toteutumattomuus edellyttää vuorovaikutustilanteen tarkastelua. Vuorovaikutus liittyy myös äänen käsitteeseen. Osallisuus käsitteeseen liittyvä vuorovaikutus ei kuitenkaan tarkoita täysin samaa vuorovaikutusta, kuin Bahtinin (1991, 19–77) äänen käsitteeseen liittyvä äänen vuorovaikutus. Jytilä (2014, 220–221) painottaakin, ettei äänien vuorovaikutuksellisuus tarkoita samaa kuin vastavuoroisuus, vaan sisältää mahdollisuuden myös toimimattomaan vuorovaikutukseen. Tutkielmani mukaan äänen välisen vuorovaikutuksen tarkastelu tarjoaa keinon selvittää, miten lapsen osallisuus toteutuu tässä vuorovaikutuksessa. Jytilän (2014, 220) mukaan ääni mahdollistaa ilmaisun sosiaalisena toimintana, jolloin sanan merkitys tulee olemassa olevaksi toisten äänen kautta. Kun tarkastelin osallisuutta äänen vuorovaikutuksessa, havaitsin sen syventävän ja rikastavan osallisuuden ilmiötä. Lapsen osallisuuden näkökulmasta on keskeistä, että tarkastelu kohdennetaan vuorovaikutustilanteisiin. Lapsen osallisuutta voidaan tutkielmani mukaan lisätä kiinnittämällä huomiota arjen vuorovaikutustilanteisiin ja ennakoimalla vuorovaikutuksen riskipaikat. Käytännön työssä on mielestäni tärkeää pohtia, miten annamme vuorovaikutuksessa lapsen osallisuudelle mahdollisuuden ja miten vuorovaikutuksen riskit ennaltaehkäistään, esimerkiksi sijaishuollon kohtaamistilanteissa?

5.1 Tutkimuksen luotettavuus ja eettisyys

Tutkielmani selitysvoimaa ja yleistettävyyttä tulee arvioida tapaan, jolla tutkielma on toteutettu. Tutkimusaineistona käyttämäni Sinisen talon kertomus on avoin erilaisille tulkinnoille. Sinisen talon kertomuksen käyttäminen tutkimusaineistona, niin ettei kirjailija itse sitä tiedä, sisältään eettistä problematiikkaa. Kirjoittaja ei pääse kommentoimaan omia mielipiteitään ja tarkoittamiaan merkityksiä. Lisäksi tutkijana omat aiemmat kokemukseni ja tieto, lastensuojelun sijaishuollosta sekä lapsen osallisuudesta, vaikuttavat tulkintoihini ja tapaan lukea tekstiä. Lukiessani aineistoa, etsin merkkejä lapsen osallisuudesta. Jos lähtökohtani luennassa olisi ollut toinen, olisiko lapsen osallisuus tullut esille niin monipuolisesti? Näemmekö aineistossa sen, minkä haluamme nähdä? Jos

ajatukseni siirretään käytännön arkeen, niin näemmekö lapsen osallisuuden mahdollisuuksia arjessa paljon enemmän, jos erityisesti kiinnitämme huomiomme siihen?

Tutkielmani kontekstina on lastensuojelun sijaishuolto. Sijaishuollon tutkimiseen liittyy useita eettisiä haasteita, joita olen pyrkinyt vähentämään muun muassa käyttämällä valmista aineistoa. Eronen (2012, 6) toteaa tutkimuksessaan, että lastenkoti on osa henkilökohtaista elämää ja se ei muutu helposti kertomukseksi, joka haluttaisiin kertoa tutkijalle. Käyttämällä Sinisen talon kertomusta tutkimusaineistonani, pyrin vähentämään sijaishuollossa olevien lasten kuormittamista siten, etten kerää tutkimusaineistoani suoraan heiltä. Eronen (2012,114) mukaan lastensuojelututkimuksessa ei pystytä välttämään tutkittavien lasten uhrinäkökulmaa. Lisäksi hän kritisoi pyrkimystä löytää tutkimuksen keinoin pelkkiä menestystarinoita, koska se ei ole oikeutettua eikä eettistä (mt). Tutkimusaineistonani on fiktiivinen kaunokirjallinen kertomus, jossa kuvitteelliset hahmot vähentävät uhrinäkökulmaa, mutta eivät poista sitä kokonaan. Valitessani tutkimuskohteeksi sijaishuollon, valintani viestittää osaltaan käsitystäni kohderyhmän heikommasta asemasta. Uhrinäkökulmaan liittyvää eettisiä haasteita pyrin vähentämään tutkimukseni tulosten kautta. Toivon tutkimustulosten osaltaan vaikuttavan siihen, että sijaishuollon lasten osallisuus huomioidaan jatkossa paremmin, ainakin henkilökohtaisella tasolla omassa työssäni sosiaalityöntekijänä. Tutkielmani vahvistaa tutkimuksen keinoin lapsen äänen kuuluvuutta ja lasten oikeuksien tärkeyttä sekä osallisuuden merkityksellisuyttä. Näin tutkielmani tukee osaltaan lapsen osallisuutta, vaikkakin rajallisessa määrässä.

Lähtökohtaisesti fiktiivinen Sinisen talon kertomus tuottaa ideologista kuvaa sijaishuollosta. Aineiston analyysini kuitenkin syventää sijaishuollosta muodostuvaa kuvaa, mutta kuvan yleistämisessä tulee huomioida henkilökohtaiset vaikutukseni tulkintaan. Tulkintaani on vaikuttanut oma käsitykseni äänestä ja lapsen osallisuudesta. Kertomuksen juonen ja tapahtumien tulkintaan liittyy myös eettisiä kysymyksiä. Tulkitsin kertomusta selviytymistarinana. Malin kohtaa arjen haasteita Sinisessä talossa, mutta hän selviää niistä muiden avulla. Sijaishuollon tavoitteena oleva perheen jälleenyhdistäminen toteutuu, kun Malin palaa kertomuksen lopussa kotiinsa. Jos olisin lähestynyt kertomusta eri näkökulmasta, esimerkiksi arjen haasteita Malinin henkilökohtaisina vaikeuksina ja epäonnistumisina, olisivat ne vaikuttaneet tulkintaani lapsen osallisuudesta. Tutkijana valitsemani tulokulma aineistoon vaikuttaa myös tutkimustuloksiin. Roolihahmoihin samaistumisella on myös vaikutusta tulkintaani. Havaitsin esimerkiksi samaistumista tilanteessa, jossa Malinille ei tarjottu mahdollisuutta valintaan vaan hänen piti kiltin tytön tapaan totella aikuisia, jolloin koin suuttumusta ja se vahvisti tulkintaani osattomuudesta. Tulkitsin ääniä tekstin antamien viitteiden perusteella. Useamman lukemisen myötä, käsitykseni tekstin äänestä tarkentui,

esimerkiksi kenelle ääni kuului. Joskus äänen tulkinnan muutos vaikutti myös tulkintaani, mihin osallisuuden ulottuvuuteen se kuului. Olen pyrkinyt analysoimaan aineistoa objektiivisesti ja kriittisesti siten, että osallisuuden ilmiö tulisi näkyväksi mahdollisimman rikkaasti, eikä oma tulkintani vääristäisi sitä. Onnistuin mielestäni tuomaan analyysin kautta osallisuutta näkyväksi monipuolisesti, jossa myös lapsen osattomuuden riskit ja esteet tulevat esille. Tutkimustuloksieni kautta Sinisen talon osallisuus sijaishuollossa näyttäytyy arkisen tuntuksena kuvauksena eikä pelkkänä ideologisena kiiltokuvana yhteiskunnastamme.

5.2 Mitä opin?

Matkani tutkimuksen maailmaan on ollut mielenkiintoinen ja opettava. Tutkielmani tavoite on kehittynyt ja tarkentunut alun epämääräisistä hahmotelmista yhä tarkempaan ja tiiviimpään tutkimusasetelmaan. Ilman ohjaajaani, en olisi osannut valita analyysimenetelmäksi intertekstuaalista lähestymistapaa ja käyttää äänen käsitettä. Olen tyytyväinen analyysimenetelmän valintaan, sillä se avasi minulle tutkimuksellisesti aivan uudenlaisen maailman ja opetti uutta. Äänen käsite oli minulle haastava ja ymmärryksen hakeminen jatkui läpi analyysin. Jos olisin saanut äänen käsitteen haltuuni nopeammin, olisi analyysin vaiheita tutkielmassani huomattavasti vähemmän. Olen oppimistyyliiltäni tekemällä oppija ja en tehnyt poikkeusta tässäkään kohtaa! Analyysimenetelmän haltuun ottaminen ja sen soveltaminen aineistoon käytännössä oli haastavaa, mutta myös palkitsevaa. Uskon saavuttaneeni äänen käsitteen kautta rikkaampaa ja elävämpää kuvausta lapsen osallisuudesta kuin esimerkiksi sisällönanalyysin menetelmillä olisin tavoittanut. Tutkimuksellisesti tarkasteltuna äänen käsite avasi oivallisesti yhteyden lapsen osallisuuteen.

Toivon tutkielman teon opettaneen sitä, että jatkossa sovellan ja hyödynnän tietoisemmin tutkimuksellisia menetelmiä käytännön työssäni. Esimerkiksi voisin analysoida asiakkaan kertomasta sen vuorovaikutustilanteita ja tuottaa siihen liittyviä tapahtumia näkyväksi asiakkaalle, joka voi auttaa häntä ymmärtämään omaa tilannettaan. Kertomusten analysoinnin kautta avautuu mahdollisuus tarkastella myös asiakkaan kertomusten rakennetta. Hyvärisen (2007) mukaan ihminen kertoo sen, minkä hän kokee kertomisen arvoiseksi. Kertomuksen rakenteen tulkinnan kautta, voin lisätä työntekijänä ymmärrystäni asiakkaan tilanteesta, syventää siten vuorovaikutustamme ja toisaalta auttaa asiakasta hahmottamaan tilannettaan.

Tutkielman teko on kehittänyt minun kriittistä ajattelua. Tutkielmaani on liittynyt tutkivaa pohdintaa koko työskentelyn ajan. Olen pohtinut harkitsevasti teoriaosuuden viitekehystä, lähdemateriaaleja sekä erityisesti tutkimusvaiheita. Olen miettinyt kriittisesti, mikä on olennaista ja

onko käyttämäni tai tuottamani tieto luotettavaa? Kriittinen ajattelu on vaatinut tarkastelemaan asioita monista eri näkökulmista ja pohtimaan pystynkö perustelevaan kantani? Kriittinen ajattelu on myös merkittävä osa sosiaalityötä. Työskentelyssä kehittynyt kriittinen ajatteluni, auttaa minua käytännön työssä laadukkaampaan osaamiseen ja palvelee myös asiakkaiden oikeuksien toteutumista.

Vaikka tutkielman teko on ollut minulle vaativaa, innosti se minua pohtimaan mielenkiintoisia uusia tutkimusideoita. Jatkossa lapsen osallisuuden toteutumista voisi tutkia esimerkiksi analysoimalla tekstintutkimuksin keinoin sijaishuollon päivittäisiä raportteja tai asiakassuunnitelmia. Vastaavasti lapsen osallisuuden tutkiminen siten, että ottaisin sijaishuollossa olevia lapsia mukaan tutkimuskumppaneiksi, mahdollistaisi lasten osallisuutta ja äänen esiin tuomista jo tutkimuksen tekovaiheessa. Mielenkiintoinen jatkotutkimuksen aineisto syntyisi, jos pyytäisin sijaishuollossa olevia lapsia kertomaan tai kirjoittamaan päiväkirjatyypisesti arjestaan. Tutkimuskumppaneina olevia lapsia voisi hyödyntää myös esimerkiksi osallisuus käsitteen määrittelyssä.

Olen tehnyt tutkielmaani pitkän ajan kuluessa päivätyöni ohessa. Pitkä aika on antanut tilaa pohdiskella oppimaani ja syventää ymmärrystäni, mutta toisaalta se on myös hajottanut ja pirstonut tutkimustyötäni ja johdonmukaista ajattelua. Tutkielman teko on ollut prosessi, jossa ymmärrykseni on kasvanut pikku hiljaa ja välillä vääräänkin suuntaan. Tieteellisen tekstin kirjoittaminen on ollut minulle haastavaa. Hyväkin oivallukseni on voinut hautautua vaikeuteeni kirjoittaa se ymmärrettävästi. Alkuperäinen teksti on muuttunut matkan aikana monta kertaa. Olen kirjoittanut ja korjannut, pyrkien saamaan ymmärrettävämpää helpompi lukuisempaa tieteellistä tekstiä.

Pro gradu – tutkielma avasi minulle mahdollisuuden harjoitella tutkimuksen tekoa, mutta se avasi myös ymmärrystä lapsen osallisuuden maailmaan. Tutkimukseni mukaan Sinisen talon kertomus kuvaa yhteiskuntamme toimintaa. Yhteiskuntamme on kaikkialla ja me teemme yhteiskuntamme. Millaisen yhteiskunnan haluamme luoda? Mahdollistammeko yhteiskunnassa lapsen osallisuuden vai estämmekö sen vuorovaikutustilanteissa? Valinta on meidän!

Lähteet

- Alanen, Leena (2009) Johdatus lapsuudentutkimukseen. Teoksessa Leena Alanen & Kirsti Karila (toim.) Lapsuus, lapsuuden instituutiot ja lasten toiminta. Tampere. Vastapaino, 9–30.
- Alhanen, Kai (2014) Vaarantunut suojelulta – Tutkimus lastensuojelujärjestelmän uhkatekijöistä. Raportti 24. Tampere: THL.
- Araneva, Mirjam (2016) Lapsen suojelu. Toteuttaminen ja päätöksenteko. Käsikirja lapsen asioista päättävälle. Helsinki: Talentum pro.
- Archard, David & Skivenes, Marit (2009b) Hearing the child, *Child and Family Social Work* 2009 (14), 391-399.
- Arnkil, Tom Erik & Seikkula, Jaakko (2014) ”Nehän kuunteli meitä!” Dialogeja monissa suhteissa. Teema 23. Tampere:THL.
- Aro-Salonen, Maija (2014) Normaaliala nuoren elämää – Lapsen etu pitkäaikaisen sijaishuollon tavoitteina ja ratkaisuin. Ammatillinen lisensiaatintutkimus. Tampere:Tampereen yliopisto.
- Arvola, Pirjo (2009a). Sadut auttajina lastenpsykiatrisella sairaalaosastolla. Teoksessa Silja, Mäki & Pirjo Arvola (toim.) Satu kantaa lasta. Opas lasten ja nuorten kirjallisuusterapiaan 1. Helsinki: Duodecim, 93–138.
- Arvola, Pirjo (2009b). Lapset ja nuoret elämäänsä kokoamassa. Teoksessa Silja, Mäki & Pirjo Arvola (toim.) Satu kantaa lasta. Opas lasten ja nuorten kirjallisuusterapiaan 1. Helsinki: Duodecim, 140–160.
- Arvola, Pirjo & Mäki, Silja (2009). Mitä lasten ja nuorten kirjallisuusterapia on? Teoksessa Silja, Mäki & Pirjo Arvola (toim.) Satu kantaa lasta. Opas lasten ja nuorten kirjallisuusterapiaan 1. Helsinki: Duodecim, 12–21.
- Bahtin, Mihail (1991) Dostojevskin poetiikan ongelmia. Suom. Nieminen, Paula & Laine, Tapani. Venäjänkielinen alkuteos (1963) Problemy poetiki Dostojevskogo, Moskova: Orient Express.
- Bardy, Marjatta & Salmi, Minna & Heino, Tarja (2001). Mikä lapsiamme uhkaa? Suuntaviivoja 2000-luvun lapsipoliittiseen keskusteluun.. Raportteja 263. Saarijärvi: Stakes.
- Bardy, Marjatta (2005) Mitä meille ja meissä tapahtuu? Yksilö yhteiskunnassa ja yhteiskunta yksilössä. Teoksessa Marjatta Bardy & Päivi Känkänen Omat ja muiden tarinat, Ihmisyyttä vaalimassa. Vammala: Stakes, 16–19 sekä 178–180.
- Bardy, Marjatta & Känkänen Päivi (2005). Arkisen kanssakäymisen rikastaminen. Elämäkertaketju lastensuojelussa. Teoksessa Marjatta Bardy & Päivi Känkänen Omat ja muiden tarinat, Ihmisyyttä vaalimassa. Vammala: Stakes, 64–139.
- Bardy, Marjatta (2009) Lapsuus, aikuisuus ja yhteiskunta. Teoksessa Marjatta Bardy (toim.) Lastensuojelun ytimissä. Helsinki: THL, 17–46.
- Bijleveld, Ganna G. van & Dedding, Christine W. M. & Bunders-Aelen Joske F. G. (2013) Children’s and young people’s participation within child welfare and child protection services: a state-of-the-art review. *Child and Family Social Work* 2015 (20), 129–138.
- Barthes, Roland (1993) Tekijän kuolema tekstin syntymä. Suom. Rojola, Lea & Thorel, Pirjo. Tampere: Vastapaino. Ranskan-kielinen alkuteos 1968: *Le degré zéro de l’écriture*. Paris: Seuil.
- Eronen, Tuija (2012) Lastenkoti osana elämäntarinaa. Narratiivinen tutkimus lastenkodissa asuneiden kertomuksista. Tampere: Tampere Yliopisto.
- Eskonon, Inkeri & Korpinen, Johanna & Raitakari, Suvi (2006) Vallan määrittämät lapsi ja asiantuntijapuhujat: faktaa, selontekoa ja kokemuksia. Teoksessa Hannele Forsberg, Ritala-Koskinen & Maritta Törrönen (toim.) Lapset ja sosiaalityö. Kohtaamisia, menetelmiä ja tiedon uudelleenarviointia. Jyväskylä: PS-kustannus, . 21–44.

Fiske, John (1994) Merkkien kieli, johdatus viestinnän tutkimiseen. Englanninkielinen alkuteos: Introduction to Communication Studies (1990). Suomeksi toimittaneet Veikko Pietilä, Risto Suikkanen ja Timo Uusitupa. 3. painos. Tampere: Vastapaino.

Forsberg, Hannele & Ritala-Koskinen, Aino & Törrönen, Maritta (2006) Kohti Lapsisensitiivistä sosiaalityötä. Teoksessa Hannele Forsberg, Aino Ritala-Koskinen & Maritta Törrönen (toim.) Lapset ja sosiaalityö. Kohtaamisia, menetelmiä ja tiedon uudelleenarviointia. Jyväskylä: PS-kustannus, 5–18.

Godzinsky, Virve de (2015) Kohti lapsiystävällisempää oikeudenkäyttöä. Lakimies 2015 (6), 856–878.

Günther, Kirsi (2016) Arvioinnin äänet loppulausunnoissa - esimerkki tekstianalyttisestä lähestymistavasta. Tampereen yliopisto, luentodiat 16.9.2016.

Haahkana, Markku & Visapää, Laura (2005) Tuttu tv:stä – Fakta homman äänet keskustelun keinona. Teoksessa Referointi ja moniäänisyys. Markku, Haahkana & Jyrki Kalliokoski (toim.) Helsinki: Suomen Kirjallisuuden Seura, 429–469.

Heikkilä-Halttunen, Päivi (2010) Minttu, Jason ja Peikonhäntä. Lasten kuvakirjoja kipeistä aiheista. Helsinki: Avain.

Heikkilä-Halttunen, Päivi (2015) Lue lapselle! Opas lasten kirjallisuuskasvatukseen. Lastenkirjainstituutin julkaisuja 33. Keuruu: Otava.

Heikkinen, Vesa (2006) Omin ja toisen sanoin. Tieteessä tapahtuu 4/2006. tieteesatapahtuu.fi. Viitattu 8.12.2016.

Heikkinen, Vesa (2012a) Teksti. Teoksessa Vesa, Heikkinen & Eero, Voutilainen & Petri, Lauerma & Ulla, Tiililä & Mikko, Lounela (toim.) Genre-analyysi – tekstilajitutkimuksen käsikirja. Kotimaisten kielten keskuksen julkaisuja 169. Helsinki: Gaudeamus, 59–66.

Heikkinen Vesa, Lauerma, Petri & Tiililä, Ulla (2012b) Intertekstuaalisuus. Teoksessa Vesa, Heikkinen & Eero, Voutilainen & Petri, Lauerma & Ulla, Tiililä & Mikko, Lounela (toim.) Genre-analyysi – tekstilajitutkimuksen käsikirja. Kotimaisten kielten keskuksen julkaisuja 169. Helsinki: Gaudeamus, 100–111.

Heikkinen, Vesa & Voutilainen, Eero (2012) Genre. Teoksessa Vesa, Heikkinen & Eero, Voutilainen & Petri, Lauerma & Ulla, Tiililä & Mikko, Lounela (toim.) Genre-analyysi – tekstilajitutkimuksen käsikirja. Kotimaisten kielten keskuksen julkaisuja 169. Helsinki: Gaudeamus, 17–47.

Heino Tarja (2009a) Lastensuojelu kehityskulkuja ja paikannuksia. Teoksessa Johanna, Lammi-Taskula & Sakari, Karvonen & Salme, Ahlström (toim.) Lapsiperheiden hyvinvointi 2009. Helsinki: THL, 198–215.

Heino Tarja (2009b) Lastensuojelun tilastot, asiakkaat ja palvelut. Teoksessa Marjatta Bardy (toim.) Lastensuojelun ytimissä. Helsinki: THL, 52–75.

Helavirta, Susanna (2011) Lapset hyvinvointitiedon tuottajina. Akateeminen väitöskirja 1133. Tampere: Tampereen yliopisto.

Hosiailuoma, Yrjö (2016) Kirjallisuusoppi – Aapisesta äänirunoon. Helsinki: Avain, 719–720.

Hotari, Kaisa-Elina & Oranen, Mikko & Pösö, Tarja (2009) Lapset lastensuojelun osallisina. Teoksessa Lastensuojelun ytimessä Marjatta Bardy (toim.) Helsinki: THL, 117–132.

Hurtig, Johanna (2006) Lasten tieto sosiaalityön haasteena. Teoksessa Hannele Forsberg, Aino Ritala-Koskinen, & Maritta Törrönen (toim.) Lapset ja sosiaalityö. Kohtaamisia, menetelmiä ja tiedon uudelleenarviointia. Jyväskylä: PS-kustannus, 167–194.

Hänninen, Matti (2007) Kertomus ja kertomuksen rajat. Puhe ja kieli, 27(3). Helsinki: Puheen ja kielen tutkimuksen yhdistys, 127–140.

Jokinen, Arja & Juhila, Kirsi & Suoninen, Eero (1993a) Johdanto. Teoksessa Jokinen ym. (toim.) Diskurssianalyysin aakkoset. Vastapaino: Tampere, 9–14.

- Jokinen, Arja & Juhila, Kirsi & Suoninen, Eero (1993b) Diskursiivinen maailma: teoreettiset lähtökohdat ja analyttiset käsitteet. Teoksessa Jokinen ym. (toim.) Diskurssianalyysin aakkoset. Vastapaino: Tampere, 17–47.
- Jytälä, Riitta (2014) Soraääniä, sitaatteja ja suunnitelmallisuutta. - Moniäänisyys Eira Stenbergin romaanituotannossa. Väitöskirja C 377. Turku: Turun yliopiston julkaisuja.
- Kaikko, Kirsi & Friis, Leila (2009) Menetelmät lastensuojelun tukena. Teoksessa Lastensuojelun ytimessä. Marjatta Bardy (toim.) Helsinki: THL, 76–88.
- Kakkuri-Knuuttila, Marja-Liisa (1998) Väittely. Teoksessa Marja-Liisa, Kakkuri-Knuuttila (toim.) Argumentti ja kritiikki – lukemisen, keskustelemisen ja vakuuttamisen taidot. Helsinki: Gaudeamus, 176–232.
- Kakkuri-Knuuttila, Marja-Liisa & Ylikoski Petri (1998) Merkitys ja tulkinta. Teoksessa Marja-Liisa, Kakkuri-Knuuttila (toim.) Argumentti ja kritiikki – lukemisen, keskustelemisen ja vakuuttamisen taidot. Helsinki: Gaudeamus, 24–33.
- Kalliokoski, Jyrki (2005) Referointi ja moniäänisyys kielenkäytön ilmiönä. Teoksessa Referointi ja moniäänisyys. Markku, Haahkana & Jyrki Kalliokoski (toim.) Helsinki: Suomen Kirjallisuuden Seura, 9–42.
- Karlsson, Liisa (2005) Tie osallisuuteen. Osallisuus yhdessä lasten kanssa. Teoksessa Karlsson, Liisa & Stenius, Tuula. 2005. Yhdessä lasten kanssa – Seikkailu osallisuuteen. Mannerheimin lastensuojeluliitto, 8–11. http://www.edu.helsinki.fi/lapsetkertovat/Julkaisut/Stenius_Karlsson_Yhdessalastenkanssa.pdf. Viitattu 20.2.2016.
- Keskinen Mikko (2014) Teksti ja konteksti. Teoksessa Outi Alanko-Kahiluoto & Tiina Käkälä-Puumala (toim.) Kirjallisuustutkimuksen peruskäsitteitä. Tietolipas 174. Helsinki: Suomen kirjallisuuden seura, 91–116.
- Kiili, Johanna (2006) Lasten osallistumisen voimavarat – Tutkimus ipanoiden osallistumisesta. Väitöskirja.283 Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Kivistö, Jaana 2006. ”Missä mä olisin muuten?” Nuorten kokemukset lastensuojelusta ja muista viranomaispalveluista. Ammatillinen lisensiaattitutkielma. Turku: Turun yliopisto.
- Kuvonen, Petra (2011) Lasten osallistuminen ammatillisten perhekotien sääntelykäytäntönä. Teoksessa Mirja Satka, Leena Alanen, Timo Harrikari & Elina Pekkarinen (toim.) Lapset, nuoret ja muuttuva hallinta. Jyväskylä: Vastapaino, 205–241.
- Laitinen, Merja & Ojaniemi, Pekka & Tallavaara, Marja-Sisko (2007) ”Nyt kuullaan meitä asiakkaita” – Tutkimus kohtaamisesta, tiedosta ja osallisuudesta lastensuojelun työprosessissa. Lapin yliopiston yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja B. Tutkimusraportteja ja selvityksiä 53. Rovaniemi: Lapin yliopisto.
- Lastensuojelun käsikirja. Työmenetelmät ja –välineet. Terveysten- ja hyvinvoinninlaitos. <https://www.thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyomenetelmät-ja-valineet>. Viitattu 13.6.2016.
- Latour, Bruno (2006) Emme ole koskaan olleet moderneja. Alkuteos Nous nâvons jamais été modernes: Essai d'anthropologie myématique. Suomentanut Risto Suikkanen. Suomennettu englanninkielisestä versiosta We Have Never Been Modern. Tampere: Vastapaino.
- Lehtonen Mikko (1996) Merkitysten maailma. Tampere: Vastapaino.
- Lehtonen Mikko (1998) Tutkainta vastaan, Kulttuurin- ja kirjallisuuden tutkimuksen dialogeja. Helsinki. SKS.
- Martikainen, Ossi & Vähämäki, Minna (2015) Hyvän elämän malleja – Arvot ja normit. http://opinnot.internetix.fi/fi/muikku2materiaalit/lukio/et/et1/5_hyvan_elaman_malleja/11_arvot_ja_normit? Viitattu 18.12.2016.
- Mitchell, Monique B. & Kuczynski, Leon & Tubbs, Carolyn Y. & Ross, Christopher (2010) We care about care: advice by children in care for children in care, foster parents and child welfare workers about the transition into foster care. Child & Family Social Work 15 (2), 176–185.
- Muukkonen, Tiina & Tulensalo, Hanna (2004) Kohtaavaa lastensuojelua. Lapsikeskeisen lastensuojelun sosiaalityön tilannearvion käsikirja. Helsingin kaupungin sosiaalivirasto. Selvityksiä 2004:1. Helsinki: Helsingin kaupungin sosiaalivirasto.

- Muukkonen, Tiina (2009) Lapsen kohtaamis- ja prosessiosallisuus. Teoksessa Lastensuojelun ytimessä. Marjatta Bardy (toim.) Helsinki: THL, 133–143.
- Narendorf, Sarah Carter & Fedoravicius, Nicole & McMillen, J. Curtis & McNelly, David & Robinson, Debra R. (2012) Stepping down and stepping in: Youth's perspectives on making the transition from residential treatment to treatment foster care. *Children and Youth Services Review* 34 (1), 43–49.
- Niiranen, Vuokko (2002) Asiakkaan osallistuminen tukee kansalaisuutta sosiaalityössäkin. Teoksessa Kirsi Juhila, Hannele Forsberg & Irene Roivainen (toim.) *Marginaalit ja sosiaalityö*. Jyväskylä : SoPhi, s. 63–80.
- Oranen, Mikko (2008) Mitä mieltä? Mitä mieltä! Lasten osallisuus lastensuojelun kehittämisessä. Sosiaali- ja terveysministeriön Lastensuojelun kehittämisohjelma osaraportti. Helsinki: Ensi- ja turvakotien liitto.
- Phillips, N. & Hardy, C. 2002. *Discourse Analysis: Investigating Processes of Social Construction*. Sage University Papers Series on Qualitative Research Methods, Vol. 50. Thousand Oaks, CA: Sage.
- Pölkki, Pirjo & Vornanen, Riitta & Pursiainen, Merja & Riikonen, Marjo (2012) Children's Participation in Child-protection Processes as Experienced by Foster Children and Social Workers. *Child Care in Practice* 18(2), 107–125.
- Raitakari, Suvi & Kirsi Günther, Kirsi (2012) Sosiaalityön tutkimus. Vesa Heikkinen & Eero Voutilainen, & Petri Laurema & Ulla Tiililä & Mikko Lounela (toim.) Teoksessa *Genreanalyysi –tekstitutkimuksen käsikirja*. Kotimaisten kielten keskuksen julkaisuja 169. Helsinki: Gaudeamus, 656–661.
- Rantala, Anja (2002) Perhekeskeisyys – puhetta vai todellisuutta? Työntekijöiden käsitykset yhteistyöstä erityistä tukea tarvitsevan lapsen perheen kanssa. Väitöskirja 198. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Rostila, Ilmari (2001) Sosiaalityön perusarvot ja eettiset periaatteet. Julkaisussa Rostila, Ilmari *Tavoitelähtöinen sosiaalityö: voimavarakeskeisen ongelmanratkaisun perusteet*. Jyväskylän yliopisto, 23–34. <https://www15.uta.fi/kirjasto/nelli/verkkoinaistot/yht/rostila.pdf>. Viitattu 20.2.2016.
- Räty, Tapio (2015) Lastensuojelulaki: Käytäntö ja soveltaminen. Helsinki: Edita.
- Saaranen-Kauppinen, Anita & Puusniekka, Anna (2006) *KvaliMOTV - Menetelmäopetuksen tietovaranto [verkkójulkaisu]*. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto. <http://www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus>. Viitattu 7.3.2016.
- Saarela, Pertti & Viheriävaara Henry (2002) Ennaltaehkäisevä lastensuojelutyö – Määrittelyä ja sisällön hahmottelua. Parempi tulevaisuus perheelle –projekti 2000. Nuorten Ystävät ry, Väliporras. Multiprint.
- Saastamoinen, Kati (2010) Lapsen asema sijaishuollossa – Käsikirja arjen toimintaan. Helsinki: Edita.
- Shier, Harry (2001) Pathways to Participation: Openings, Opportunities and Obligations. *Children & Society* 2001 (15), 107–117.
- Sinclair, Ian (2005) Making placements work: Birth family and contact. Teoksessa Ian, Sinclair & Tom, Jeffreys (toim.) *Fostering Now*. London: Kingsley, 88–95.
- Sinkkonen, Jari (2010) Mikä lastenkodin arjessa hoitaa? Teoksessa Pirjo Kiiskinen & Tuija Eskelinen (toim.) *Iskä, Äiskä, omahoitsu ja mä siltaa rakentamassa*. Käsikirja sijaishuollon ammattilaisille. Pelastakaa Lapset ry:n julkaisusarja 18. Helsinki: Pelastakaa Lapset, 9–11.
- Sosiaali- ja terveysministeriö (2001) Kuntainfo 6/2011.
- Steinby, Liisa (2013) Kirjallisuus ja kirjallisuuden tutkimus. Teoksessa Aino, Mäkilä & Liisa, Steinby (toim.) *Johdatus kirjallisuusanalyysiin*. Helsinki: SKS, 47–56.
- Suomen psykologinen instituutti. Julkaisutoiminta. Sininen talo – Jussi Sutinen. <http://www.psyk.fi/> Viitattu 16.6.2016.
- Sutinen, Jussi (2014). Sininen talo. Suomen psykologinen instituutti.
- Taskinen, Sirpa & Törrönen Maritta (2004) Lastensuojelun käsitteistä ja tilasta. Teoksessa J P Roos (toim.) *Huostaanottokirja*. Jyväskylä: Korpilampi, 12–20.

Thomas, Nigel (2002) Children, family and the state. Decision-making and child participation. Bristol. The Policy Press.

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (THL) Lastensuojelun käsikirja. Työmenetelmät ja -välineet. <https://www.thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyomenetelmät-ja-valineet>. Viitattu 12.11.2016.

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (THL) Lastensuojelu 2015. Tilastoraportti 20/2016, 20.12.2016. Viitattu 14.1.2017.

Vario, Pipsa (2014) Lastensuojelussa on kyse siitä, että lapsilla on hyvä olla.” Kokemusasiantuntijalapsen hyvinvointia ja lastensuojelua tutkimassa. Varhaiskasvatustieteen pro gradu –tutkielma. Jyväskylä: Pesäpuu.

Ward, Emma & Schofield, Gillian (2011) Conclusion: Developing social work practice. Teoksessa Emma, Ward (toim.) Understanding and working with parents of children in long-term foster care. London: Kingsley, 203–215.

Weisza, Vicky & Wingrove, Twila & Beal, Sarah J. & Faith-Slaker (2010) Children’s participation in foster care hearings. Child Abuse & Neglect 2011 (35), 267- 272.

Ylönen, Hilikka (1998) Taikahattu ja hopeakengät sadun maailmaa. Lapsi päiväkodissa sadun kuulijana, näkijänä ja kokijana. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

Ylönen, Hilikka (2000). Loihditut Linnut – Satujen merkitys lapselle. Tampere: Tammi.

Ylönen, Oona. 2009. Kaksinkertaisesti näkymättömät? Lastensuojeluun liittyvät merkitykset nuorten kokemuksissa. Lisensiaatintutkimus. Turku: Turun yliopisto.

Suomen säädöskokoelma:

Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista 22.9.2000/812.

Lastensuojelulaki 13.4.2007/417.

Suomen perustuslaki 19.6.1999/731.

Sosiaalihuoltolaki 30.12.2014/1301.

LOS; YK:n Lapsen oikeuksien sopimus 20.11.1989. Suomessa lainvoimainen 1991.